

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Bc. Petr Sulek

**Nedostatečné zajištění služeb denní péče o děti v
předškolním věku v ČR**

Diplomová práce

Praha 2010

MOTTO PRÁCE:

**MÍT KVALITNÍ A DOSTUPNÉ SLUŽBY DENNÍ PÉČE O DĚTI V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU
A VYTVOŘIT PODMÍNKY PRO SPOKOJENOU A FUNGUJÍCÍ RODINU
V 21. STOLETÍ .**

Autor práce: **Petr Sulek**

Vedoucí práce: **Mgr. Klára Vítková Rulíková**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

SULEK, Petr. Nedostatečné zajištění služeb denní péče o děti v předškolním věku v ČR. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Ústav sociologických studií, 2010. 117 s. Vedoucí diplomové práce Mgr. Klára Vítková Rulíková.

ANOTACE

Předmětem práce je problematika systému služeb denní péče a výchovy o děti v předškolním věku starší tří let v České republice a také s tím spojené problémy, které zásadním způsobem ovlivňují postavení a vývoj rodiny ve společnosti. V rámci výzkumných otázek je v práci analyzován současný stav nabídky služeb předškolní výchovy a vzdělávání dětí, dále vývoj v této oblasti a také možnosti realizace různých opatření v návaznosti na stávající systém.

V práci jsou mj. použita také teoretická východiska, která mapují sociální a ekonomický vývoj české společnosti, resp. rodiny s dětmi. V zásadě tato práce teoreticky vychází z Beckovy teorie rizikové společnosti, dále teorie lidského kapitálu od autora Jacoba Mincera, teorie kvality života od mj. Josefa Džuka, či teorie sociálního kapitálu od Jamese S. Colemana. Mezi metody, které jsou použity v této práci patří především analýza aktérů, strukturace stanovených cílů ve formě tzv. „stromu cílů“, vymezení veřejně politického problému a jeho příčin (důsledků) vč. grafického zpracování v podobě tzv. „stromu problémů“, dále analýza právního rámce, srovnávací analýza a analýza relevantních strategických dokumentů. Práce analyzuje na základě historických souvislostí příčiny a důsledky současného nevyhovujícího stavu v systému zajištění předškolní péče a výchovy o děti, který je v ČR charakteristický přetrvávající institucionalizací a nedostatečným zájmem ze strany státní moci o tuto oblast politiky, resp. rodinné politiky. Tato práce je zaměřena na základní historické souvislosti a fakta, které ukazují na komplexnost stanoveného problému a zabývá se návrhy veřejných politik pro řešení stanoveného problému.

Závěrem lze říci, že problematika služeb předškolní péče o děti není jednoduchou záležitostí, jak by se na první pohled mohlo zdát. Na základě hlavních zjištění lze konstatovat, že tento systém je dlouhodobě nevyhovující a prakticky neodpovídá současnému demografickému a společenskému vývoji. Důvodem je nedostatečná kapacita předškolních zařízení a především absence alternativních možností v daném systému, což způsobuje nerovnováhu mezi stávající nabídkou těchto služeb a poptávkou ze strany rodičů. Druhým podstatným důvodem je také nízká podpora rodin s dětmi ze strany státu, který dostatečně nevytváří podmínky pro sladění jejich rodinných a profesních aktivit. Tzv. prorodinná opatření jsou stále více vnímána jako pojem, než-li skutečnost, o čemž také svědčí, v praxi, nedostatek těchto aktivit a služeb.

ANNOTATION

The subject of the work, the issue of day care services and education for children in preschool age – older than 3 years in the Czech Republic and related issues that fundamentally affect the status and development of the family in society. The research questions are analyzed in the work of the current supply situation of preschool education and children's education, further developments in this area and the practicality of various measures in response to the current system.

In this work there are applied the theoretical background to map the social and economic development of Czech society, families with children. In principle, this work is based on the Beck theory, theory of risk, the human capital theory by the author of Jacob Mincer, the theory of life quality by Joseph Džuka or theories of social capital by the James S. Coleman. Among the methods that are used in this work include the analysis of actors structuring the objectives in the form of so-called "tree," and defined public policy problem and its causes (effects) incl. graphic processing in the form of so-called "problem tree" analysis of the legal framework, comparative analysis and strategic analysis of relevant documents. The work analyzes the historical background on the causes and consequences of the current situation in the non-compliant system of preschool care and education of children, which is characterized in CR by carrying over institutionalization and the lack of interest the state power in this policy area, in family policy. This work is focused on the basic

historical context and facts, which show the complexity of the problem and set out proposals for dealing with public policies to address the problem set.

In conclusion, the issue of pre-school childcare is not a simple matter, as it seems at a glance. On the basis of the main findings it can be said that this system has long been inadequate and it does not correspond to the demographic and social development. The reason is mainly the lack of childcare facilities capacity and the lack of alternatives in the system, causing the current imbalance between offer and demand of these services by parents. Another significant reason is the low support for families with children from the state, which does not create sufficient conditions for the reconciliation of their family and professional activities. So-called pro-family precaution are increasingly perceived as a concept than a reality. This can be also seen in the lack of activities and services in practice.

Klíčová slova

předškolní péče, předškolní zařízení , výchova dětí, služby péče o děti, mateřská škola, rodina, rodinné aktivity (prorodinné aktivity)

Keywords

pre-school children care services, pre-school education of children, nursery, family, family activity (pro-family activities)

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20. května 2010

Poděkování

Chtěl bych velmi rád poděkovat Mgr. Kláře Vítkové Rulíkové, za vedení této diplomové práce a za její užitečné rady, zkušenosti, které mě velmi inspirovaly a pomohly při zpracování této práce.

Obsah:

Teze diplomové práce	10
1. Úvod	14
2. Vymezení poznávacího problému	18
2.1 Cíle	24
2.2 Výzkumné otázky	25
2.3 Metody, zdroje dat	25
3. Teoretická východiska	27
3.1 Teorie lidského kapitálu	27
3.2 Teorie tradiční a moderní společnosti	28
3.3 Teorie rizikové společnosti	29
3.4 Teorie sociálního kapitálu	30
3.5 Teorie kvality života	30
4. Problematika služeb předškolní péče o děti starší tří let v ČR	31
4.1 Historický vývoj služeb péče o děti v předškolním věku v ČR.....	31
4.2 Současná podpora rodin s dětmi starší tří let v rámci rodinné politiky.....	35
4.2.1 Formy opatření pro rodiny s dětmi	37
4.3 Nejvíce využívané formy služeb péče o děti.....	47
4.4 Demografický vývoj a problematika systému předškolní péče.....	50
4.4.1 Demografický vývoj v ČR.....	50
4.4.2 Dostupnost předškolních zařízení.....	52
4.4.3 Kvalita předškolních služeb.....	60
4.4.4 Vliv předškolních služeb na zaměstnanost žen.....	61
4.5 Dosavadní řešení problematiky předškolních služeb.....	63
5. Analýza aktérů v oblasti předškolních služeb v ČR.....	69
5.1 Přehled aktérů v oblasti systému předškolních služeb.....	69
5.1.1 Analýza programů politických stran.....	76
6. Služby péče o děti fungující v zahraničí.....	81
6.1 Francie.....	81
6.2 Velká Británie.....	82
6.3 Německo, Rakousko a Švýcarsko.....	82
6.4 Itálie.....	83
6.5 Maďarsko.....	84
7. Kvalitativní výzkum: zajištění péče o děti z pohledu rodičů.....	85
7.1 Výsledky dotazníkového šetření.....	86
8. Možnosti řešení pro nedostatečné zajištění služeb péče o děti starší tří let.....	93
8.1 Návrhy variant řešení.....	96
9. Závěr.....	100
Seznam zkratk.....	102
Použitá literatura.....	104
Přílohy.....	108

TEZE DIPLOMOVÉ PRÁCE

NA TÉMA:

Nedostatečné zajištění služeb denní péče o děti předškolního věku v ČR

Jméno diplomanta: Petr Sulek

Jméno konzultanta: Mgr. Klára Vítková Rulíková

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta sociálních věd
Sociologie - Veřejná a sociální politika

Rok zadání 2009

ÚVODEM

Vzhledem ke skutečnosti, že v dnešní době se celá řada rodin velmi často potýká s komplikacemi při zabezpečování svých potřeb a sladování svého pracovního a rodinného života (např. sociální a finanční znevýhodnění rodin s dětmi, nízká podpora částečných pracovních úvazků v ČR – nejnižší v zemích EU, nedostatečná kapacita předškolních zařízení a omezená nabídka alternativních možností služeb péče o děti apod.) je důležité se tomuto tématu věnovat a pokusit se o nalezení přijatelného řešení. Důležitou roli by zde měl zaujmout především stát, který by měl vytvářet odpovídající podmínky pro zajištění kvalitních služeb péče o děti v předškolním věku a pro lepší uplatnitelnost rodiče na dnešním trhu práce a zároveň posílit jeho postavení ve společnosti. Tato situace je dlouhodobě neuspokojivá a proto minulá, ale-i současná překlenovací vláda Jana Fischera se snaží hledat taková účinná opatření, která by mohla vést ke zlepšení postavení rodiny ve společnosti a jejího budoucího směřování. S tím mj. souvisí zajištění kvalitních a dostupných služeb předškolní péče a výchovy o děti, které budou srovnatelné s běžným standardem a na stejné úrovni jako v zemích EU.

Ve své diplomové práci se chci zabývat otázkami dostupnosti a kvality služeb v předškolních zařízeních poskytující péči a výchovu malým dětem. Chci se zaměřit

na jejich fungování, institucionální zajištění a dále na případná legislativní změny či návrhy opatření, které bude nezbytné přijmout pro zlepšení současného stavu těchto služeb. Zároveň se pokusím porovnat tento systém s dosavadní praxí v zahraničí, která je zcela na jiné úrovni a daleko propracovanější. Také podle Evropské komise je zajištění kvalitní péče o děti jedním z rozhodujících nástrojů propojení rodinných a profesních rolí.

Pro zpracování této diplomové práce bude použito v závislosti na povaze studie několik metod analýzy a tvorby politik, analýza strategických dokumentů a právního rámce či srovnávací analýza. Zároveň budou využita i teoretická východiska, která bezprostředně souvisí s uvedenou tematikou. V závěru práce je také uveden kvalitativní výzkum, který byl realizován ve formě dotazníkového šetření. Výzkum byl zaměřen na analýzu současného stavu služeb péče o děti a podporu rodiny z pohledu vlastních zkušeností jednotlivých rodin – respondentů.

ZÁKLADNÍ BODY PRÁCE:

1. Problematika služeb předškolní péče o děti v ČR

- Vymezení poznávacího problému
- Demografický vývoj a dostupnost služeb péče o děti

2. Metodologie, použité metody a zdroje dat

3. Platná právní úprava v oblasti péče o děti v předškolních zařízeních

- Služby péče o děti předškolního věku (3-6 let) – mateřské školy
- Služby péče o děti dle zákona o živnostenském podnikání

4. Současný stav v poskytování služeb denní péče o děti v ČR

- Institucionální zajištění péče o děti předškolního věku – mateřské školy
- Vývoj a současný stav
- Služby péče o děti dle zákona o živnostenském podnikání

5. Strukturace problému a analýza aktérů

- Strom problémů
- Příčiny nedostatečného zajištění služeb denní péče o děti v předškolního věku v ČR
- Důsledky nedostatečného zajištění služeb denní péče o děti v předškolního věku v ČR
- Analýza aktérů

6. Služby péče o děti fungující v zahraničí

- Francie
- Německo, Rakousko, Švýcarsko
- Velká Británie
- Itálie
- Maďarsko

7. Kvalitativní výzkum: zajištěné péče o děti z pohledu rodičů

8. Možnosti řešení pro nedostatečné zajištění služeb péče o děti starší tří let

- Návrhy variant řešení

Závěr

VYBRANÁ LITERATURA:

Literatura:

- Hofinger, K.F., Regionální rodinná politika, 2000, Praha
- Svobodová, V., Kuchařová, K., Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2007
- V., Kuchařová, K. Svobodová, Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2006
- Národní koncepce rodinné politiky, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2005 OECD, 2002
- Bartáková, Helena. „Problémy přechodu žen na trh práce po rodičovské dovolené“. In
- Sirovátka, Tomáš - Hora, Ondřej (eds.): *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice/Brno: František Šalé – Albert, 2008.
- Matějčík Z., Pokorná M., Karger P., *Rodičům na nejhezčí cestu*

Odborné publikace a právní předpisy:

- Spolkové ministerstvo pro rodinu, starší občany, ženy a mládež – Příručka k péči o děti.
- Statistická ročenka trhu práce 2007, 2008, MPSV.
- Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2007, 2008, MPSV.
- Věkové složení obyvatelstva ČR ve vybraných ukazatelích v letech 2000-2007, ČSÚ 2007.
- D'Addio Anna Cristina- D'Ercole Marco Mira. Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies. Paříž: OECD Social, Employment and Migration Papers, 2005.
- zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „školský zákon“)
- Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů

- vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v dohodě s Ministerstvem zdravotnictví č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů
- Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee – on equality between women and men – 2007, Brusel: Evropská komise 2007.

Internetové zdroje:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR – www.mpsv.cz
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR – www.msmt.cz
- Český statistický úřad (ČSÚ) – www.csu.cz
- Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR – www.mpo.cz
- www.tagesfamilien.ch
- Databáze ČSÚ, VÚPSV, Eurostat
- Národní centrum pro rodinu, 2005 - www.rodina.cz
- Zaostřeno na ženy a muže. Praha, ČSÚ 2007

1. ÚVOD

Předmětem práce je téma, které je v dnešní době velmi diskutované a můžeme říci zásadní pro budoucí vývoj a postavení rodiny ve společnosti. Tím tématem je současný vývoj a zajištění služeb denní péče o děti v předškolním věku starší tří let, které jsou jedním z rozhodujících nástrojů propojení rodinných a profesních aktivit. Zvolené téma je natolik významné, že se jím velmi intenzivně také zabývá například Evropská komise (EK), která svůj zvýšený zájem o tuto oblast politiky, resp. rodinné politiky reflektuje již od devadesátých let minulého století do dnešní doby¹, kdy prvně na konferenci v Madridu² zásadním způsobem podtrhla význam služeb zajišťující denní péči a výchovu o děti jako prioritu státní, nejen zmíněné rodinné politiky. Od této doby vyslala EK všem členským státům jasný signál toho, jakým směrem by se měla mj. ubírat sociální politika a jaké priority bude nadále prosazovat.

V posledním desetiletí prošla společnost celou řadou změn, a to ať už společenských, ekonomických či sociálních. Tyto změny měly vliv na vývoj a postavení rodiny a její fungování ve společnosti. S tím souvisí i zajištění a vývoj rodinné péče o děti předškolního věku a samozřejmě k tomu státem vytvořené odpovídající podmínky. Dnešní postmoderní společnost je výrazně orientována na výkon a ekonomickou prosperitu, který jí dává pocit svobody a nezávislosti. S tím je spojená i výrazná orientace na samotné blaho jedince než na společnou prosperitu rodiny jako celku. Rodina si sice zachovává stále vysokou hodnotu ve společnosti, ale vzhledem k dnešní uspěchané době, celkovému hospodářskému a společenskému vývoji je sama rodina často podrobována nejrůznějším tlakům z vnějšího prostředí kolem sebe (tj. trh práce a zaměstnanost, důraz na výkon a prosperitu člověka, dnešní způsob života a udržení životního stylu jako určitý standardizovaný normativ apod.) nemá rodina příliš velký prostor pro vlastní seberealizaci a zajištění rodinných aktivit s ohledem na výchovu dítěte a jeho

¹ Např. European Council. Presidency Conclusions. Barcelona European Council 15 and 16 March 2002. <http://europa.eu.int/council/off/conclu/> nebo Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee – on equality between women and men – 2007, Brusel: Evropská komise 2007.

² Madrid European Council, 1995.

potřeby. Z tohoto důvodu řadu rolí přebírá stát, otázkou však zůstává míra vlastní autonomie rodiny a intervence státu do rodin.

V sociální oblasti se stát zaměřuje zejména na podporu osob či skupin, které prožívají nepříznivou životní situaci (např. ztráta zaměstnání) nebo jsou ohroženy sociálním vyloučením jako například tělesně či zdravotně postižení lidé (lidé s handicapem), neúplné rodiny anebo senioři. Naproti tomu ale zůstává v pozadí podpora zdravé a fungující rodiny, která je stále považována za základ společnosti, o čemž se zmiňuje ve své práci K. F. Hofinger. Podpora rodiny státem je podle autora budoucí investicí do rozvoje lidské společnosti, kterou vytváří právě rodina a je tudíž nezbytná pro její samotný vývoj. Podle K. F. Hofingera³ je podpora rodiny a předškolní výchovy dětí státem určitou investicí do rozvoje lidské společnosti, kterou vytváří a má na ni zásadní vliv jednoznačně rodina a je tudíž nezbytná pro její celkový rozvoj. Autor se ve svých pracích velmi často zabývá tématem rodiny a rodinné politiky, kde se zaměřuje především na vývoj rodinného života a zajištění fungování rodiny. Podle autora jsou základem pro dobré fungování rodiny tři důležité faktory, které ovlivňují vývoj rodiny. Jedná se o znalosti, čas a peníze. V současnosti nejsou však tyto faktory úplnou samozřejmostí a fungování rodiny není tak úplně ideální, jak by mělo být. V současnosti se velká část rodin potýká s nejrůznějšími formami komplikací, které jim stěžují jejich rodinný a profesní život v souvislosti s nedostatečným zajištěním předškolních služeb v ČR. Jedná se o sociální a finanční znevýhodňování rodin s dětmi ve společnosti (např. postavení na trhu práce, nepříliš motivující systém dávek SSP⁴ pro rodiny s dětmi apod.), velmi nízká podpora částečných pracovních úvazků u matek s malými dětmi (nejnižší v rámci EU⁵) ze strany státu⁶ a v neposlední řadě již zmíněná nedostatečná dostupnost a kapacita předškolních zařízení a absence alternativních možností služeb péče o děti, které komplikují rodičům propojení jejich rodinného a profesního života.

³ Hofinger, K.F., Regionální rodinná politika, 2000, Praha.

⁴ SSP – „dávkový státní sociální podpory“. Dávkami pro rodinu s dětmi se rozumí přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, peněžité pomoci v mateřství (PPM) a sociální příplatek.

⁵ Zdroj: Eurostat – v ČR je nejnižší procento částečných pracovních úvazků v EU a to 3,5%, v EU 25 – 19,0%.

⁶ Pozn.: Stát nevytváří dostatečné podmínky pro vznik a nabídku částečných pracovních úvazků pro rodiče. Důsledkem je nízká motivace pro soukromý sektor, aby nabízel zkrácené pracovní úvazky v takové míře a kvalitě, která by měla dostatečný efekt pro rodiče, resp. matky pečující o děti.

Prakticky zásadní roli by zde měl zaujmout právě stát, resp. konkrétní ministerstva⁷, která vytvářejí metodiku a koncepci v dané oblasti politiky a zájmu. Výsledkem jejich činnosti by mělo být vytváření takových podmínek, které by vedly k zajištění kvalitních a dostupných služeb péče o děti a zároveň k posílení pozice rodiče na dnešním trhu práce a jeho postavení ve společnosti. Otázkou však je, zda se tak děje či nikoliv. Faktem zůstává, že situace v systému služeb péče o děti není v žádném případě uspokojivá a proto minulá vláda (pod vedením M. Topolánka) a tzv. překlenovací vláda Jana Fischera se snažila různými způsoby hledat účinná řešení, která by mohla vést ke zlepšení nejen stavu systému předškolní péče, ale také celkově k posílení rodiny ve společnosti. Tyto snahy a cíle byly již stanoveny v tzv. Národní koncepci podpory rodiny s dětmi (v gesci MPSV, 2009), která vychází z původní koncepce z roku 2005⁸ a stanovuje: „*Cílem této koncepce je především vytvořit podmínky pro lepší skloubení profesních a rodinných aktivit rodičů, které by vedlo k vytváření příznivých ekonomických podmínek, slučitelnosti práce a rodiny a v neposlední řadě zkvalitnění služeb péče o děti*“⁹. To, na kolik byly tyto cíle ve skutečnosti, do dnešní doby, naplňovány, bylo otázkou politické vůle a snahy o tuto oblast politiky, resp. rodinné politiky. Překlenovací vláda měla velmi omezený politický i časový mandát a prakticky neměla příliš velký prostor k tomu, aby mohla účinně a konstruktivně přijímat zásadní opatření týkající se prorodinných opatření. To bylo dáno stanovením priorit, které se především týkaly hospodářského a ekonomického vývoje státu v souvislosti s hospodářskou krizí (růst nezaměstnanosti, stabilizace veřejných rozpočtů, podpora výroby a služeb, různá protikrizová opatření na podporu zaměstnanosti, podnikání a jiných oblastí apod.) a také udržení politického vývoje v zemi. Ve svém prohlášení sice tato vláda uvedla jako prioritu rodinnou politiku a podporu rodiny, ale k naplňování této priority neměla dostatek času, prostoru ani politické podpory. Na druhou stranu, však současné ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) nadále pokračuje v započaté práci týkající se návrhů opatření v rámci rodinné politiky, která vychází z tzv. Prorodinného balíčku¹⁰ a také především ze zmíněné Národní koncepce podpory rodin s dětmi. Cílem těchto návrhů je hlavně podpora a vznik příznivých podmínek pro fungování rodiny ve

⁷ Pozn.: Jde především o resort ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV), ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a ministerstva zdravotnictví (MZ).

⁸ Národní koncepce rodinné politiky, schválena usnesením vlády ČR č. 1305 ze dne 12. října 2005.

⁹ Zdroj: Národní koncepce rodinné politiky, MPSV.

¹⁰ Pozn: Návrh prorodinných opatření bývalého ministra práce a sociálních věcí RNDr. Petra Nečase z roku 2008.

společnosti a také zajištění dostatečných, dostupných a kvalitních předškolních služeb. Tyto návrhy byly připraveny v podobě návrhů zákonů, které MPSV v loňském roce navrhlo tehdejší vládě M. Topolánka, ale bohužel se je již nepodařilo prosadit v Parlamentu ČR¹¹. Pokračování prací v této oblasti politiky a jejího dalšího vývoje bude závislé na nové české vládě, která bude muset učinit důležitá rozhodnutí směřující ke zlepšení současného stavu systému zajištění předškolních služeb péče a výchovy o děti v ČR.

Ve své práci se chci zaměřit především na otázky dostupnosti a kvality nabízených služeb péče o děti v současném systému předškolního vzdělávání a výchovy v ČR. Budu se zabývat jeho fungováním, institucionálním zajištěním těchto služeb a problémy, které komplikují život rodinám s dětmi, a to především při potřebě skloubení rodinných a profesních aktivit. Zaměřím se na analýzu aktuálního stavu předškolní péče a pokusím se navrhnout varianty řešení, které jsou nezbytné učinit pro dosažení kvalitního a flexibilního systému předškolní péče tak, aby nejvíce naplňoval požadavky rodičů na zajištění této péče a byl samozřejmě dostupný pro všechny sociální skupiny rodičů. Cílem je, aby tyto služby byly finančně a regionálně dostupné, organizované podle potřeb rodičů a měly by poskytovat služby v žádoucí kvalitě, která by odpovídala současným standardům v zemích EU. Současný systém služeb péče o děti se také pokusím, v rámci srovnávací analýzy, porovnat s dosavadní praxí v zemích EU, kde je poněkud odlišná situace a poskytované služby jsou na lepší úrovni a daleko efektivnější než-li v ČR.

¹¹ Pozn: Na základě vyslovení nedůvěry vládě M. Topolánka a vznik tzv. úřednické prozatímní vlády J.Fischera.

2. Vymezení poznávacího problému

Současná nabídka a dostupnost služeb denní péče a výchovy o děti v předškolním věku v České republice (ČR) je téma, kterému se chci věnovat v této práci. Obecně lze říci, že nabídka těchto služeb je zajišťována převážně mj. prostřednictvím tzv. mateřských škol (MŠ), která má v naší zemi dlouholetou tradici sahající až do druhé poloviny 19. století (přesněji r. 1869), kdy vznikala vůbec první předškolní zařízení tohoto typu¹². Vymezení zkoumaného problému a vůbec pochopení jeho základních rysů jsem graficky znázornil v podobě schématu myšlenkové mapy (Buzan, 2007) – příloha č. 4.

A právě systém těchto předškolních zařízení, jejich dostupnost, současný vývoj, kvalita nabízených služeb, nabídka jiných alternativních možností podobného typu předškolní péče či sladování rodinných a pracovních aktivit je v posledních letech velmi diskutovaným veřejným tématem, a to ať už na národní či mezinárodní úrovni. Problematika služeb péče o děti je na tolik aktuální a zásadní, že se jí zabývají mnohé mezinárodní organizace a dokonce Evropská komise (EK) považuje zajištění těchto aktivit za jeden z nejvýznamnějších a rozhodujících nástrojů propojení pracovních a rodinných rolí v rámci rodinných politik v jednotlivých zemích Evropské unie (EU). To se mj. především týká postupného zvyšování zaměstnanosti a uplatnitelnosti žen na trhu práce, kde tento cíl vychází z Evropské strategie pro růst a zaměstnanost. V kontextu s tím je podle EK velmi důležité odstranit formy překážek, které brání přístupu, převážně ženám, aktivně se podílet na trhu práce. Mezi zásadní překážky identifikovala EK jednoznačně nedostatek předškolních zařízení pro děti mladší i starší tří let v rámci EU. Na základě této skutečnosti EK stanovila několik cílů týkajících se zmíněných zařízení a za nejdůležitější cíl stanovila, že do roku 2010 má být zabezpečena kapacita těchto zařízení pro nejméně 90% dětí v předškolním věku (tj. 3-6 let) a 33 % pro dětí mladší tří let (Report 2008).

¹² Zdroj: Bulíř, M. 1990. Zařízení předškolní péče a výchovy v ČSR: retrospektiva let 1881–1988 a 1921–1988 Praha, ČSÚ.

Na základě výše uvedené skutečnosti byla ČR kritizována ze strany EK za nedostatečné zajištění kvalitních a dostupných služeb péče o děti (zpráva EK o stavu služeb předškolní výchovy a péče v zemích EU z r. 2007) a dle mnohých sociologických šetření¹³ a výzkumů veřejného mínění nejsou s tímto stavem příliš spokojené ani samotní rodiče, a to zejména při potřebě harmonizovat jejich rodinný a pracovní život (příloha č. 6). V souvislosti s tím, je možné zmínit výsledky výzkumné studie, která se zaměřovala na snižování nákladů na děti ve formě přímé podpory rozvoje předškolních zařízení denní péče o děti s cílem zvyšování porodnosti, podpory mladých rodin a zaměstnanosti žen (Del Boca, Pasqua and Pronzato, 2006). Tato studie došla k závěru, že zajištění dostupných a kvalitních služeb denní péče zvyšuje zaměstnanost žen a tedy jejich vyšší uplatnitelnost na trhu práce. K podobným výsledkům šetření dospěla také studie RZV06¹⁴, která byla zaměřena na skloubení rodinných a pracovních aktivit z pohledu rodičů a také zaměstnavatelů v ČR. Šetření probíhalo mezi rodiči malých dětí v úplných a neúplných rodinách a bylo v něm zjištěno, že poptávka po zařízeních předškolní péče (MŠ, jesle) a zájem o zajištění jejich větší dostupnosti je sice menší u rodičů mladších dětí do dvou let věku (preferenci rodinné péče před institucionální)¹⁵, ale zcela opačná situace převládá u rodin, které vychovávají děti starší tří let (v rozmezí 3-5 let)¹⁶. Podíl oficiálních statistik Ústavu pro informace a vzdělávání (ÚIV) činil **podíl těchto dětí v MŠ na populaci za školní rok 2007/2008 v rozmezí mezi 79 - 96%**¹⁷. Podle mezinárodních srovnání (studie OECD na téma podpory rodin a harmonizace rodiny a zaměstnání)¹⁸ je tento podíl dětí navštěvující předškolní zařízení v ČR cca 85%.

Zájem ze strany rodičů o zajištění formy péče pro své děti (od 3 let) prostřednictvím nabídky předškolních zařízení je značný a dosti zásadní při potřebě sladit rodinné a pracovní záležitosti. Problémem však je skutečnost, že **stávající**

¹³ Viz. např. výsledky sociologických šetření RZV06 nebo HRZ06.

¹⁴ Kuchařová, V. a kol. *Rodina, zaměstnání a vzdělání. Souhrnná zpráva z empirických šetření*. Praha, VUPSV. 2008.

¹⁵ Pozn. Podle RZV06 dává přednost institucionální formě péče o dítě před rodinnou péčí pouze 4-5 % rodičů malých dětí (do dvou let věku) oproti více jak 86 % těchto rodičů preferujících péči výhradně v rodině a srovnatelně s 5 % rodičů preferujících péči prarodičů a vůbec širší rodiny.

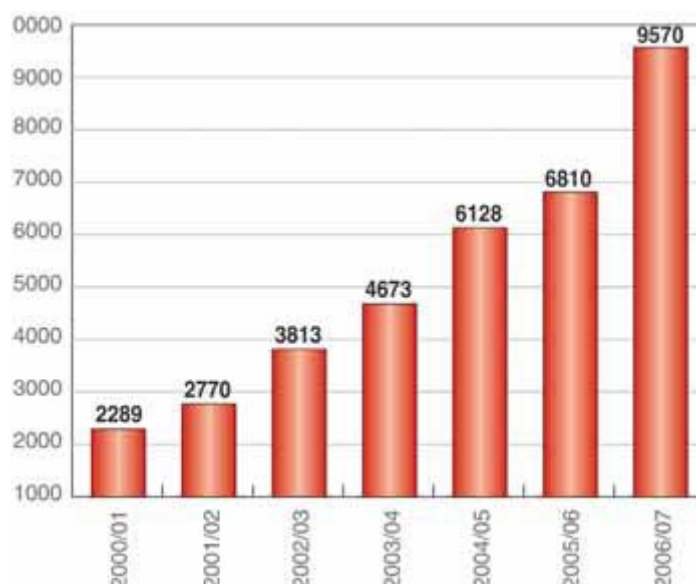
¹⁶ U této věkové kategorie dětí jasně převládá preference institucionální péče deklarovaná 67 % rodičů těchto dětí, na rozdíl od 18-21 % (podle typu rodiny) podporujících péči v rodině a 7 % preferujících péči prarodičů.

¹⁷ Rychlá šetření 3/2008. Praha, ÚIV 2008, s. 6.

¹⁸ *Babies and Bosses - Reconciling Work and Family Life: A Synthesis of Findings for OECD Countries*. OECD 2007.

system předškolních zařízení prakticky neodpovídá demografickému vývoji v ČR (po r. 2000) a zvláště v období posledních pěti let. V ČR doznívá populační tzv. baby-boom, kdy úhrnná porodnost od roku 2005 se neustále zvyšuje a dosahuje úrovně **přes 100 tis. narozených dětí ročně**¹⁹. Růst porodnosti má samozřejmě vliv na kapacitu předškolních zařízení a jejich omezenou dostupnost, která byla ovlivněna dramatickým demografickým vývojem v 90. letech, kdy trend porodnosti byl zcela opačný oproti dnešnímu stavu a došlo k poklesu porodnosti. Mezi lety **1998 až 2006 poklesl celkový počet MŠ o 1442 na 4 710 (tj. o 23%)**, zároveň se snížil počet tříd a učitelek²⁰. **Počet dětí v předškolních zařízení poklesl z 307 tis. v roce 1998 na 278 tis. v roce 2006**. Samotné snižování MŠ byla tedy reakce zřizovatelů (převážně obcí) na snižující se počet dětí. V posledních letech se však tento trend obrátil a začalo se rodit více dětí a také více dětí začalo navštěvovat MŠ. Zde však narážíme na již zmiňovaný problém, který se týká nedostatečné dostupnosti těchto zařízení. Tuto **nedostupnost můžeme deklarovat na počtu neuspokojených žádostí o umístění dítěte v MŠ**. Zatímco v roce 2001 bylo 2 289 neuspokojených žádostí rodičů, kteří žádali o umístění dítěte do zařízení, tak o pár let později **v r. 2006 to již bylo celkem 9 570** negativních reakcí²¹ (jde o čtyřnásobný nárůst, viz. graf 2.1) – více v kapitole 4.

Graf 2.1. Vývoj počtu neuspokojených žádostí o přijetí do mateřské školy²²

¹⁹ Zdroj: ČSÚ, Praha, 2008.

²⁰ Zdroj: Databáze ÚIV. V letech 1997-98 bylo celkem 6 125 MŠ, po r. 2000 se tento stav snížil na 5 642 a stále klesal až na dnešní úroveň.

²¹ Svobodová, V., Kuchařová, K. Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR. VÚPSV, 2007.

²² Zdroj: Databáze ÚIV.

Druhým problémem je, že kromě MŠ (tradiční forma) **v ČR prakticky neexistuje nabídka jiných alternativních forem služeb péče o děti** (ne soukromých) na celorepublikové úrovni, čímž se situace liší od řady zemí EU, kde vytvářejí podmínky pro fungování různých typů služeb péče o děti tak, aby byly uspokojeny různé potřeby a preference rodin s dětmi (zvláště harmonizace rodinných a pracovních aktivit). Na základě živnostenského zákona existují samozřejmě soukromá předškolní zařízení (např. mateřská, rodinná centra, soukromé MŠ apod.), která poskytují tyto služby za úplatu a jsou finančně nákladná a v řadě případech pro rodiny nedostupná. Podle dosavadních šetření HRZ05²³ **využívá tyto alternativní formy denní péče o děti jen asi 2-5% rodin**. Výzkum také ukázal, že tyto netradiční formy péče nejsou příliš rozvinuty tam, kde by mohly doplnit stávající nedostatečnou nabídku tradičních předškolních zařízení a naopak působí převážně v oblastech (především ve větších městech), kde stávající nabídka MŠ je přítomna ve větším rozsahu.

Dalším důležitým faktorem, který má vliv na systém předškolní péče a nízkou kapacitu míst v MŠ je skutečnost, že poslední rok v těchto zařízeních není zpoplatněn a **přibývá velký počet dětí, které mají odklad školní docházky**. To samozřejmě vede k jedné podstatné věci, a tou je, že **v těchto zařízeních přibývá vysoký počet 7letých dětí** a výsledkem toho je, že se tak snižují potřebné kapacity²⁴. Tento problém trvá již několik let a najít proti němu účinné řešení nebude zřejmě lehkou záležitostí. Důvodem je především samotný přístup rodiče k výchově svého dítěte a jeho rozvoje.

Problematika předškolních služeb a jejich nedostatečné zajištění zásadním způsobem také ovlivňuje rodinný a profesní život rodin s dětmi. **ČR má** ve srovnání s většinou zemí EU **velmi nízký počet částečných pracovních úvazků (ČR pouze 5,5%, průměr EU je 18,7%)**²⁵. Výrazný rozdíl je především u **kategorie žen ve věku 20-49 let** s dětmi mladšími 12 let. U této kategorie žen je **podíl částečných**

²³ Kuchařová, Věra. a kol. Postoje a zkušenosti s harmonizací rodiny a zaměstnání rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku. Praha: VÚPSV, 2006.

²⁴ Svobodová, V., Kuchařová, K., Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2007

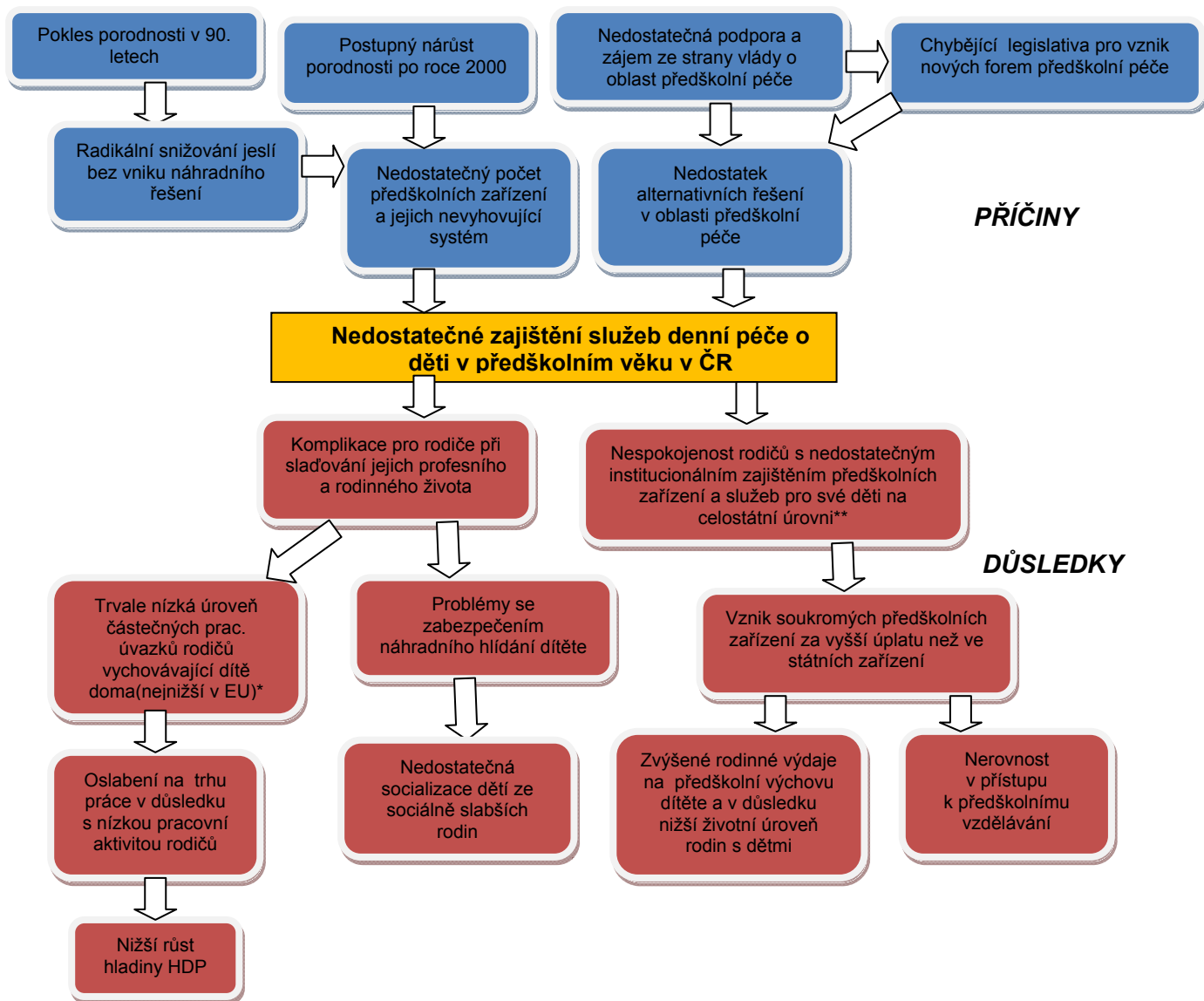
²⁵ Zdroj: Eurostat, ČSÚ, Praha.2010.

pracovních úvazků v ČR pouze 3,9% (v zemích EU 22,7%). **Nízká podpora částečných pracovních úvazků** vypovídá o tom, že **v ČR zatím chybí příznivé podmínky** (tj. přijetí nové legislativy v oblasti podpory zaměstnavatele při vytváření flexibilních pracovních míst formou např. daňových výhod, nižší odvody na sociální zabezpečení za zaměstnance apod.) pro **rozšíření těchto forem úvazků s možností nabídky služeb péče o děti zaměstnanců na pracovišti** (formou firemní péče o děti zaměstnanců – vznik např. firemních školek/více v kapitole návrhy opatření a řešení předškolní péče), které by umožnily rodinám lépe sladit jejich profesní a rodinné aktivity. V rámci sladování profesního a rodinného života je důležité podporovat zaměstnavatele, aby umožnili svým zaměstnancům využívat tyto upravené formy práce, které jsou pro ně dobrou alternativou při rozhodování mezi nezaměstnaností nebo částečným zapojením do pracovního režimu (využití zvláště pro matky během RD/PPM (tzv. mateřská dovolená)²⁶ – zlepšení finanční situace rodiny, udržení pracovní aktivity rodiče aj).

Ve výše uvedených pasážích jsem obecně naznačil základní determinanty, které mají vliv na stávající systém služeb předškolní výchovy a péče o děti v ČR. V dalších kapitolách (především kapitola 4) se budu podrobněji věnovat jednotlivým bodům problematiky předškolních služeb, které jsem také zpracoval do níže uvedeného stromu problémů ze kterého jsou patrné základní determinanty podílející se na současném stavu.

²⁶ Pozn.: zkratka RD – rodičovská dovolená, zkratka MD – mateřská dovolená.

Schéma 1 – Strom problémů

Pramen: autor

* pozn: zdroj: VÚPSV, v ČR velmi nízká úroveň a podpora částečných pracovních úvazků ze strany státu, zejména u žen ve věku 20-49 let s dětmi mladší 12 let (v ČR pouze – 3,9%, v EU-22,7%).

** pozn: stávající nestátní předškolní zařízení (např. mateřská, rodinná centra) fungují spíše jako doplňkové služby s malou kapacitou, zejm. na regionální úrovni

2.1 CÍLE

Práce má odpovědět na základní otázky, které se týkají současného vývoje a stavu služeb předškolní péče v ČR. Má analyzovat současný stav, identifikovat základní problémy a komplikace v daném systému s cílem pokusit se navrhnout, v rámci nástrojů veřejné politiky - účinná opatření, která by vedla ke zlepšení celkového systému služeb poskytujících denní péči o děti v předškolním a mladším věku. Cílem práce je tedy provést analýzu stávajícího stavu systému zajištění předškolních služeb a péče o děti, dále nabídky alternativních možností a vytváření podmínek ze strany státu v oblasti podpory rodiny s dětmi na základě samotného vývoje v této oblasti v souvislosti s historickým kontextem a rolí jednotlivých aktérů, kteří do tohoto systému vstupují v rámci svých aktivit.

Stanovení cílů práce:

- Zmapovat současný stav systému služeb předškolní péče o děti v ČR
- Identifikovat hlavní příčiny nedostatečného zajištění předškolní výchovy a vzdělávání dětí
- Porovnat současný systém služeb péče o děti s praxí v zemích EU
- Navrhnout přijatelná řešení pro realizaci opatření na podporu a vznik kvalitního systému služeb předškolní péče o děti
- Zaměřit se na příčiny a důsledky nevyhovujícího stavu služeb předškolní péče o děti v ČR
- Analyzovat již v praxi realizovaná opatření v rámci nástrojů veřejné politiky a zaměřit se na výsledný účinek
- Navrhnout konkrétní kroky vedoucí k návrhu a možné realizaci opatření na podporu systému služeb předškolní výchovy a vzdělávání dětí

2.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Vzhledem k povaze zvoleného tématu a jeho šíři nelze jednoduše a komplexně postihnout celou problematiku služeb péče o děti, a proto v rámci této výzkumné práce se budu zabývat především otázkami, které se týkají současných problémů v daném systému, které komplikují nejen vývoj a postavení rodiny ve společnosti, a to zejména při potřebě propojit jejich rodinné a profesní aktivity, ale také negativně ovlivňují samotný rozvoj dítěte.

Mezi základní výzkumné otázky, které si v této práci kladu patří následující otázky:

- 1) Jak jsou zajištěny služby denní péče a výchovy o děti v předškolním věku v ČR vzhledem k jejich dostupnosti?
- 2) Jaké podmínky vytváří stát pro rodiče s dětmi při sladování jejich pracovního a rodinného života?
- 3) Jaké jsou základní problémy současného systému služeb péče o děti v ČR v návaznosti na zájmy a jednání jednotlivých aktérů v dané oblasti?
- 4) Jaké jsou hlavní role aktérů v oblasti zajištění systému služeb předškolního vzdělávání a výchovy dětí v ČR? Jak jsou tyto role naplňovány?
- 5) Jak dostatečně a účinně řeší stát aktuální problémy v systému předškolního vzdělávání a výchovy dětí v ČR? Jsou tyto snahy dostatečné?
- 6) Jaká opatření by mohla vést ke zlepšení systému služeb péče o děti v ČR?

2.3 METODY, ZDROJE DAT

V souvislosti se zaměřením a strukturou práce je využito několik metod analýzy a tvorby veřejných politik. V případě problematiky služeb péče o děti je významným zdroje dat především **sekundární analýza výsledků výzkumů a šetření** z dostupných databází, a to zejména VÚPSV, ČSÚ, OECD, ÚIV, VÚBP či EUROSTAT. Při analýze řešené problematiky je využito řady informačních zdrojů, které dokladují relevanci problému. Jedná se také například o **studium odborných**

pramenů, a to například v podobě právních předpisů ČR, odborných analýz a písemností, návrhů koncepcí či různých odborných článků a literatury.

Dalším metodologickým východiskem výzkumu je také **mezinárodní komparace**, která umožňuje srovnání stávajícího systému služeb péče o děti v ČR se službami a dosavadní praxí ve vybraných zemích EU v rámci srovnávací analýzy. V rámci metod analýz a tvorby politik je také významnou metodou **analýza aktérů**, která se specificky zaměřuje na srovnání zájmů, postojů jednotlivých aktérů v systému služeb péče o děti a jejich aktivity v dané oblasti politiky, resp. rodinné politiky. Tuto formu analýzy provedu ve strukturované podobě, která bude rozdělena na klasifikaci jednotlivých aktérů a jejich zájmů ve zkoumané oblasti veřejné politiky. V rámci této analýzy budu zároveň zkoumat samotné jednání jednotlivých aktérů a také jejich primární kompetence a možnosti vlivu. Zároveň provedu **analýzu programů parlamentních stran**²⁷ v oblasti podpory rodiny. Kromě analýzy aktérů je také využita **metoda stromu problémů**²⁸, a to zejména při vymezení okruhů problémů (rozděleny na příčiny a důsledky zkoumané problematiky), které jsou základním předpokladem pro strukturování daného problému. V rámci práce jsou pak tyto problémy v různých částech analyzovány. Pro strukturaci návrhů cílů a opatření, v rámci nástrojů veřejné politiky, je využita **metoda stromu cílů** (viz. pozn. pod čarou č. 12).

Mezi další metodologické postupy, které jsou použity v této práci patří například **analýza institucionálního rámce** pro postavení a zajištění služeb péče o děti v ČR. Tato analýza je specificky zaměřena na kvalitativní analýzu právního rámce nebo-li právních předpisů (zejména zákona č. 561/2004 Sb., o předškolních, základních, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů) - (dále jen „školský zákon“) anebo vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v dohodě s Ministerstvem zdravotnictví č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů či dalších strategických dokumentů na ministerské či vládní úrovni v procesu tvorby a implementace příslušných politiky

²⁷ Pozn.: Kromě analýzy programů současných parlamentních stran v oblasti podpory rodiny provedu také analýzu politických programů u těch stran, které mají největší možnost dostat se do Parlamentu PSP ČR. Jedná se o stranu Věci veřejné a TOP 09.

²⁸ Veselý, A., Nekola, M. (Ed.) 2007. *Analýza a tvorba veřejných politik. Principy, metody a praxe*. Praha: SLON.

(návrhy zákonů, nařízení vlády, vyhlášky a jiné právní předpisy). V rámci metody studia a analýzy dokumentů dále použiji také **analýzu historického vývoje** předškolní výchovy a struktury sítě zařízení denní péče o děti v předškolním věku.

V rámci nástrojů veřejné politiky provedu také **analýzu dosavadního řešení** zvoleného problému (Bardach E., 2000). Pro grafické znázornění východisek či myšlenkových pochodů, kterými se při práci budu inspirovat a řídit, použiji také **model myšlenkové mapy** (Buzana T., 2007)²⁹.

3. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

- teorie lidského kapitálu (Gary S. Becker)
- teorie tradiční a moderní společnosti (Jana Palonciová, Jan Keller)
- teorie rizikové společnosti (Ulrich Beck)
- teorie sociálního kapitálu (James S. Coleman)
- teorie kvality života (Josef Džuka)

3.1 Teorie lidského kapitálu

Mezi teoretická východiska, která chci zmínit v této práci patří mj. teorie lidského kapitálu (Becker, 1964). Tento teoretický koncept vychází z faktu, že rodinná politika státu plní důležitou funkci směřující k podpoře zdravé a fungující rodiny. Vysvětluje společenskou účelnost a důležitost investice do lidských zdrojů a podporu jejich vývoje. V tomto případě zajištění kvalitního a plnohodnotného vývoje a růstu dítěte od jeho narození.

Teorie se zabývá konceptem návratnosti zmíněné investice do lidského kapitálu. Jsou známy tři druhy návratnosti určité politiky, v tomto případě rodinné politiky, a to soukromá, společenská a fiskální návratnost³⁰. Kalkulace výnosnosti investice do lidského kapitálu je obtížně měřitelná (různé vlivy – externality, nedokonalost trhu atd.) a co se týče výnosu z investice do předškolní péče a

²⁹ Buzan, T. Mentální mapování. Portál, Praha 2007.

³⁰ Pozn: soukromá návratnost (kolik získají jednotlivci), společenská návratnost (měří náklady a výnosy pro celou společnost) a fiskální návratnost (čistě zvýšení vybraných daní)

vzdělávání je mnohem obtížněji měřitelná. Jinak tomu je například u investic do vysokoškolského vzdělávání, kde je mnohem více zřetelný užitek vynaložených investic. O trochu lepší situace je v případě investice do profesního a vzdělanostního rozvoje rodičů, kteří jsou na rodičovské dovolené a pobírají rodičovský příspěvek, kde kalkulovat výnosy z investic do lidského kapitálu je mnohem snazší. Rodinná politika a zajištění kvalitního systému předškolního vzdělávání a výchovy je mj. také jednou z priorit Evropské komise (EK), která vychází z podstaty tzv. Lisabonské strategie³¹. Ta pokládá investice do předškolního vzdělávání a výchovy za velmi efektivní rozvoj lidského kapitálu.

3.2 Teorie tradiční a moderní společnosti

Dalším teoretickým východiskem k dané problematice je teorie tradiční a moderní společnosti (Paloncyová, 2002 či Keller, 2000). Oba tito autoři zkoumají formy rodinných vazeb a utváření jejich struktur či velikost v souvislosti s vývojem společnosti (od tradiční až po moderní společnost). Dále se zabývají vymezováním rodinných rolí muže a ženy ve společnosti či formy strategie rodiny ve vztahu k práci a vůbec celkovému životnímu stylu. Pokud chceme pochopit dnešní rodinné vztahy a vůbec podmínky, za kterých vznikají, měli bychom vycházet právě z doby vývoje tradiční společnosti.

Jana Paloncyová, která je autorkou několika titulů zabývajících se rodinnou politikou a vývojem rodinných vztahů se mj. zabývá vývojem porodnosti, resp. úmrtnosti dětí v tradiční společnosti v porovnání se společností moderní. V tradiční společnosti se běžně dožívalo svých prvních narozenin 8 dětí z deseti, což mělo vliv na rodinné vztahy a jakousi menší emocionalitu rodičů v těchto vztazích³². Což bylo odlišné od moderní společnosti. Autorka přirovnává rodinu k základní výrobní jednotce a to vzhledem k ekonomickým vztahům, které v té době vznikaly. Děti, které než dospěly po rozumové a fyzické stránce, byly do tohoto výrobního procesu také zapojeny a v pozdějším věku pečovaly o rodiče ve stáří. Odlišná situace byla v moderní společnosti, která se vyznačovala odbouráváním stavovských přežitků a v rámci rodiny staví ženu na stejnou úroveň jako muže. Prakticky ji zrovnoprávňuje a

³¹ Communication from the Commission to the Council and to the European parliament, EU 2006.

³² Pozn.: podle autorky rodiče si nevytvářeli takovou citovou vazbu na novorozeně a to převážně z důvodu tehdy vysoké úmrtnosti dětí

to nejen v rámci rodiny, ale i například na trhu práce či jiných veřejných institucí v moderním státu.³³

Na základě této skutečnosti, o které se mj. zmiňuje také J. Keller ve svém díle dochází k podstatným změnám v rámci rodiny. Stále více žen proniká na trh práce, jsou vzdělanější, více se uplatňují ve veřejném životě a to má samozřejmě vliv na rozvoj rodiny a tedy i na potřeby na zajištění určitého standardu výchovy a péče o dítě. Rodina se stává více otevřenou, jak směrem ven na vnější svět, tak i ve směru dovnitř, což se projevuje změnami ve vztazích mezi partnery a především i na dítěti. Podle Jana Kellera se zvyšuje v moderní společnosti důležitost existence širších příbuzenských vazeb, které se udržují či dokonce sílí a to z několika důvodů. „*Rostoucí křehkost nukleární rodiny vede především matky s dětmi k hledání opory u svých příbuzných. Fungující příbuzenství navíc, jak ukazuje řada výzkumů, může hrát určitou zprostředkující roli mezi možnostmi individuů a požadavky společnosti*“ (Keller, 2001).

3.3 Teorie rizikové společnosti

Další úroveň pohledu na zkoumané téma je možné brát v teorii rizikové společnosti (Beck, 2004). Ulrich Beck vycházel ze znalosti společenských a ekonomických mechanismů, které fungují ve společnosti a na základě toho odhalil skutečnosti, které plynou pro soukromý a rodinný život lidí. Zastává názor, že požadavky pracovního trhu a požadavky rodinného života jsou dosti od sebe odlišné, což má přímý vliv zejména na výchovu dětí a zvláště v jejich předškolním věku. K tomu dodává například R. Dudová, zabývající se rovnými příležitostmi žen a mužů ve společnosti následující: „*Pracovní trh vyžaduje ničím nezávazné individuum, které organizuje svou životní biografii podle požadavku zaměstnavatele a ne podle svých soukromých závazků. Zatímco tradiční rodinný model předpokládá soužití jedinců, z nichž jeden (zpravidla muž) podřizuje svůj život pracovnímu trhu a ten druhý (zpravidla žena) požadavkům rodiny a domácnosti, v současné době usilují obě pohlaví o uplatnění na pracovním trhu*“ (Dudová, 2005). Potřeba uplatnit se na dnešním trhu práce oběma partnery, resp. rodiči, přináší s sebou také potřebu zvládat domácí a rodinné povinnosti, mezi které především patří výchova a péče o

³³ Keller J., Úvod do sociologie, 2000.

děti a to může vést ke komplikacím v samotném partnerském vztahu, což může mít negativní dopady na výchovu dětí a jejich další rozvoj. Podle zmíněných autorů nejsou tyto problémy vnímány jako určité selhání partnerů – rodičů, ale ve skutečnosti jde o výsledek strukturální inkongruity. Což znamená, že tyto krize nelze řešit pouze subjektivně, jakož - to osobní záležitost dané rodiny, ale je potřeba určitá pomoc zvenčí – např. v podobě odpovídajícího pojištění (Dudová 2005,15). Je tedy potřeba užší vzájemné spolupráce a porozumění mezi oběma partnery, resp. rodiči, v jejich rodinném soužití a státu, který by měl na druhé straně k tomu vytvářet dostatečné podmínky pro výchovu a vzdělávání dětí. Otázkou zůstává, do jaké míry tak činí, či nikoliv.

3.4 Teorie sociálního kapitálu

Kromě výše uvedených teoretických přístupů je možné také zmínit teorii tzv. sociálního kapitálu (Coleman, 1994). Autor definuje sociální kapitál prostřednictvím jeho funkce jako příslušnost k dobré fungující rodině, komunitě nebo společenství, kde existuje velká důvěra, společenské normy a také sankce. Taková - to sociální struktura a příslušnost k ní je velmi důležitá především pro děti v jejich mladém věku, jelikož má vliv na jejich budoucí vývoj a začlenění do společnosti. Sociální kapitál má důležitý vliv na tvorbu lidského kapitálu a jeho vývoj.

Autor se zabývá hlavně důležitostí sociálního kapitálu v rodině, který podle něho zahrnuje vztahy mezi rodiči a dětmi. Sociální kapitál v rodině je možné vnímat jako určitou sílu vztahu mezi rodiči a jejich dětmi. Zároveň ho lze měřit jako množství času, které rodiče stráví s výchovou svých dětí. Mezi názory J. S. Colemana patří také to, že lidský kapitál rodičů lze zároveň efektivně předávat svým dětem, avšak pouze prostřednictvím interakce s nimi. Autor také připouští jeden fakt, že na vývoj dítěte, resp. jeho výchovu, růst má vliv kromě tradiční rodiny také komunita, ve které se nachází škola, či předškolní zařízení, které dítě navštěvuje a s jakými vrstevníky vlastně přichází do styku. Zásadní vliv na vývoj dítěte má však samotná rodina a to nejméně do 6 let věku dítěte, na čemž se shodují mnozí dětské psychologové.

3.5 Teorie kvality života

Posledním teoretickým přístupem v rámci zkoumané problematiky je teorie kvality života. Tou se zabývá mnoho autorů a mezi ně patří například Josef Džuka

(Džuka, 2004). Autor pohlíží na kvalitu života z hlediska **subjektivního** a **objektivního**. Podle něj lze objektivní dimenzi kvality života spatřovat v ekonomických, sociálních a zdravotních podmínkách ovlivňujících život jedince, naproti tomu subjektivní dimenzi pak ve vnímání sebe sama ve společnosti, vyjadřující životní spokojenost závislou na očekáváních, osobních cílech či zájmech.

Obecně kvalita života je těžko uchopitelný a problematicky definovaný pojem, který lze vnímat v mnoha jeho rovinách a v různých souvislostech např. kulturních, historických, sociálních, ekonomických či společenských. Další z autorů (Kebza, 2005, s. 58) vymezuje kvalitu života jako „*mnohoúrovňový pohled na možnosti jeho fyzického, psychického a sociálního, popř. spirituálního uplatnění v životě*“, který je vytvářen jedincem, skupinou či společností. Na kvalitu života lze nahlížet z různých rovin. Autor Jaro Křivohlavý (Křivohlavý, 2001) nabízí základní dělení roviny kvality života na **makro rovinu** (z pohledu velkých společenských celků, např. země, kontinent, jedná se o zamyšlení nad absolutním smyslem života, slouží jako součást základních politických úvah), **mezo rovinu** (menší společenské celky - zaměstnavatel, škola, rodina, nahlíží na problematiku z pohledu morálních hodnot člověka, sociálního klimatu, vzájemných vztahů mezi lidmi apod.), **personální rovinu** (z pohledu života konkrétního jednotlivce a jeho subjektivního hodnocení daného stavu na základě jeho osobních hodnot) a **rovinu fyzické existence** (pozorovatelné, měřitelné a srovnatelné chování a jevy u druhých lidí).

4. Problematika služeb předškolní péče o děti starší tří let v ČR

4.1 Historický vývoj služeb péče o děti v předškolním věku v ČR

Začátky organizování předškolní výchovy se datují do roku 1832, kdy vznikala první zařízení pro 2-5leté děti, kterými byly především opatrovny³⁴. První opatrovny vznikaly na území Prahy a prakticky byly jedinými zařízeními poskytující služby péče a výchovy o děti v předškolním věku. Historicky první mateřskou školou, která vznikla na území našeho státu, byla podle francouzského vzoru tzv. obecná škola mateřská a to v roce 1869³⁵, což bylo už bylo před více jak 140 lety. Tyto MŠ

³⁴Pozn.: Opatrovny byly určeny především pro sirotky a sociálně slabé matky s dětmi, které ovdověly.

³⁵ Bulíř, M. 1990. Zařízení předškolní péče a výchovy v ČSR: retrospektiva let 1881–1988 a 1921–1988. Praha, ČSÚ.

byly určeny pro děti od 2 do 5 let. Na rozdíl od opatroven a jeslí, tak úkolem nebo záměrem jejich zřizování bylo vychovávání a příprava dětí na jejich budoucí povinnou školní docházku. Tato funkce MŠ prakticky zůstala beze změny a v této podobě funguje i v dnešních podmínkách organizování předškolní výchovy. Zřizovatelem těchto zařízení byly většinou obecní úřady (OÚ) a poskytované služby byly bezplatné. V některých případech byly MŠ také zřizovány při dívčích školách, a to z důvodu vzdělávání – budoucích matek (vychovatelek, učitelek či chův), a to v rámci budoucí přípravy na jejich povolání.

V období vzniku samostatného Československa v r. 1918 navštěvovalo MŠ přibližně 20 % dětí a tato situace se neměnila ani v období druhé světové války. V tomto období se také vedly neustálé spory mezi tehdejšími ministerstvem školství a ministerstvem práce o tom, kdo bude tato předškolní zařízení a vůbec celý systém spravovat, a to jak po stránce legislativní, tak i věcné. Spory mezi ministerstvy prakticky trvaly až do konce druhé světové války (do r. 1945). O čemž se také zmiňuje ve své práci M. Bulíř (Bulíř M., 1990 – viz. pozn. pod čarou 33). Mezi dvěma světovými válkami navštěvovalo MŠ přibližně 20% příslušné dětské populace a toto tempo se neustále zvyšovalo.

Po druhé světové válce, resp. po roce 1948 byl přijat nový zákon o jednotné škole,³⁶ na základě kterého se stal institut MŠ prvním článkem školské soustavy, a prakticky od této doby se začal počet MŠ prudce zvyšovat. Předškolní zařízení fungovala podle jednotných osnov, které byly postupem času různě doplňovány o další ustanovení a funkce. V tomto období byl především kladen důraz na ekonomický a společenský rozvoj země. S tím souviselo také postavení ženy v tehdejší společnosti, a to zejména po stránce uplatnitelnosti na trhu práce a tedy možností její participace na hospodářském vývoji země. Diskuse se vedly jak ve vztahu k udržení populačního vývoje (plodnosti), tak i zapojení ženy do pracovního režimu. Výsledkem těchto aktivit byl nepatrný pokles porodnosti na počátku 50. let, který však nebyl dramatický a v průběhu dalších let začal opět stoupat.

V průběhu 60. let došlo k velkému rozšíření předškolních zařízení, které tak reagovalo na tehdejší demografický vývoj (nárůst porodnosti) a zároveň tedy

³⁶ Zdroj: Zákon č. 95/1948 Sb., o úpravě jednotného školství.

vzrůstající poptávku ze strany rodičů o zajištění těchto předškolních služeb pro své děti. Situace vyústila až v roce 1989, kdy docházelo do MŠ cca 96% dětí starší tří let (3-6 let) a do tzv. jeslí tehdy docházelo přibližně 20% dětí v mladším a kojeneckém věku (6 měsíců – 3 let)³⁷.

V pozdějším období a zejména v 70. letech byla v rámci rodinné politiky zaváděna různá opatření na podporu rodin s dětmi. Především šlo o formy opatření v rámci sociální politiky státu, která se týkala například zavádění novomanželských půjček, daňových úlev na děti, na bydlení či dopravu. V soustavě populačních opatření byla postupně od 60. let prodlužována délka mateřské dovolené, a to tak, že už na konci 80. let dosáhla hranice tří let věku dítěte³⁸. Význam rodiny hrál pro tehdejší politický režim velmi důležitou roli. Rodina byla brána za základ státu a její podpora patřila mezi priority státu. V této době se také měnila délka mateřské dovolené, a to do dvou let věku dítěte a v 80. letech pak do tří let věku. Zároveň byl zaveden mateřský příspěvek pro matku, která celodenně pečovala minimálně o dvě závislé děti. Tato opatření, a to zejména v první polovině 70. let, měla určitý vliv také na nárůst porodnosti, která později vyústila v dnes už známý tzv. baby – boom, který se postupně zastavil počátkem 90. let a celá devadesátá léta se začala porodnost snižovat³⁹. Dále pozvolně pokračovala podpora předškolních zařízení, které nejvíce využívaly matky dětí, které se vrátily zpět na trh práce (během RD/PPM). Ze strany státu šlo o podporu žen, které se dokázaly uplatnit na trhu práce, což nebylo v tehdejší době příliš lehkou záležitostí. Cílem tehdejší vládní politiky bylo vytvořit takové podmínky pro matky dětí, které by vedly k posílení ženy ve společnosti a zároveň jí umožnit sladění svých profesních a rodinných vztahů.

Na začátku 80. let došlo k mírnému navýšení počtu MŠ, který se však dlouho neudržel a začal v druhé polovině období pozvolna klesat. V letech 1985-1989 došlo k téměř 2,3%⁴⁰ snížení předškolních zařízení na našem území. Počty dětí navštěvující tato zařízení začaly klesat od počátku 90. let v souvislosti se změnami v demografickém vývoji v ČR, kdy došlo k prudkému poklesu úrovně porodnosti (v absolutních počtech z 2223 tisíc v roce 1990 na 1477 tisíc osob v roce 2007, což

³⁷ Zdroj: MŠMT, 2000.

³⁸ H.Hašková: Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1946-2006.

³⁹ Zdroj: ČSÚ. Obyvatelstvo, roční časové řady 1990-2007.

⁴⁰ Zdroj: Statistická ročenka, MPSV, 1990.

znamenal snížení podílu dětí ve věku 0-14 let z 21,5 % na 14,2 % celé populace v roce 2007)⁴¹. Počty MŠ se snížily v letech 1980/81 až 1989/90 o 68 400 na konečných 395 164, tj. o 15 % (viz. pozn. pod čarou 38) a zároveň počet dětí na jednu učitelku se snížil mezi roky 1980/81 až 1989/90 ze 14,9 na 12,4.

Devadesátá léta lze jednoznačně charakterizovat výrazným poklesem porodnosti v ČR a na tuto skutečnost reagovaly jednotlivé obce (zřizovatelé) radikálním snižováním předškolních zařízení, které však začalo již o několik let dříve, jak jsem uvedl v předcházejícím odstavci. Výsledkem toho byl nedostatek předškolních zařízení, což se později ještě více zkomplikovalo, a to v souvislosti s vývojem porodnosti po r. 2000. Zatímco co na konci 90. let byl celkový počet MŠ 6152 (1997/1998), o několik let později se tento stav snížil na pouhých 4808 (2007/2008)⁴². Což je o více jak tisíc předškolních zařízení méně, a to za situace, kdy počty dětí starší tří let navštěvující tato zařízení neustále rostou (2001-2002 / 282 642 a v letech 2007-2008 / 291 194)⁴³. Situace není příliš příznivá a na tuto skutečnost již delší dobu také upozorňuje EK, která kritizuje ČR za nedostatečné zajištění služeb denní péče o děti v předškolním věku. Je důležité říci, že předchozí vláda M. Topolánka a současně i překlenovací vláda Jana Fischera intenzivně pracovala na hledání účinných řešení pro systém předškolních služeb⁴⁴, které by vedly k zásadním změnám a zlepšení celého tohoto systému. Cílem by mělo být dosažení stabilního, dostupného a funkčního systému, který bude odpovídat evropským standardům, a zároveň plně vyhovovat požadavkům rodičů na zajištění kvalitní a dostatečné předškolní péče o děti. Otázkou však zůstává, zda tyto cíle či návrhy opatření budou i nadále podporovány a v dostatečné míře realizovány.

⁴¹ Zdroj: Věkové složení obyvatelstva ČR v roce 2002, ČSÚ 2003. Věkové složení obyvatelstva v roce 2007, ČSÚ 2008.

⁴² Zdroj: Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže - MŠMT výkaz stavu předškolních zařízení v ČR, 2006.

⁴³ Pozn.: Tento počet dětí navštěvující MŠ se postupně dostává na úroveň konce 90. let, kdy do předškolních zařízení docházelo 307 508 dětí (1997/1998), ale počet zařízení byl oproti dnešnímu stavu podstatně vyšší (6152 MŠ x dnes pouze 4808) – zdroj: viz. pozn. 40.

⁴⁴ Pozn.: jde např. o návrh zákona o podpoře rodiny, který podal poslanec a bývalý ministr MPSV P. Nečas, či tzv. prorodinný balíček opatření.

4.2 Současná podpora rodin s dětmi starší tři let v rámci rodinné politiky

Při koncipování rodinné politiky je kladen důraz na autonomní rozhodování rodičů v oblasti rodiny a péče o děti, vytvoření podmínek pro sladění pracovního a rodinného života, vytvoření a rozšíření nabídky kvalitních a finančně dostupných služeb při respektování zájmu samotného dítěte a také svobodné volby rodičů o způsobu zajištění péče o dítě, na podporu služeb a programů zaměřených na zvyšování rodičovských kompetencí, na kvalitu vztahů v rodině a sladění profesních a rodičovských rolí⁴⁵.

Současná podpora státu rodinám s dětmi v předškolním věku je orientována na institucionální zajištění služeb denní péče v předškolních zařízeních (MŠ, jesle) a jejich efektivní využití při možnostech skloubit zaměstnání s rodinným životem a výchovou dětí. K tomu je nutné říci, že obě poslední vlády ve svém programovém prohlášení vyhlásily podporu rodinám s dětmi a opatřením na sladění rodinného a pracovního života. Tato opatření měla vést k zajištění dostupného a fungujícího systému předškolních zařízení pro děti (MŠ, jesle), ale i alternativních forem denní péče o děti. Otázkou však zůstává do jaké míry byla tato podpora naplněna v rámci současné rodinné politiky státu⁴⁶. Podpora předškolních zařízení je velmi často hlavním tématem řady zahraničních analýz či výzkumů, které upozorňují na význam zajištění dostupnosti a kvality služeb denní péče o děti v předškolním věku pro lepší podmínky rodiny při formování rodinných a pracovních aktivit (např. studie OECD – D'Addio, D'Ercole, 2005). Dostatečné zabezpečení předškolních služeb může mít také určitý vliv na vyšší porodnost, o čemž se mj. například zmiňuje autor G. Neyer ve své práci (Neyer, 2003)⁴⁷, která byla zaměřena na rodinnou politiku a nízkou plodnost v západní Evropě. Nutno říci, že podpora vytváření nabídky předškolních služeb v rámci rodinné politiky je také součástí doporučení EK členským zemím EU⁴⁸.

⁴⁵ Zdroj: Národní koncepce podpory rodin s dětmi, MPSV, 2008.

⁴⁶ Pozn.: V posledních několika letech (zejména po r. 2000) je poptávka po umístění dítěte v MŠ v závislosti na regionech vyšší než samotná nabídka předškolních zařízení. Ve školním roce 2004/2005 bylo evidováno 6128 odmítnutých žádostí o umístění dítěte do MŠ, a to z důvodu nedostatku míst-tj. 1,7% dětí ze všech dětí ve věku 3-6 let – zdroj: MŠMT, 2006.

⁴⁷ Neyer, G. (2003) *Family Policies and Low Fertility in Western Europe*. Rostock. MPIDR WP 2003-021.

⁴⁸ Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee – on equality between women and men – 2007, Brusel: Evropská komise 2007.

Kromě výše uvedené formy podpory rodin s dětmi hraje důležitou roli také systém státní sociální podpory (SSP), ze kterého jsou rodinám vypláceny různé formy dávek. Jedná se o peněžitou pomoc v mateřství (PPM), přídavek na dítě, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, porodné, ošetřovné, sociální příplatek a zejména pobírání rodičovského příspěvku (RoP), který prošel již řadou změn a tou nejdůležitější bylo přijetí nové právní úpravy od 1. 1. 2008⁴⁹, která umožňuje rodičům výběr z vícerychlostního čerpání RP (více v podkapitole 4.2.1). Výběr varianty čerpání RoP je závislý na samotné preferenci rodičů, resp. matky, zda chce zůstat s dítětem doma na RD déle a prozatím neřešit otázku například návratu do zaměstnání⁵⁰ anebo si zvolí kratší variantu pobírání RoP (např. do 24 měsíců věku dítěte) a rozhodne se řešit propojení svého rodinného a profesního života dříve (důvody ekonomické, profesní apod.).

Další formou nepřímé finanční podpory jsou například daňová opatření, kde principem takovéto podpory rodin je zajistit soběstačnost rodiny s co nejmenší závislostí na pobírání sociálních dávek a ponecháním více finančních prostředků přímo v rodině. Poplatník si může formou daňových slev uplatnit odpočty z daně na vyživovanou manželku/la a na nezaopatřené dítě. Tato forma podpory je spíše zaměřena na úplné rodiny s dětmi – manželské páry s dětmi, kde jeden z rodičů pracuje a druhý pečuje o malé dítě během RD (je tedy bez příjmu ze zaměstnání). Cílem této podpory je motivace k zaměstnání alespoň jednoho člena rodiny a využít tak poskytovaných daňových výhod (odpočty daně z příjmu na manželku/la, dítě). Dříve mohli manželé také využít tzv. společného zdanění manželů, které se zavedlo v letech 2005-2007⁵¹.

⁴⁹Pozn.: Volby varianty čerpání RP byly stanoveny takto: rychlejší čerpání (po ukončení PPM do 24 měsíců – 11 400 Kč), klasické čerpání (do 36 měsíců – 7 600 Kč) a po PPM nebo od narození dítěte (nevznikl-li nárok na PPM) v základní výměře (7 600 Kč) do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře (3 800 Kč) do 48 měsíců věku dítěte.

⁵⁰Pozn.: Ze zákona je povinen zaměstnavatel udržet pracovní místo pro rodiče (matku) nejméně tři roky.

⁵¹Pozn.:V době, kdy se zavedlo společné zdanění manželů (v letech 2005-2007) využilo podle statistik ministerstva financí (MF) této formy zdanění za rok 2005 cca 350 tisíc párů s dětmi a na daňových přeplatcích dostaly zpět zhruba 4 mld. Kč, což v průměru činilo 11 tis. Kč na rodinu. O rok později v roce 2006 to bylo již 411 tisíc manželských párů s dětmi, kterým byla vrácena částka 6 mld. Kč (v průměru 14 tis. Kč na rodinu) – viz. Tiskové zprávy MF, 2006,2007.

Poslední podpora rodin s dětmi je v oblasti pracovněprávních vztahů, a to během těhotenství, porodu a následné péči o narozené dítě. Cílem této podpory je zajistit ochranu rodiči, resp. matce dítěte během rodičovství do doby, než se bude moci opět aktivně zapojit do pracovního režimu. Mezi jednotlivá opatření patří rodičovská dovolená (RD), pracovní volno a úprava pracovní doby (více v podkapitole 4.2.1).

4.2.1 Formy opatření pro rodiny s dětmi

Forma podpory rodiny ze strany státu má především dvojitý charakter. Jedná se o finanční podporu rodiny ve formě sociálních dávek a daňových opatření a zároveň nefinanční podporu, která spočívá v systému služeb pro rodiny v podobě nabídky předškolních zařízení (převážně MŠ, jeslí).

V rámci finanční podpory rodiny můžeme určit celkem tři skupiny opatření:

- dávky nemocenského pojištění (DNP) - (PPM, ošetřovné, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství)
- dávky státní sociální podpory - (přídavky na děti, porodné, rodičovský příspěvek, sociální příplatek)
- daňové úlevy - (odpočty daně z příjmu na vyživovanou manželku/la, nezaopatřené dítě x společně zdanění manželů)

V rámci nefinanční podpory rodiny se jedná především o:

- nabídka služeb pro rodiny s dětmi - (převážně institucionalizovaný systém předškolních zařízení – MŠ) x soukromé služby péče o děti
- opatření v rámci pracovního práva v době rodičovství

1. Finanční podpora rodiny

Dávky nemocenského pojištění (DNP):

➤ **Peněžité pomoc v mateřství (PPM)**

Nárok na tuto dávku ze systému nemocenského pojištění vzniká tehdy, pokud v posledních dvou letech, před přiznáním této dávky, trvala pojištěnce účast na nemocenském pojištění po dobu nejméně 270 dnů. Podmínka účasti na nemocenském pojištění může být také kratší a to pouze tehdy, kdy ženě skončilo zaměstnání v době těhotenství a ochranná lhůta pro vznik nároku na PPM je tolik kalendářních dnů, kolik dnů byla pojištěnka zaměstnána v posledním zaměstnání, maximálně však tato lhůta činí 180 kalendářních dnů. PPM je dávka, která nahrazuje příjem ženě v období po porodu a poskytuje se po dobu 28 týdnů „mateřské dovolené (MD)“⁵²(MPSV, 5/2010).

➤ **Ošetřovné**

Další peněžitou dávkou ze systému NP je tzv. ošetřovné, které se poskytuje zaměstnanci po dobu jeho pracovní neschopnosti, a to z důvodu ošetřování nemocného člena domácnosti anebo péče o zdravé dítě mladší 10 let. V případě péče o dítě se jedná o situaci, kdy školské nebo dětské zařízení, které dítě navštěvuje, bylo uzavřeno z důvodu například havárie, epidemie či samotnému dítěti byla nařízena karanténa. V období od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2010 činí podpůrčí doba u ošetřovného nejdéle 6 kalendářních dnů⁵³. Podpůrčí doba počíná běžet od 4. kalendářního dne potřeby ošetřování nebo péče o dítě (MPSV, 5/2010).

⁵² Pozn.: Pokud žena porodí více dětí činí tato podpůrčí doba 37 týdnů. Nástup na PPM začíná dnem, který si žena určí v období od začátku 8. do počátku 6. týdne před očekávaným porodem na základě zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

⁵³ Pozn.: U svobodného zaměstnance, který má v trvalé péči aspoň jedno dítě ve věku do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku, činí podpůrčí doba u ošetřovného nejdéle 13 kalendářních dnů, a to na základě zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

➤ **Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství**

Poslední peněžitou dávkou, která je vyplácena ze systému NP je tzv. vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Nárok na tuto dávku má žena – zaměstnankyně, která z důvodu těhotenství, nastalého mateřství či kojení byla převedena na jinou práci a z tohoto důvodu pobírá nižší příjem (bez svého zavinění) než před samotným převedením na jiné pracovní místo. Tato peněžitá dávka se vyplácí těhotným ženám (zaměstnankyním) za ty kalendářní dny, ve kterých došlo k převedení na jinou práci a nejdéle do počátku 6. týdne před očekávaným dnem porodu⁵⁴ (MPSV, 5/2010).

Dávky státní sociální podpory (SSP):

➤ **Přídavky na děti**

Přídavek na dítě je základní dávkou ze systému SSP, která se poskytuje rodinám s dětmi, maximálně však do 26 let věku nezaopatřeného dítěte. Nárok na tuto dávku SSP mají pouze rodiny s příjmem do 2,4násobku životního minima. Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte (viz. tabulka 4.1)⁵⁵.

Tabulka 4.1 **Výše přídavku na dítě ve věkových kategoriích**⁵⁶

Věk nezaopatřeného dítěte	Přídavek na dítě v Kč měsíčně
do 6 let	500
6 – 15 let	610
15 – 26 let	700

⁵⁴ Pozn.: Ve stanovených případech se vyplácí také matkám po porodu při převedení na jinou práci (viz. zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů).

⁵⁵ Zdroj: MPSV, 2010/5.

⁵⁶ Zdroj: Informace o SSP, www.mpsv.cz, 2010.

➤ **Porodné**

Další dávkou SSP je tzv. porodné a jedná se o jednorázovou dávku, která se poskytuje ženě po porodu dítěte. V případě, že žena při porodu zemře, má na tuto dávku nárok otec dítěte. Výše porodného činí 13 000 Kč na každé narozené dítě (MPSV, 5/2010).

➤ **Rodičovský příspěvek (RoP)**

Poslední peněžitou dávkou v rámci SSP je tzv. rodičovský příspěvek, který je poskytován rodiči, který celý kalendářní měsíc osobně a celodenně pečuje o nejmladší dítě v rodině. Od 1. ledna 2008 v rámci reformy veřejných financí byla přijata nová právní úprava RoP a byl zaveden princip vyššího příspěvku po kratší dobu čerpání a naopak. Bylo zavedeno tzv. vícerychlostní čerpání rodičovského příspěvku, který byl nově stanoven ve čtyřech základních výměrách v pevných měsíčních částkách, a to ve zvýšené (11 400 Kč), základní (7 600 Kč), snížené (3 800 Kč) a nižší (3 000 Kč) – (MPSV, 5/2010).

Výše příspěvku a doba čerpání pak činí⁵⁷ :

- rychlejší čerpání RoP – po peněžitě pomoci v mateřství (dále jen PPM) ve zvýšené výměře (11 400 Kč) do 24 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání však může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM ve výši alespoň 380 Kč za kalendářní den;
- klasické čerpání - po PPM v základní výměře (7 600 Kč) do 36 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM;
- pomalejší čerpání - po PPM nebo od narození dítěte (nevznikl-li nárok na PPM) v základní výměře (7 600 Kč) do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře (3 800 Kč) do 48 měsíců věku dítěte.

⁵⁷ Zdroj: Informace o SSP, www.mpsv.cz, 2010.

- pokud rodič pečuje o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené a toto dítě nepobírá příspěvek na péči, náleží rodičovský příspěvek v nižší výměře (3 000 Kč) od 7 do 15 let věku dítěte

Pro výběr z jednotlivých variant čerpání RoP musí rodič podat žádost v následujících stanovených lhůtách:

- rychlé čerpání RoP – rodič musí požádat nejpozději ve druhém kalendářních měsíci, který následuje po měsíci, ve kterém nejmladší dítě dosáhne 22 týdnů života
- klasické čerpání RoP – rodič musí požádat nejpozději v 21 měsících věku dítěte
- bez výběru RoP – pokud rodič nepožádá o výše uvedené varianty čerpání příspěvku, tak mu je vyplácen po 21. měsíci věku dítěte RoP ve variantě pomalejšího čerpání a tedy ve snížené výměře do 4 let věku dítěte (MPSV, 5/2010)

Nárok na pobírání rodičovského příspěvku nastává tehdy, pokud dítě mladší 3 let nenavštěvuje žádná předškolní zařízení (jesle či MŠ) déle než max. 5 kalendářních dnů v měsíci. Pro děti starší tří let platí podmínka, že rodič může své dítě umístit do předškolních zařízení (MŠ aj.), ale pouze na 4 hodiny denně. Pokud se rodič rozhodne, že chce pobírat RoP a zároveň má možnost si přivydělávat, tak je mu tato možnost umožněna, a to bez zániku nároku na RoP, ale jen v případě, že má zajištěnou celodenní a řádnou péči o své dítě (MPSV, 5/2010).

2. Nefinanční podpora rodiny

Nabídka služeb pro rodiny s dětmi:

➤ **Mateřské školy (MŠ)**

Právní úprava MŠ, resp. předškolního vzdělávání, je **obsažena především v ust. § 33 až 35 školského zákona⁵⁸**, která upravují cíle a organizaci předškolního vzdělávání. Ust. § 34 odst. 1 školského zákona stanoví, že: „**Předškolní vzdělávání se organizuje pro děti ve věku zpravidla od tří do šesti let.**“ Ust. § 161 téhož zákona upravuje financování mateřských škol zřizovaných územně samosprávnými celky. A konečně ust. § 179 odst. 2 upravuje povinnost obcí zajistit podmínky pro předškolní vzdělávání v posledním roce před zahájením povinné školní docházky pro děti s místem trvalého pobytu na jejím území a pro děti umístěné na jejím území v dětském domově.

Dle ust. § 8 školského zákona mohou být mateřské školy zřízeny jako školské právnické osoby nebo příspěvkové organizace krajem, obcí a dobrovolným svazkem obcí, jehož předmětem činnosti jsou úkoly v oblasti školství, dále Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy, Ministerstvem obrany, vnitra a spravedlnosti a zahraničních věcí při diplomatické misi nebo konzulárním úřadu České republiky jako součást těchto úřadů.

Podrobnosti o provozu a organizaci mateřské školy jsou upraveny vyhláškou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. Podmínky stravování jsou upraveny vyhláškou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v dohodě s Ministerstvem zdravotnictví č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁸ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání („školský zákon“)

Hygienické požadavky na prostory a provoz zařízení mateřských škol jsou stanoveny vyhláškou o hygienických požadavcích⁵⁹.

V rámci nabídky služeb pro rodiny s dětmi je podpora státu zaměřena převážně na vytváření dostupné a udržitelné sítě předškolních zařízení – tzv. mateřských škol (MŠ). Jednoznačně se jedná o prostorově nejrozšířenější a zároveň nejstabilnější systém předškolních služeb s nabídkou denní péče a výchovy o děti od 3 do 6 let věku. Systém MŠ má v ČR dlouholetou tradici (již od r. 1869 – viz. kapitola 4.1), která se postupem času různě vytvářela až do dnešní podoby. Zřizovatelem MŠ je zpravidla obec, ale za určitých okolností to může být i církev (církevní školy) nebo soukromý zřizovatel na základě živnostenského zákona (MŠMT, 2000). Samotné MŠ lze zřizovat s celodenním, polodenním (nejdéle 6,5 hodiny denně) a internátním provozem (celodenní nebo noční péče), přičemž nejrozšířenější je jednoznačně provozování zařízení v celodenním režimu. Podle statistik MŠMT zajišťuje tento celodenní režim cca 96% MŠ⁶⁰.

Podle údajů MŠMT⁶¹ počet MŠ v posledních letech klesá (za posledních 15 let) a snížil se téměř o třetinu oproti dnešnímu stavu (1997/1998 – 6152 MŠ, 2007/2008 – 4808 MŠ)⁶². Tento pokles byl ovlivněn demografickým vývojem (Kuchařová, Svobodová 2006), který se vyznačoval především snížením porodnosti v 90. letech, ale v souvislosti s postupným nárůstem porodnosti po roce 2000 (více než 100 tisíc narozených dětí/ rok v průběhu posledních 5 let)⁶³ již začíná být nízký počet předškolních zařízení určitým problémem, který se ukazuje v počtu odmítnutých žádostí rodičů o umístění dítěte do MŠ (2006/2007 – 9570, 2007/2008 – 13409)⁶⁴.

⁵⁹ Pramen: Vyhláška č. 410/2004 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz škol a zařízení pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých

⁶⁰ Zdroj: MŠMT, 2000.

⁶¹ Zdroj: Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže – MŠMT, výkaz stavu předškolních zařízení v ČR, 2006,2007.

⁶² Zdroj: MŠMT, 2006-2007.

⁶³ Zdroj: Věkové složení obyvatelstva ČR v roce 2002, ČSÚ 2003. Věkové složení obyvatelstva v roce 2007, ČSÚ 2008.

⁶⁴ Zdroj: Databáze ÚIV, Praha.

Ve školním roce 2005/2006 bylo v ČR celkem 4 834 MŠ, v roce 2006/2007 již jen 4 815 MŠ a v roce 2007/2008 to je 4 808 MŠ s 12 698 třídami, ve kterých vyučovalo 22 744 učitelek/lů a celkem tato zařízení navštěvovalo 291 194 dětí. Jak jsem uvedl výše počet MŠ se průběžně snižoval v reakci na demografický vývoj v ČR a tento stav znamenal snížení, ve srovnání mezi obdobím 1989/1990 a 2007/2008, o 2 520 MŠ (více než 34%), počet tříd klesl o 3 361 (tj. o 21%) , počet dětí navštěvující tato zařízení poklesl o 103 970 (tj. o 26%) a počet učitelek klesl o 9 046 (tj. o 28%). Celkový popsany vývoj lze deklarovat v níže uvedené tabulce 4.2, kde je jsou uvedeny celkové počty ve školních letech 1989/1990 až 2007/2008. Pokles počtu MŠ je způsoben jednak jejich rušením, jednak slučováním více škol pod jeden správní subjekt v návaznosti na celkový demografický vývoj v ČR.

Tabulka 4.2 **Počty mateřských škol a počty dětí, učitelek a tříd v mateřských školách ve školním roce 1989/1990 – 2007/2008⁶⁵**

	1989/ 90	1990/ 91	1991/ 92	1992/ 93	1993/ 94	1994/ 95	1995/ 96	1996/ 97	1997/ 98	1998/ 99
MŠ	7 328	7 335	6 972	6 827	6 600	6 526	6 475	6 344	6 152	6 028
děti	395 164	352 139	323 270	325 735	331 509	338 119	333 433	317 159	307 508	302 856
třídy	16 059	16 198	15 244	15 280	14 628	14 748	14 715	14 401	13 829	13 509
učitelky	31 790	32 112	29 888	29 942	27 394	27 695	28 080	27 041	24 971	24 288

	1999/ 2000	2000/ 01	2001/ 02	2002/ 03	2003/ 04	2004/ 05	2005/ 06	2006/ 07	2007/ 08
MŠ	5 901	6 007	5 881	5 795	5 067	4 994	4 834	4 815	4 808
děti	290 192	286 085	282 642	284 950	286 340	286 230	282 183	285 419	291 194
třídy	13 006	13 196	12 970	12 881	12 797	12 689	12 409	12 494	12 698
učitelky	23 620	22 906	22 451	22 332	22 158	21 840	22 485	22 368	22 744

K největším nárůstu došlo zejména u kategorie dětí starší pěti let a především u mladších tří let, které navštěvují předškolní zařízení. U této nejmladší skupiny dětí (do tří let) došlo k nárůstu převážně - díky klesajícímu počtu jeslí po roce 2000 (v roce 2006 pouze 46 jeslí)⁶⁷. Rozložení a hustota sítě MŠ se v jednotlivých regionech liší. Mezi kraji s vyšší koncentrací větších měst (více MŠ) a kraji s vyšší koncentrací malých obcí (kde v důsledku dopravní dostupnosti nemohou velké MŠ vznikat) jsou rozdíly především ve velikosti MŠ – v průměru největší školy (podle počtu dětí) jsou v Praze, v Moravskoslezském, Ústeckém a Karlovarském kraji. Určité rozdíly jsou i

⁶⁵ Zdroj: Databáze ÚIV, Praha.

⁶⁶ Zdroj: Databáze ÚIV, ČSÚ, Praha.

⁶⁷ Zdroj: ÚZIS, Roční výkaz o činnosti zdravotnických zařízení.

v podílu soukromých a církevních MŠ v jednotlivých regionech – největší podíl soukromých a církevních MŠ, který vysoce převyšuje celorepublikový průměr 2% škol, je v Moravskoslezském kraji (4,7% škol), kde tyto školy navštěvuje také vyšší podíl dětí (3,2%), a v Praze (5,9% škol, navštěvuje je však pouze 2,6% dětí)⁶⁸.

➤ **Soukromé služby péče o děti starší tří let (nestátní zařízení)**

Další formou péče o děti je kromě širokého a institucionalizovaného systému předškolních zařízení – MŠ (garantuje stát), také méně rozšířená nabídka alternativních forem služeb péče o děti. Jedná se o nabídku soukromých služeb na základě živnostenského oprávnění, a to v režimu vázané živnosti – „Péče o děti mladší tří let v denním režimu“, volné živnosti – „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“ (především dlouhodobá péče o děti starší tří let) a poskytování zprostředkovatelských služeb (Kuchařová, 2006).

Služby pro rodiny s dětmi mladší tří let poskytované v režimu vázané živnosti jsou zaměřeny na denní péči, výchovu a vzdělávání dětí za stanovených podmínek a pravidel (odborná způsobilost, hygienické a prostorové požadavky na zařízení apod.) podle živnostenského zákona⁶⁹. Nejčastěji jsou tyto služby provozovány ve vlastním zařízení poskytovatele (např. miniškoličky, mikrojesle, mateřská centra apod.)⁷⁰ anebo také v domácnostech klientů (např. využití nabídky chův, které nemusí splňovat náročné hygienické a prostorové požadavky na zařízení (Kuchařová, 2006)).

Další možnosti soukromých služeb péče o děti (starší tří let) se nabízejí v rámci tzv. volných živností – „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“⁷¹. Podmínky k provozování této živnosti jsou stejné jako u jiných volných živností a

⁶⁸ Zdroj: Databáze ÚIV, Praha.

⁶⁹ Pramen: Zák. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

⁷⁰ Pozn.: Provozovatel zařízení musí vyhovět náročným podmínkám na vzdělání (odborná způsobilost) a provozovna musí splňovat hygienické požadavky na prostory a provoz zařízení pro výchovu a vzdělávání dětí. Ve výjimečných případech nabízejí tuto službu také chůvy, které mají živnostenské oprávnění v režimu vázané živnosti, ale jejich počet je zanedbatelný i agentur, které tuto vázanou živnost provozují (hl.m.Praha pouze 50 agentur, ostatní kraje v rozmezí od 1 do 18 agentur, zdroj: Firemní monitor Albertina 2/2008 , (Kuchařová, 2006)).

⁷¹ Pozn.: Ve smyslu z.č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání se jedná o služby typu „baby-sitting“.

nejsou stanovena žádná konkrétní pravidla na tuto živnost⁷² (na rozdíl od vázaných živností). Základním principem živnosti je, že je primárně zaměřena na péči o domácnost prostřednictvím agentur, které poskytují úklidové služby (domácí práce, úklid, zahrada) anebo pravidelnou péči o děti (starší tří let)⁷³ či krátkodobou péči o děti mladší tří let přímo v prostorách klienta (v rodině), a to prostřednictvím služeb chůvy zprostředkované agenturou. Jde o činnost agentur a jednotlivců – chůvy (Kuchařová, 2006).

Poslední možností je poskytování zprostředkovatelských služeb. Tyto činnosti nabízejí agentury, které nezaměstnávají žádné vlastní chůvy, ale pouze zprostředkovávají jejich služby mezi klientem a samotnou chůvou. Tyto služby jsou zpoplatněné jednorázovou odměnou pro agenturu a jsou pro klienta poměrně dosti finančně náročné (Kuchařová, 2006).

Opatření v rámci pracovního práva v době rodičovství:

V rámci pracovního práva je umožněna ženám, popř. mužům na počátku rodičovství a následné péče o dítě různá forma úpravy v pracovněprávních vztazích (úprava pracovní doby) umožňující lepší harmonizaci rodinných a pracovních aktivit. Jedná se například o úpravu pracovní doby, zkrácené úvazky, možnost práce z domova, práce na směny, pracovní volno na rodinné záležitosti či neplacenou dovolenou (viz. zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce). Kromě nejrůznějších úprav pracovní doby v rámci zaměstnání je zde ještě možnost čerpat tzv. rodičovskou dovolenou (RD) v souvislosti s těhotenstvím, porodem a péčí o dítě. (MPSV, 5/2010)

⁷² Pozn.: Náplň této živnosti je stanoven v nařízení č. 278/2008 – „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost, zejména zajišťování chodu domácnosti, individuální péče o děti nad tři roky věku v rodinách, příležitostně krátkodobé hlídání dětí (mladší tří let), péče o osoby vyžadující zvýšenou péči....“

⁷³ Pozn.: Služby pro rodiny s dětmi poskytované na základě volné živnosti

Konkrétně tedy můžeme hovořit o následujících formách opatření v době rodičovství v rámci pracovního práva:

➤ **Rodičovská dovolená (RD)**

Rodičovská dovolená je překážkou v práci na straně zaměstnance a podle § 191 zákoníku práce (ZP) zaměstnavatel je povinen omluvit nepřítomnost zaměstnance v práci po dobu RD pokud podá o ni žádost. Rodičovská dovolená se poskytuje matce dítěte po skončení MD a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký o ni požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku tří let. Vzhledem k tomu, že RD se poskytuje na žádost a v rozsahu, o jaký matka či otec dítěte požádají, nemusí rodič žádat o RD ihned po skončení MD nebo od narození dítěte, ale i kdykoliv později (např. od 1 roku věku dítěte). O RD mohou rodiče požádat na dobu například 3 měsíců, jednoho roku, dvou let a pod., a to i opakovaně. RD se však poskytuje nejpozději do doby než dítě dosáhne tří let věku. V době čerpání RD nemá zaměstnanec/ně nárok na náhradu mzdy nebo platu, jelikož pobírá dávku SSP, tzv. rodičovský příspěvek (viz. str. 40) dle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. (MPSV, 5/2010)

➤ **Pružná pracovní doba (PPD)**

V souvislosti s lepším propojením pracovních a rodinných aktivit v rodině je pro lepší skloubení pracovní doby například s péčí o dítě možnost využití PPD, kterou může zaměstnavatel uplatňovat v rámci uspokojování potřeb zaměstnanců. Pokud zaměstnanec chce využít této formy upravené pracovní doby, tak si volí sám začátek i konec pracovní doby v jednotlivých dnech v rámci časových úseků stanovených zaměstnavatelem. Mezi tyto dva časové úseky stanovené zaměstnavatelem je vložen časový úsek, v němž je zaměstnanec povinen být na svém pracovišti. Zavedení PPD není ze ZP povinností zaměstnavatele, ale je to pouze možnost, kterou může využít pro uspokojení rodinných potřeb svých zaměstnanců. (MPSV, 5/2010)

➤ **Pracovní volno**

Nárok na pracovní volno vzniká zaměstnanci tehdy, pokud celodenně ošetřuje dítě mladší deseti let nebo jiného člena domácnosti z důvodu nemoci, nařízení karantény,

uzavření školy (v případě epidemie) a pod. Po tuto dobu je zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnanci pracovní volno bez náhrady mzdy nebo platu. Zaměstnanec má nárok na dávku nemocenského pojištění (NP). (MPSV, 5/2010)

➤ **Úprava pracovní doby**

Pokud zaměstnanec či zaměstnankyně chce požádat zaměstnavatele o úpravu pracovní doby, musí k tomu mít závažné důvody. Mezi tyto důvody patří zejména péče o dítě mladší 15-ti let, těhotenství či prokázaná dlouhodobá a soustavná péče o převážně nebo úplně bezmocnou osobu. Na základě uvedených důvodů je zaměstnavatel povinen ze ZP vyhovět takovéto žádosti o úpravu – zkrácení týdenní pracovní doby nebrání-li tomu vážné provozní důvody. Zaměstnavatel je dále povinen vytvářet takové podmínky, aby takovým žádostem mohlo být vyhověno. Při zkrácené pracovní době pobírá zaměstnanec plat nebo mzdu odpovídající této kratší pracovní době. V rámci EU patří ČR mezi země s nejnižším využitím zkrácených pracovních úvazků na trhu práce (**ČR pouze 3,5%, EU 19,0%**)⁷⁴. (MPSV, 5/2010)

4.3 Nejvíce využívané formy služeb péče o děti

Jak jsem již uvedl dříve (podkapitola 4.2.1, s. 41) v ČR je nejvíce rozšířena forma instituciolizované předškolní péče, kterou zajišťují převážně MŠ pro děti od tří let do 6 let věku (výjimečně mladší tří let) a nedostatečný systém jeslí (**v r. 2006 pouze 46 jeslí**)⁷⁵ poskytující služby péče o děti mladší tří let. Kromě těchto státních předškolních zařízení zde funguje i celá řada nestátních soukromých zařízení, které nabízejí služby péče o děti v nejrůznější formě podle věku dítěte (např. mateřská, rodinná centra, miniškoličky, mikrojesle, agentury na hlídání dětí – služby chův aj.) a jejich činnost se řídí živnostenským zákonem (nejčastěji se jedná o vázané a volné živnosti)⁷⁶.

Tyto netradiční formy denní péče o děti v předškolním a mladším věku však fungují spíše na místní úrovni a jejich funkce je zatím omezena pouze na nabídku

⁷⁴ Svobodová, V., Kuchařová, K., Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2007.

⁷⁵ Zdroj: ÚZIS, Roční výkaz o činnosti zdravotnických zařízení.

⁷⁶ Pramen: Zák. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání.

doplňkových služeb péče o děti vedle stávajícího a tradičního systému předškolních zařízení (Kuchařová, 2007). Využití těchto netradičních forem péče o dítě nemá v ČR příliš dlouhou tradici a samotný fakt, že tyto služby jsou poskytovány za úplatu má rozhodující význam pro jejich výběr. Z toho důvodu jsou využívány velmi individuálně a spíše okrajově. Podle výzkumu HRZ05⁷⁷ uvedla pouze 2% dotázaných, že využívají nějakou formu individuální placené péče několikrát za měsíc, přičemž se nejednalo o každodenní péči (Kuchařová, 2007).

V současné době podle několika sociologických průzkumů a dalších anketních šetření se ve společnosti, resp. v rodinách různí názor na výchovu dětí mladší tří let a dětí v předškolním věku (tj. od 3 do 6 let). Zatímco u rodin s dětmi mladšími tří let je podle výsledků výzkumu RZV06⁷⁸ největší preference domácí celodenní péče (nejčastěji matkou nebo v úzkém rodinném kruhu), která je ovlivněna nedostatečnou kapacitou jeslí a omezenou nabídkou podobných zařízení nekomerčního charakteru (x soukromá zařízení jsou místně omezená - finanční nároky na rodinu), tak pro rodiny s dětmi v předškolním věku je nejčastěji využívána institucionalizovaná forma péče o děti v příslušných MŠ (viz. příloha č. 1). Podle výsledků zmíněného výzkumu třetina matek i otců preferují péči o děti ve věku 3-4 roky v MŠ a u dětí starší než čtyři roky převládá preference výhradně MŠ (preferenci MŠ před rodinnou péčí vyjádřilo 64% otců a 70% matek z úplných rodin a 67% matek z neúplných rodin)⁷⁹. Z výzkumu také vyplynulo, že z celkového počtu dotázaných uvedlo 65% rodičů, že své nejmladší dítě (starší 4 let) umisťovalo do MŠ.

V rámci rodinné politiky a tedy podpory rodiny ze strany státu hraje systém služby péče o děti velmi významnou roli a zvláště pro rodiny s dětmi v předškolním věku, jak dokazuje mj. výzkum RZV06. Preference předškolní institucionální péče před rodinnou u rodin dětí starší tří let vychází především ze skutečnosti, že právě v tomto období se matka dítěte nejčastěji rozhoduje mezi návratem do zaměstnání (důvody - udržet kontakt se zaměstnáním, vyšší kvalifikace, zlepšit finanční situaci v rodině, nízký příjem matky na RD oproti výši platu, ze ZP jistota udržení

⁷⁷ Zdroj: HRZ05: Harmonizace rodiny a zaměstnání. Realizoval VÚPSV a STEM-MARK. Zaměřen na rodiče ekonomicky aktivní a na mateřské nebo rodičovské dovolené, věk nejstaršího dítěte 1-10 let. 2005.

⁷⁸ Zdroj: RZV06: Série sond Rodina a zaměstnání. Provedená ve spolupráci VÚPSV a STEM. Podle výsledků výzkumu je domácí celodenní péče o děti mladší tří let preferována u 73% matek z neúplných rodin, dále u 63% matek a 75% otců z úplných rodin. Pouze 4% dotázaných považují pro zajištění celodenní péče o děti za nejlepší variantu mateřskou školu.

⁷⁹ Svobodová, V., Kuchařová, K., Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2007.

pracovního místa jen po dobu tří let apod.) anebo zůstat dále na RD až do čtyř let věku dítěte (pobírání RoP max. 4 roky)⁸⁰. Zajištění dobré dostupnosti MŠ s odpovídající péčí umožňuje rodinám lepší harmonizaci jejich rodinných a pracovních aktivit a kromě finanční podpory rodiny (PPM, dávky SSP – viz. podkapitola 4.2.1, s. 38) patří tyto služby mezi nejdůležitější (Kuchařová, 2008).

4.4 Demografický vývoj a problematika systému předškolní péče

Problematika systému služeb orientující se na předškolní výchovu, vzdělávání a následnou péči o děti spočívá v několika základních bodech, o kterých jsem se již okrajově zmínil na začátku své práce (kapitola 2). V této části práce se chci více zaměřit na problematiku současného systému předškolních služeb a podmínky za kterých se tyto služby vytvářejí. Důležitou roli zde samozřejmě hraje demografický vývoj v ČR od konce 90. let, který má přímý vliv na dostupnost, vývoj a kvalitu služeb předškolní péče, která je důležitá mj. pro harmonizaci rodinných povinností a pracovního uplatnění (Höhne 2008).

4.4.1 Demografický vývoj v ČR

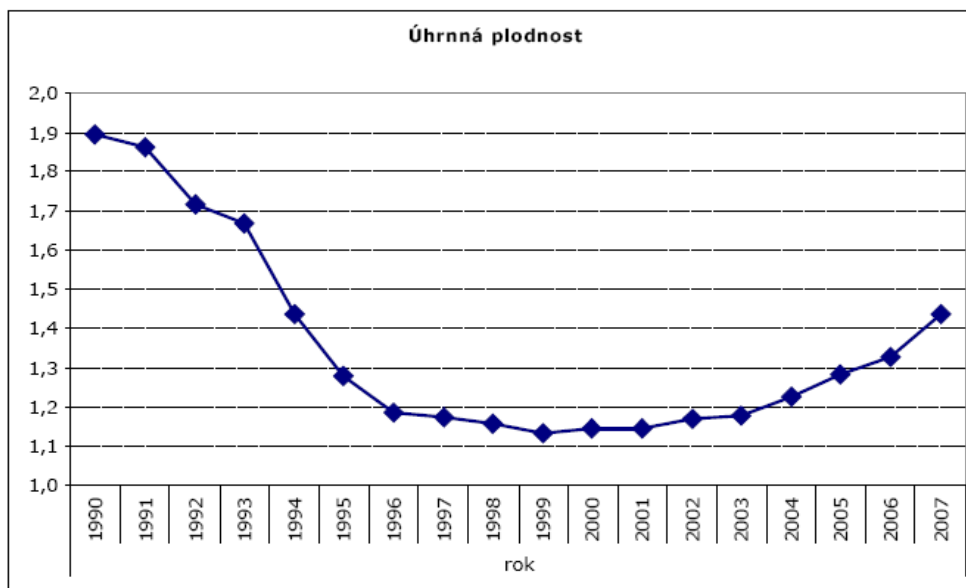
Především jde o demografický vývoj v ČR od konce 90. let a začátkem nového tisíciletí v ČR (po r. 2000), který má zásadní vliv na současnou dostupnost a kapacitu systému služeb předškolní péče a také jde o samotný postoj ze strany vlády a příslušných ministerstev k realizaci prorodinných opatření a vytváření dostatečných podmínek pro rozvoj dostupné a kvalitní sítě předškolních zařízení a dalších alternativních forem péče o děti. Jde o přístup a určení priorit, které jednotliví aktéři prosazují (více v kapitole 5).

Za posledních dvacet let došlo v české populaci k významným demografickým změnám, které se týkaly především změn věkové struktury obyvatelstva. Tento vývoj je ještě dramatičtější v posledních letech. Zásadní je vývoj porodnosti, která od poloviny 90. let znamenala radikální snížení počtu narozených dětí (graf 4.1) a tedy snížení velikosti nejmladší generace v populaci. Podle statistik ČSÚ šlo o snížení

⁸⁰ Kuchařová, V. a kol. *Rodina, zaměstnání a vzdělání. Souhrnná zpráva z empirických šetření*. Praha, VUPSV, 2008.

této generace dětí v populaci z 2 223 tisíc v roce 1990 na 1 477 tisíc osob v roce 2007 (snížení podílu dětí ve věku 0-14 let z 21,5% na 14,2% celé populace v roce 2007)⁸¹.

Graf 4.1 Vývoj úhrnné plodnosti v ČR v letech 1990-2007⁸²

Zdroj: ČSÚ. Obyvatelstvo - roční časové řady. http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu

Z grafu vyplývá, že úroveň porodnosti od počátku 90. let do začátku nového tisíciletí se velmi dramaticky snižovala, jak jsem již uvedl, což je zásadní rozdíl oproti dnešnímu stavu. S tím souvisí také vývoj předškolních zařízení a jejich organizace. Vzhledem k tomu, že porodnost byla v devadesátých letech v útlumu, tak tento stav znamenal také reakci ze strany zřizovatelů předškolních zařízení (obce, kraje), kteří postupně rušili zařízení denní péče o děti v předškolním věku, zejména o děti v kojeneckém věku, které docházeli do tzv. jeslí. Obdobným způsobem reagovaly na pokles porodnosti také různé další instituce (např. nemocnice – snižování kapacit porodnických oddělení). Podle uvedeného grafu je patrné, že opačná situace je však v současnosti, kdy růst porodnosti dosahuje populačního vývoje ze začátku 90. let a ročně se rodí více než 100 tis. dětí, zejména v posledních pěti letech (**2004 – 97,7 tis., 2005 – 102,2 tis., 2006 – 105,8 tis., 2007 – 114,6 tis. a v r. 2008 – 119, 6 tis. dětí**) (ČSÚ, 2008). Tento demografický vývoj porodnosti samozřejmě ovlivňuje vztah

⁸¹ Zdroj: Věkové složení obyvatelstva ČR v roce 2002 a 2007, ČSÚ 2008.

⁸² Zdroj: ČSÚ, Praha 2008.

mezi poptávkou a kapacitně omezenou nabídkou předškolních zařízení (více v podkapitole 4.4.2).

4.4.2 Dostupnost předškolních zařízení

Nárůst porodnosti po r. 2000 (graf 4.1) vyvolal tlak na kapacitu předškolních zařízení a jejich dostupnost pro rodiny. Vzhledem ke skutečnosti, že počet těchto zařízení (MŠ) byl v 90. letech minulého století postupně snižován (tabulka 4.2, s. 44), vyvolalo to nepoměr mezi nabídkou a poptávkou po těchto službách ze strany rodičů. V posledních pěti letech stoupají počty narozených dětí a pokud tento trend bude nadále pokračovat, tak je důležité, aby byla dostatečně zajištěna kvalitní a dostupná předškolní péče o děti. Musíme si uvědomit, že kromě institucionálního zajištění předškolních služeb (tj. především MŠ) a nízké nabídky soukromých předškolních zařízení (tj. typu mateřských či rodinných center), prakticky neexistuje v ČR víceméně nabídka dalších institucionálních či nekomerčních předškolních zařízení, které by poskytovaly služby denní péči o děti v předškolním věku. Vývoj soukromých zařízení poskytujících denní služby péče o děti v předškolním věku je zanedbatelný a funguje spíše jen jako doplňková služba (příloha č. 2) vedle stávající tradiční formy předškolních zařízení (Kuchařová, 2006).

V současnosti působí v ČR zhruba **4 808 mateřských škol** (údaj za š.k. 2007/2008), **což je o 2 520 MŠ méně než** kolik jich bylo **na začátku 90. let (1989/1990 – 7 328 MŠ – tabulka 4.2, s. 44)⁸³**. **Počet MŠ tak poklesl o téměř 34%**, počty dětí navštěvující tato zařízení klesly o 103 970 (tj. o 26%) s tím souvisí také pokles počtu tříd o 3 361 (21%) a celkový počet učitelek klesl o 9 046 (28%) (databáze ÚIV). Klesající počet MŠ je jednoznačně reakcí na demografický vývoj v ČR již od první poloviny 90. let, kdy se začala snižovat porodnost (Kuchařová, 2006). Tendence poklesu porodnosti však trvala jen do začátku nového tisíciletí, kdy po roce 2000 začala opět stoupat a pomalu se dostává na úroveň porodnosti z první poloviny devadesátých let minulého století. A to za situace, kdy došlo k výraznému poklesu počtu MŠ, což vede k tomu, že do těchto zařízení se daří umístit stále méně dětí (graf 2.1, s. 20). **Ve školním roce 2006/2007 bylo celkem 9 570 neuspokojených žádostí rodičů o umístění dětí do MŠ**, což je sice v porovnání se

⁸³ Zdroj: Databáze ÚIV, Praha, 2008.

školním rokem 1994/1995, podstatně méně (v tomto období bylo celkem 21 892 neuspokojených žádostí), ale ve srovnání s rokem 2000 je tento počet výrazně vyšší (téměř šestinásobné navýšení) (Kuchařová, 2006).

Na pokles úspěšnosti přijetí dítěte do MŠ má vliv řada faktorů, které tento trend v posledních letech výrazně ovlivnily.

Jedná se především o následující fakta:

1. Rušení jeslí v 90. letech a tlak na přijímání dětí mladší tří let do MŠ (v r. 2006 pouze 46 jeslí)⁸⁴
2. Od počátku 90. let do dnešní doby postupný úbytek MŠ na úkor celkového zvyšování počtu dětí v těchto zařízení v poslední době v souvislosti s růstem porodnosti (vyjádřeno v absolutních počtech - MŠ: 1989/90 – 7 328, 2000/01 – 6 007 a 2007/08 – 4 808 MŠ x počty dětí: 1989/90 – 395 164, 2000/01 – 286 085 a 2007/08 – 291 194 dětí – viz. tab. 4.2)⁸⁵
3. Zvýšení celkových počtů žadatelů nebo vzrůstající podíl dětí ve věku nad 5 až 6 let v MŠ (děti s odloženou povinnou školní docházkou) či zvýšený podíl tříletých dětí ze kterých dochází do MŠ více než tři čtvrtiny dětí a nárůst vzrostl také u dětí čtyř a pětiletých (z celkového počtu navštěvuje MŠ více než 90% dětí)⁸⁶
4. Vyšší zájem o pobyt v MŠ na část dne (v souvislosti se změnami v zákoně o SSP od r. 2006 – možnost dávat dítě starší tří let do MŠ na 4 hod./den bez ztráty nároku na RP) (Kuchařová, 2006)
5. Regionální rozdíly ve využívání služeb MŠ

1. Rušení jeslí v 90. letech a tlak na přijímání dětí mladší tří let do MŠ

Postupné rušení jeslí, ke kterému došlo na konci 90. let a pokračovalo nadále až do dnešní doby (graf 4.2), prakticky bez vzniku náhradních řešení v tradiční formě (vznik pouze soukromých zařízení typu např. mikrojesle, mateřská

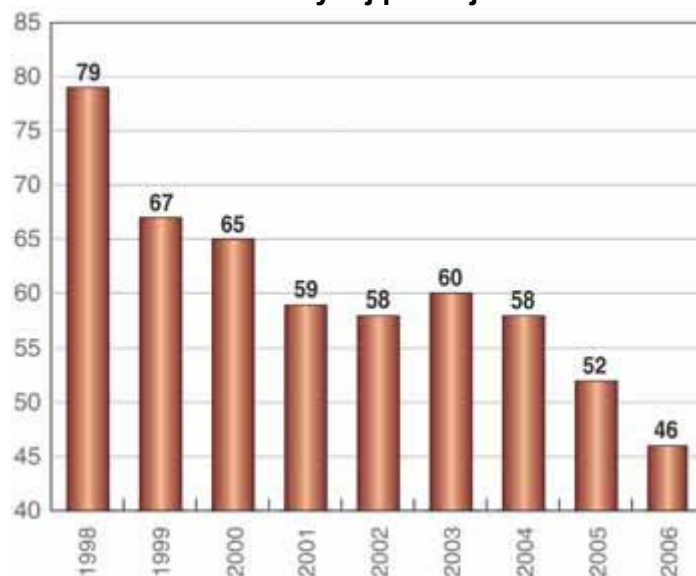
⁸⁴ Zdroj: ÚZIS, Praha, 2006.

⁸⁵ Zdroj: Databáze ÚIV, Praha, 2008.

⁸⁶ Zdroj: ČSÚ, Praha, 2008.

centra aj. – regionální význam), vyvolalo určitý tlak na stávající systém MŠ a tedy na samotnou kapacitu a jejich dostupnost.

Graf 4.2 Vývoj počtu jeslí⁸⁷

Rodiče, dětí mladší tří let, měli prakticky dvě možnosti pro zabezpečení výchovy svých dětí. První možnost spočívala v tom, že pokud rodiče, resp. matka se nerozhodovala o návratu do zaměstnání dříve než po skončení RD - (tj. po uplynutí tří let, pobírání RoP max. do 4 let věku dítěte ze zákona o SSP), tak zůstala s dítětem doma až do dovršení tří let, kdy má možnost jej umístit do MŠ (docházka do MŠ od 3 do 6 let věku dítěte), pokud se tak proto rozhodne. Druhá možnost je zcela opačná a zásadní pro MŠ z hlediska jejich dostupnosti a omezené kapacity. Dochází k tomu, že rodiny, kde jejich děti ještě nedosáhly předškolního věku (tj. 3 let) umísťují své děti právě do samotných MŠ. Důvodem je především chybějící náhrada předškolních zařízení za zanikající jesle při potřebě zajištění péče o dítě mimo rodinu a dřívější návrat rodiče (matky) po MD či RD do zaměstnání v rámci harmonizace rodinných a pracovních vztahů. V MŠ se tak navyšují počty dětí mladší tří let a jejich podíl na počtech dětí navštěvujících tato zařízení činí až čtvrtinu z celkového počtu dětí (tabulka 4.4).

⁸⁷ Zdroj: ÚZIS, Praha, 2006.

Tabulka 4.4 Podíl dětí v mateřských školách v jednotlivých věkových kategoriích populace ve školních letech 1996/1997 až 2005/2006

věk:	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
mladší než 3 roky	12,2%	11,0%	14,3%	16,9%	21,3%	22,9%	25,0%	25,3%	26,8%	25,5%
3leté	55,7%	58,4%	61,0%	66,5%	71,4%	73,2%	77,6%	80,1%	78,3%	75,0%
4leté	81,3%	83,2%	90,0%	89,0%	93,0%	92,4%	92,4%	94,4%	95,0%	90,4%
5leté	90,2%	91,4%	92,5%	98,4%	97,4%	95,6%	96,7%	96,2%	95,9%	96,3%
starší než 5 let	18,4%	19,4%	20,9%	21,5%	24,3%	23,8%	24,0%	25,0%	23,8%	23,3%

Zdroj: Databáze ÚIV, ČSÚ

Školský zákon však stanovuje, že do MŠ se smí přijímat pouze děti od tří let do 6 let věku dítěte, to však v řadě případů neodpovídá realitě⁸⁸. Prakticky to závisí na individuálním posouzení stavu vedením MŠ a také na současné situaci v daném regionu či popř. jiných okolnostech (např. osobní vazby na vedení škol aj.), které rozhodují o umístění dítěte do zařízení. V absolutních počtech dětí (zejména mladších tří let) navštěvujících MŠ je možné vycházet z databáze ÚIV či ČSÚ (tabulka 4.5), kde jsou uvedeny podrobné údaje o celkových počtech dětí ve školních letech 1996/1997 až 2005/2006. Červeně zvýrazněné pole ukazuje, že počet přijatých dětí mladší tří let do MŠ se neustále zvyšuje.

Tabulka č. 4.5 Počty dětí v mateřských školách ve školním roce 1996/1997 až 2005/2006 podle věku

Věk	1996/97	1997/98	1998/99	99/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06
mladší než 3 roky	12 935	10 475	12 826	15 238	18 712	20 043	21 996	22 661	24 321	23 849
3leté	66 810	61 822	58 285	59 829	63 172	65 057	68 461	70 477	69 654	69 519
4leté	98 127	99 917	95 360	84 986	82 242	81 865	81 884	81 815	82 811	82 369
5leté	115 839	110 324	111 126	104 240	91 393	87 020	85 590	84 385	83 608	85 883
starší než 5 let	23 448	24 970	25 259	25 899	24 319	22 453	20 928	21 153	20 093	20 563
celkem	317 159	307 508	302 856	290 192	279 838	276 438	278 859	280 491	280 487	282 183

Zdroj: Databáze ÚIV

⁸⁸Pramen: Zákon č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

2. Od počátku 90. let do dnešní doby postupný úbytek MŠ na úkor celkového zvyšování počtu dětí v těchto zařízeních

O vývoji MŠ v souvislosti s demografickým vývojem a růstem porodnosti jsem se již zmínil v kapitole 2 (také podkapitola 4.2, s. 42). Zde je možné zdůraznit jeden důležitý fakt. V průběhu posledních pěti let dochází k nárůstu porodnosti, která má samozřejmě vliv na kapacitu předškolních zařízení a jejich dostupnost pro rodiny (viz. kapitola 4.4.1). Počet MŠ však po roce 2000 zaznamenal výrazný pokles a to za situace, kdy stoupá celkový počet dětí navštěvujících tato zařízení a jejich počet se dostává na úroveň konce 90. let minulého století (tabulka 4.2, s. 44). Zatímco ve školních letech **1999/2000 navštěvovalo MŠ celkem 290 192 dětí a počet MŠ činil 5 901**, tak o několik let později ve školních letech **2007/2008 to pak bylo 291 194 dětí** (nárůst o 1000 dětí), ale **počet škol se snížil na 4 808** (pro srovnání se š.r.1998/1999 – 302 856 dětí a 6 028 MŠ (tabulka 4.2, s. 44)).

Celkové počty dětí v těchto zařízeních by byly však ještě vyšší, a to v souvislosti s negativním vývoje počtu neuspokojených žádostí rodičů o umístění dětí do předškolních zařízení (graf 2.1, s. 20). **Počet neuspokojených žádostí za školní rok 2006/2007 dosáhl čísla 9 570** (databáze ÚIV, 2006). Je to sice méně než v „rekordním“ školním roce 1994/1995, kdy počet takových-to žádostí byl 21 892, ale je to více než čtyřnásobek počtu neuspokojených žádostí oproti roku 2000 (Kuchařová,2007). Hypoteticky by tento počet žádostí, při kladném vyřízení, ještě mohl navýšit počty dětí v MŠ, což by vedlo k daleko silnějšímu tlaku na kapacity těchto zařízení. **Kapacita MŠ tak neodpovídá současnému demografickému vývoji** (tabulka 4.6). **Některé MŠ navíc podmiňují přijetí dítěte do zařízení pracovní aktivitou rodiče, a to nejčastěji matky. Zaměstnavatelé naopak přijetí rodiče do pracovního poměru podmiňují přijetím dítěte do péče předškolního zařízení.** To vede většinou rodiče k bezvýhodné situaci.

Rovněž v souvislosti se zavedením tří-rychlostního modelu pobírání RP (v délce 2, 3, 4 roky), kdy důvodem pro jeho zavedení byla právě snaha nabídnout rodičům možnosti zvolit si z různých strategií harmonizace pracovního a rodinného života, **je nedostatečná kapacita předškolních zařízení pro toto sladování překážkou.** I když si rodič zvolí dvouletou variantu čerpání RoP, je oprávněn čerpat

RD i během třetího roku života dítěte (bez pobírání RoP). Podle ust. § 196 ZP (z. č. 262/2006 Sb.) je zaměstnavatel povinen k prohloubení péče o dítě poskytnout zaměstnankyni a zaměstnanci na jejich žádost RD. RD se poskytuje matce dítěte po skončení MD a otci od narození dítěte, a to v rozsahu, o jaký požádají, ne však déle než do doby, kdy dítě dosáhne věku 3 let.

Tabulka 4.6 **Ukazatele dostatečnosti kapacity mateřských škol**⁸⁹

rok	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07
počet dětí v MŠ celkem *	287 511	284 053	286 139	288 164	287 789	283 624	-
podíl dětí v MŠ na populaci dětí 3-5 let	98,6%	103,0%	106,3%	108,0%	106,8%	103,9%	-
počet dětí v běžných MŠ	279 838	276 438	278 859	280 491	280 487	278 480	-
počet neuspokojených žádostí	2 289	2 770	3 813	4 673	6 128	6 810	9 570
poměr neumístěných k počtu dětí v MŠ	0,8	1	1,4	1,7	2,2	2,4	-

Nedostatek předškolních zařízení může zvyšovat riziko nezaměstnanosti právě po ukončení RD⁹⁰, a to s ohledem na skutečnost, že průměrný věk dítěte v měsících v době nástupu zpět do zaměstnání těch matek, které nepokračovaly v péči o dítě formou MD s dalším dítětem, a které se vrátily až když bylo dítěti více než 3 roky, je podle dat z výzkumu VÚPSV 48,23 (průměr za děti 1. i 2. pořadí), tedy téměř přesně 4 roky.⁹¹ RD, tudíž i ochrana udržení pracovního místa, která je ženě po dobu péče o dítě v rámci rodičovské dovolené garantována, je však 3 roky.

Musíme si uvědomit, že kromě institucionálního zajištění předškolních služeb (především MŠ) a nízké nabídky soukromých zařízení (příloha 2), prakticky neexistuje v ČR víceméně nabídka dalších státních či nekomerčních zařízení, které by poskytovaly služby denní péče o děti v předškolním věku a mladším školním věku. Tento stav a realita je však odlišná od běžné praxe v zemích EU (např. Německo, Francie, Velká Británie), kde fungují různé formy těchto služeb, a to s ohledem na potřeby a požadavky rodičů (např. vzájemná rodičovská výpomoc,

⁸⁹ Zdroj: Databáze ÚIV, ČSÚ

⁹⁰ Kuchařová V., Svobodová K., Ettlerová S., Nešporová O.: Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR. VÚPSV, 2006.

⁹¹ Zdroj: V., KUCHAROVÁ, K. SVOBODOVÁ, S. ETLEROVÁ, O. NEŠPOROVÁ: Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR. VÚPSV, 2006.

miniškolkky, rozšířený systém au-pair, licencované pečovatelky aj.) – blíže v kapitole 6

3. Zvýšení celkových počtů žadatelů nebo vzrůstající podíl dětí ve věku nad 5 až 6 let v MŠ (děti s odloženou povinnou školní docházkou)

Zájem o předškolní výchovu ze strany rodičů pro své děti (převážně od tří let) jsem již popisoval v předcházejících částech práce (podkapitola 4.3, s. 48). Zvýšený zájem rodičů o využití předškolních služeb pro své děti lze sledovat na vývoji počtu žádostí o umístění dítěte do předškolních zařízení (resp. neuspokojených žádostí) a samozřejmě na celkovém počtu dětí navštěvující tato zařízení.

Důležitým faktorem, který má však vliv na kapacitu předškolních zařízení je skutečnost, že poslední rok v MŠ není zpoplatněn a přibývá velký počet dětí, které mají odklad školní docházky. To vede k situaci, kdy v MŠ roste vysoký podíl dětí starší pěti let (od 5 do 6 let) s odloženou povinnou školní docházkou (počty dětí - tabulka 4.5, %podíl v MŠ – tabulka 4.3). Tyto děti jsou pak přednostně zařazovány do MŠ a tím se snižují potřebné kapacity pro mladší děti (Kuchařová, 2006). Tento problém trvá již několik let a najít proti němu účinné řešení nebude zřejmě lehkou záležitostí. Důvodem je především samotný přístup rodiče k výchově svého dítěte a jeho rozvoje. Další důležitou roli zde hraje dostupnost předškolních zařízení a jejich kvalita. Podle § 33 až 35 školského zákona plní MŠ funkci výchovnou a také vzdělávací, a to především v posledním roce před zahájením povinné školní docházky dítěte. Právě v tomto posledním předškolním roce by tedy měla být soustředěna veškerá snaha rodiče i MŠ na přípravu dítěte k zahájení školního vzdělávání. Pokud tato výchova je zanedbána, pak nároky kladené ze strany školy, resp. základní školy, pro posouzení celkové přípravy dítěte, nejsou zpravidla splněny a dochází tak k odkladu zahájení školní docházky a dítě se vrací zpět do MŠ.

Důležité je také zmínit, že dochází k nárůstu počtu tříletých dětí v MŠ (2005/06 – 69 519 x 2000/01 – 63 172, tabulka 4.5) a dokonce u čtyř a pětiletých dětí je tento nárůst nejdynamičtější (z celkového počtu navštěvuje MŠ více než 90% dětí)⁹².

⁹² Zdroj: Databáze ÚIV, Praha 2006.

4. Vyšší zájem o pobyt v MŠ na část dne (v souvislosti se změnami v zákoně o SSP)

V souvislosti se změnami zák. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, došlo k jedné zásadní změně a sice, že rodič, resp. matka na RD může dávat své dítě starší tří let (mladší tří let max. na 5 dní v měsíci) do MŠ na 4 hodiny denně aniž by ztratila nárok na RoP (Kuchařová, 2006). Tato nová právní úprava znamenala výraznou podporu rodičů během RD, kteří si tak mohou lépe plánovat své rodinné a pracovní aktivity. Podle statistických dat ÚIV⁹³ bylo, po **zavedení nové právní úpravy o SSP, nově přijato do MŠ v roce 2005 celkem 17 329 dětí**. Na základě dat ÚIV tvoří podíl takových to dětí navštěvujících MŠ 1-20% všech dětí, a to ve 2/3 školek (Rychlá šetření, 3/2006). Dále do 1/5 školek tyto děti nedocházely vůbec.

5. Regionální rozdíly ve využívání služeb MŠ

Údaje o dostupnosti předškolních zařízení v jednotlivých regionech a stav využívání služeb MŠ je možné čerpat z výsledků různých výzkumů či výběrových šetření, které provedl například ÚIV či VÚPSV (RZV06, HRZ05). Podle dat ÚIV jsou MŠ zřizovány ve všech obcích s počtem obyvatel nad 2000, v menších obcích činí tento podíl 75% a v 11% z těchto obcí je sice MŠ k dispozici, ale je zde nutnost dojíždění. Výsledky výzkumu dále ukazují, že ve 4% malých obcí byla využívána jiná forma péče o děti (od 3 do 6 let) a dále v 8% nejmenších obcí neexistuje žádná nabídka služeb péče dětí (Kuchařová, 2006). Další šetření ÚIV (Rychlá šetření, 3/2006) ukázala, že nejvyšší procento úspěchu při přijímání dětí do MŠ mají v největších městech (výskyt větších školek) a v 21% obcí s počtem obyvatel do 5 tisíc byly nejčastěji přijaty všechny přihlášené děti do MŠ, dále u obcí s počtem obyvatel od 50 -100 tisíc (u 30%) a nad 100 tisíc obyvatel (34% z nich) činil podíl přijatých dětí do školek mezi 61-99% (příloha 5). Opačný trend byl naopak v nejmenších obcích, kde došlo k nejvíce odmítnutým žádostem o přijetí dětí do předškolních zařízení. Více jak 80% těchto žádostí bylo zamítnuto ve čtvrtině nejmenších obcích (do 5 tisíc obyv.) a dále v obcích s 5 -10 tisíci a 10 - 20 tisíci

⁹³ Zdroj: ÚIV, časové řady na <http://stistko.uiv.cz/virtodd/rada.asp>, Praha.

obyvatel (podíl činí jednu pětinu). Zejména se jednalo o obce, které se nachází v Karlovarském, Olomouckém a Libereckém kraji (tabulka 4.6).

Tabulka 4.6 **Podíl dětí, navštěvujících mateřskou školu, ze všech dětí ve věku 3-6 let a počet mateřských škol na 1000 dětí ve věku 3 - 6 let ve školním roce 2004/2005 (stav k 30.9.2004) – podle krajů**

	podíl dětí	počet mateřských škol
Hlavní město Praha	80,4%	8,9
Středočeský kraj	76,2%	15,1
Jihočeský kraj	83,2%	13,2
Plzeňský kraj	78,4%	13,6
Karlovarský kraj	72,8%	12,3
Ústecký kraj	70,9%	10,4
Liberecký kraj	77,4%	13,1
Královéhradecký kraj	79,9%	15,2
Pardubický kraj	80,6%	16,6
Vysočina	80,3%	15,1
Jihomoravský kraj	80,5%	16,1
Olomoucký kraj	83,2%	15,8
Zlínský kraj	80,4%	14,7
Moravskoslezský kraj	75,1%	10,3
Česká republika	78,3%	13,3

Zdroj: Databáze ÚIV, ČSÚ

Dostupnost MŠ je tedy závislá na velikosti a umístění obce v regionu a jeho specifikách (míra nezaměstnanosti, občanská vybavenost, ekonomická aktivita rodičů, nabídka předškolních služeb apod.). K velkým rozdílům dochází především v regionech s vyšší nezaměstnaností a porodností. Nejvyšší počet neuspokojených žádostí o přijetí dítěte do MŠ také v souvislosti s vyšší nezaměstnaností je v následujících krajích Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský⁹⁴. V případě Ústeckého kraje jde také o kraj s vysokou porodností (příloha 3). Podle dat ÚIV je poptávka po předškolních službách nejvíce pokryta v severovýchodní oblasti Čech, zejména v Královéhradeckém a Pardubickém kraji⁹⁵.

⁹⁴ Zdroj: Kuchařová V., Svobodová K.. Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR. Praha: VÚPSV. 2006.

⁹⁵ Zdroj: ÚIV, <http://www.uiv.cz/clanek/705/1533>

4.4.3 Kvalita předškolních služeb

Kvalitu předškolních služeb je těžké hodnotit a velmi často nebývá ani předmětem zkoumání v rámci výzkumů či výběrových šetření. Výjimku tvoří údaje ze šetření HRZ05⁹⁶, kde objektem šetření byli rodiče jako příjemci služeb MŠ a jiných zařízení. System předškolní péče a program vyhovoval 97% respondentů a s délkou otevíracích hodin v MŠ jich bylo spokojeno 91%. K horším výsledkům došlo pouze u hodnocení ceny služeb jednotlivých školek. Zde se pozitivně vyjádřilo 82% dopisovatelů. Míra spokojenosti s výší ceny služeb v MŠ se samozřejmě lišila podle velikosti obce. Ve větších obcích byly služby v MŠ zpoplatněny vyššími cenami než tradičně v malých obcích. Na druhou stranu malé obce byly kritizovány za nízkou dostupnost a kvalitu služeb (x ve velkých obcích nabídka rozšířených vzdělávacích a výchovných programů, dětské a kulturní akce apod.). Nejvíce byli spokojeni s nabídkou služeb předškolních zařízení respondenti z obcí nad 20 tis. obyvatel (1/5 z nich rozhodně spokojena) a naproti tomu nespokojeni byli obyvatelé obcí do 2 000 tis. obyvatel (16% z nich), kde největší kritika byla v nízké dostupnosti předškolních zařízení (nutno dojíždět do větších obcí).

Podle výsledků dalšího výzkumu ZPD05⁹⁷ došlo ke kritice dostupnosti MŠ mezi respondenty (převážně matkami dětí) z důvodu, že pokud se nedaří umístit dítě do těchto zařízení v rozumné vzdálenosti (nejblíže k domovu) a při udržení minimální kvality služeb, tak je to často příčinou odložení konce RD proti původním plánům (dřívější návrat do zaměstnání, řešení ekonomické situace rodiny, kontakt se zaměstnáním aj.). Komplikace při sladování rodinných a pracovních povinností z důvodu nedostupnosti předškolních zařízení zažilo podle výzkumu zhruba 16% dotázaných. Problémy s využitím předškolních služeb uvedlo také velký počet žen, které pracují na zkrácený pracovní úvazek oproti ženám, které pracují na plný úvazek. Důvodem byla zřejmě nevyhovující otevírací doba MŠ či absence těchto služeb v malých obcích a komplikace s dojížděním do větších měst (Kuchařová, ZPD05,2/2006).

⁹⁶ Zdroj: HRZ05: Harmonizace rodiny a zaměstnání. Realizoval VÚPSV a STEM-MARK. Zaměřen na rodiče ekonomicky aktivní a na mateřské nebo rodičovské dovolené, věk nejstaršího dítěte 1-10 let. 2005.

⁹⁷ Zdroj: Kuchařová, výzkum ZPD05, Praha. 2/2006.

4.4.4 Vliv předškolních služeb na zaměstnanost žen

Problematika předškolních služeb a jejich nedostatečné zajištění zásadním způsobem také ovlivňuje rodinný a profesní život rodičů. Jedná se především o postavení ženy – matky dítěte v současném světě a jejího aktivního zapojení na trhu práce v rámci sladování svého pracovního a rodinného života. V ČR je obecně velmi nízká míra využívání práce na částečný úvazek ve srovnání s většinou členských států EU, a to navzdory tomu, že došlo k řadě změn v rámci pracovněprávních vztahů v ZP (podkapitola 4.2.1, s.46), které umožňují rodičům nejrůznější formy úprav pracovní doby (kromě částečných úvazků, sdílená pracovní místa, pružná pracovní doba a další). **Celkový počet částečných pracovních úvazků v ČR** ve srovnání se zeměmi EU je za rok 2010 **pouhých 5,5% (průměr EU 18,7%)**. Problém může být, jak na straně zaměstnavatelů, tak i na straně zaměstnanců. Přičemž výraznější podpora zaměstnavatelů ze strany státu při vytváření částečných pracovních úvazků (nastavením výhodných podmínek, daňová a finanční podpora) v nejrůznější formě, by mohla zásadním způsobem pomoci, jak rodičům dětí v jejich ekonomické aktivitě a zvýšení jejich životního standardu v rámci harmonizace pracovních a rodinných vztahů, tak i zaměstnavatelů, a to z důvodu například dřívějšího návratu kvalifikovaného personálu z MD (po dvou letech) či udržení si zkušených a prověřených zaměstnankyň a tím zároveň snížení nákladů na zaškolování nových pracovníků ve firmě.

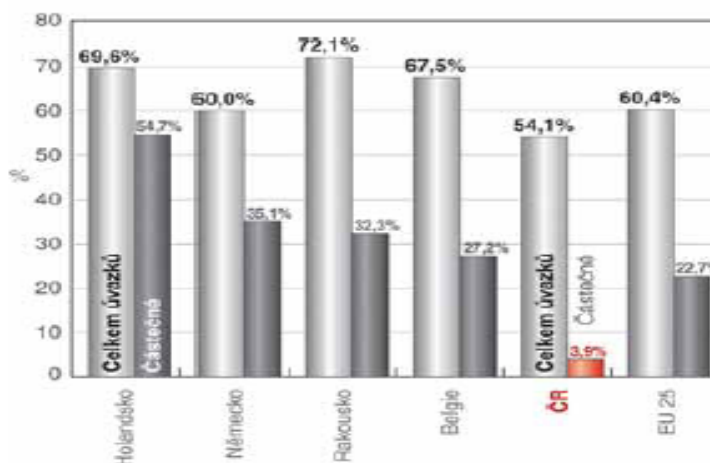
Je nutné si však uvědomit, že částečné úvazky neznamenaají jen celou řadu výhod, ale mají také své nevýhody. Tyto formy pracovních úvazků nejsou většinou finančně příliš dobře ohodnoceny oproti práci na plný závazek, což vede ženu k určité závislosti na vyšším příjmu manžela či partnera nebo k vyššímu pobírání sociálních dávek (SSP). Částečné úvazky tak znamenají pro ženu určitou alternativu, pokud se rozhoduje mezi nezaměstnaností (či zůstat déle na RD) anebo částečným zapojením do pracovního života a tak zvýšení příjmu do rodinného rozpočtu.

Nejvýznamnější je stav u kategorie žen ve věku 20-49 let s dětmi mladšími 12 let. Celkový počet částečných pracovních úvazků je u této skupiny žen opravdu velmi nízký (graf. 4.3) a **v praxi jde o pouhý 3,9%** (údaj ČSÚ za r. 2007) podíl z celkového

počtu úvazků v ČR. V porovnání se stavem v EU (22,7%) – (údaj ČSÚ za r. 2007) jde o několikanásobně menší počet takto upravených pracovních úvazků. Což není příliš příznivé pro pracovní trh a ukazatele výkonnosti hospodářství v zemi (vliv na HDP, vývoj nezaměstnanosti/zaměstnanosti).

Graf 4.3⁹⁸

POČET ČÁSTEČNÝCH PRACOVNÍCH ÚVAZKŮ U ŽEN 20–49 LET S DĚTMI MLADŠÍMI 12 LET

Podpora částečných pracovních úvazků je velmi důležitá, a to zvláště při sladování pracovního a rodinného života. V zájmu udržení profesního růstu a nabytých profesních kvalit a zkušeností je nutné rodiči umožnit, aby si v průběhu péče o malé dítě udržel kontakt se zaměstnáním a mohl se dál profesně rozvíjet. Zaměstnanci, kteří si udrží profesní kvalifikaci i po dobu péče o dítě, případně si ji zvýší, nebudou pro zaměstnavatele představovat riziko „neefektivní investice“. Vytvoření lepších předpokladů pro slučitelnost profesních a rodinných rolí by se v konečném důsledku mělo odrazit ve snížení obtížnější zaměstnatelnosti především žen a v neposlední řadě podpořit i ekonomickou soběstačnost rodin. Vzhledem k tomu, že v převážné míře pečují o malé dítě a dlouhodobě přerušují svou kariéru ženy, jsou to právě ony, kdo je z důvodu rodičovství vystaven zvýšeným obtížím na pracovním trhu a s tím spojené větší nezaměstnanosti (Svobodová, Kuchařová, 2007). Výše citované skutečnosti tak logicky staví mladé rodiče před rozhodnutí, zda mít dítě/více dětí nebo se věnovat ekonomické aktivitě, přitom platí, že čím vyšší je vzdělání ženy, tím je pro oba rodiče toto rozhodnutí komplikovanější (Kuchařová,

⁹⁸ Zdroj: Eurostat, ČSÚ. Praha. 2007.

2006). Je tedy nutné podporovat zaměstnavatele, aby umožnili svým zaměstnancům využívat takové formy práce, které jim umožní lépe harmonizovat rodinné a pracovní záležitosti. K těmto formám práce patří například již zmíněné částečné pracovní úvazky, sdílená pracovní místa, homeworking či pružná pracovní doba.

4.5 Dosavadní řešení problematiky předškolních služeb

System služeb předškolní péče o děti má v ČR dlouhodobou tradici, která je postavena zejména na institucionálním zajištění těchto aktivit pro děti v předškolním a mladším věku (do tří let). Změny společenských a ekonomických podmínek na začátku devadesátých let minulého století společně s následným demografickým vývojem po roce 2000 způsobily značné změny v nabídce služeb institucionální péče o děti v rámci MŠ a jeslí.

Demografické chování a věková struktura české populace doznala v posledních dvaceti letech řady změn, což mělo samozřejmě velký vliv na oblast poskytování služeb s denní péčí o děti v předškolním věku. Stav v této oblasti péče je tak trvale neudržitelný a vlivem je zejména nesoulad mezi poptávkou po zajištění služeb předškolní péče o děti a samotnou jejich nabídkou (tj. institucionální a neinstitucionální formy zajištění), systémové a organizační podmínky poskytování služeb a v neposlední řadě absence vnímání skutečných potřeb a zkušeností příjemců takových-to služeb – rodičů vychovávajících své děti v souvislosti s vývojem porodnosti, volby rodičů ve vztahu ke skloubení jejich profesního a rodinného života a kapacitním nedostatkem těchto zařízení (podkapitola 4.4.2).

K problému systému služeb předškolního vzdělávání a výchovy je možné přistupovat ze dvou úrovní. Ta první je regionální a ta druhá na úrovni centrální – z pozice centrálních orgánů státní správy (vlády, ministerstev). Základem institucionálního zajištění denní péče o děti je to, nakolik jsou stát a samosprávné instituce svými kompetencemi zavázány a patřičně zainteresovány na jejím poskytování. Z hlediska zřizovatele a tedy zřizovatelské funkce mají v dnešním systému předškolní péče rozhodující postavení obce, které ve většině případů zřizují MŠ a jesle. Na druhou stranu institucionální rámec služeb denní péče o děti je

primárně vytvářen z pozice státu, resp. na příslušných ministerstvech (zejména MŠMT, MPSV a MZ) a vlády jako celku (vládní priority, programové prohlášení vlády).

Nástroje řešení předškolní vzdělávací politiky lze hodnotit podle různých kritérií. Podle E. Bardacha (Bardach,2000) lze nástroje veřejné politiky dělit na dotace a granty, regulace, daně, peněžité podpory, poskytnutí služby, informace, rozpočet odpovědné instituce, struktura práv, povinností a odpovědnosti, vzdělávání, změna rámce ekonomických aktivit, financování a kontraktování a reforma politického systému a veřejné správy. Kromě E. Bardacha lze vycházet také z nástrojů, které charakterizoval např. Kalous (1996). Ten rozlišuje nástroje vzdělávací politiky na plánování, legislativa, financování, kulturní politika, evaluace a monitorování.

Pro účely této práce jsem si vybral následující nástroje veřejné politiky pro následné hodnocení dosavadních řešení v rámci systému předškolních služeb:

- Legislativa
- Strukturální změny
- Informace a evaluace
- Daně
- Peněžité podpory
- Poskytnuté služby

Na základě zvolených nástrojů veřejných politik jsem dosavadní řešení problému graficky znázornil v níže uvedené tabulce 4.7.

Tabulka 4.7 NÁSTROJE VEŘEJNÉ POLITIKY – DOSAVADNÍ ŘEŠENÍ

Státní úroveň			
OPATŘENÍ	NÁSTROJ	CÍL	VÝSLEDEK
Zavedení systému třírychlostního čerpání rodičovského příspěvku v délce 2,3,4 roky	legislativa	Umožnit větší flexibilitu čerpání rodičovského příspěvku a tím dosáhnout větší harmonizace pracovního a rodinného života rodiče	novela zák.č.117/1995 Sb. o státní soc. podpoře, účinnost od 1.1.2008, nedostatečná kapacita předškolních zařízení je však překážkou pro naplnění stanovených cílů Dopady: rodiče mají větší možnost výběru čerpání RoP a délky, což jim umožňuje lepší skloubení rodinných a profesních aktivit – vyšší zaměstnanost žen vychovávající dítě (uplatnitelnost na trhu práce)
Odstranění legislativních překážek pro rozvoj předškolních zařízení na bázi soukromé péče v režimu vázené živnosti	strukturální změny	Rozšířit spektrum služeb individuální péče o děti	novela zák. č.455/1991 Sb. o živnostenském podnikání, účinnost od 1.1.2008, Dopady: vznik nových zařízení na bázi soukromé péče (mateřská, rodinná centra), zařízení je nedostatek, ne každý z rodičů si ho může dovolit -vyšší finanční nároky
Pořádání pravidelných konferencí na podporu rodinné politiky a jejím aktuálním problémům	informace a evaluace	Rozvíjet osvětu, vzdělávání a informovanost o opatřeních k podpoře rodin s dětmi	pořádání konferencí - konf. "Raná péče o děti mezi státem a rodinou" (2006), konf. "Komplexní rodinná politika jako priorita státu aneb je ČR státem přátelským k rodině"(2007), konf. "Náhradní rodinná péče v praxi"(2008), konf. "Rodina na prahu 21.st." (2009) ⁹⁹ , pravidelná soutěž – Obec přátelská rodině (podpora rodinných opatření v rámci obcí, vytváření lepšího prostředí pro rozvoj rodin aj.) ¹⁰⁰ Dopady: lepší informovanost o vývoji rodinné péče v ČR na regionální, národní úrovni, vznik nových metodik, instrukcí, jak prosazovat různé varianty a modely rodinné péče v praxi
Umožnit otcům dítěte pečujících o dítě pobírat od 7.týdne věku peněžitou pomoc v mateřství (PPM)	legislativa	Vytvořit podmínky pro zapojení otců do péče o děti a tím pomoci matkám při výchově a sladění jejich prac. a rod. života	zák.č.187/2006 Sb., o nem.poj., ve znění pozdějších předpisů, účinnost od 1.1.2009 Dopady: lepší podmínky pro rodiče při potřebě skloubení profesního a rodinného života, zejména pomoc matkám dětí

⁹⁹ Zdroj: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, www.mpsv.cz

¹⁰⁰ Zdroj: MPSV, Praha. 2010.

<p>Odstranit znevýhodňující podmínky způsobu výpočtu PPM¹⁰¹ v případech jejího čerpání při narození 2. a dalšího dítěte v pořadí</p>	<p>daně</p>	<p>Vytvořit podmínky pro posílení soudržnosti rodiny a autonomie v daňovém a soc. systému</p>	<p>novala zák.č.54/1956 Sb., o nem.poj. zaměstnanců., ve znění pozděj.předpisů, účinnost od 1.1.2008, opatření na podporu rodiny k posílení jejich ekonomické aktivity a postavení ve společnosti</p> <p>Dopady: lepší postavení rodiny ve společnosti po stránce ekonomické a sociální</p>
--	-------------	---	--

¹⁰¹ PPM – peněžitá pomoc v mateřství

Nestátní úroveň

OPATŘENÍ	NÁSTROJ	CÍL	VÝSLEDEK
<p>Přispět zaměstnancům (rodinám s dětmi) na jejich rodinné aktivity (dětské výlety, tábory, sportovní aktivity, zájmové kroužky)</p>	<p>Peněžité podpory (formou peněz či poukázek, zaměstnanecké benefity)</p>	<p>Umožnit zaměstnancům lépe kombinovat rodinné a profesní činnosti s cílem udržet např. dobré zaměstnance ve firmě</p>	<p>Udržení pracovního místa, upevnění vztahů mezi firmou a zaměstnancem, lepší rodinné vztahy, spokojenost rodičů i dětí</p>
<p>Poskytnout zaměstnancům – rodičům kvalitní zázemí pro výchovu svých dětí formou podpory vzniku tzv. firemních školek (zatím málo užívané, nedostatečná podpora ze strany státu – úlev na daní atd.), většinou vlastní iniciativy ze strany zaměstnavatele – např. OP Prostějov, a.s., Škoda auto, a.s.</p>	<p>Poskytnutí služby</p>	<p>Udržet zaměstnanci jeho pracovní vztah se zaměstnavatelem, udržet pracovní místo, skloubit rodinné a profesní aktivity</p>	<p>Udržení pracovního místa zaměstnance, upevnění vztahů s firmou, zajištění výchovy a péče o dítě v době, kdy rodiče pracují</p>
<p>Rozšíření nabídky předškolních služeb péče o děti v rámci soukromých služeb za poplatek na základě živnostenského oprávnění (vázaná živnost)</p>	<p>Poskytnutí služby za poplatek</p>	<p>Nabídnout rodičům jinou alternativu zajištění předškolních služeb pro své děti – vznik mateřských, rodinných center, soukromých MŠ</p>	<p>Rozšíření nabídky služeb denní péče o děti v předškolním věku, avšak tato nabídka je prostorově a finančně omezena a tedy není určena pro všechny sociální skupiny rodičů</p>

5. Analýza aktérů v oblasti předškolních služeb v ČR

Na základě již popsaných skutečností, které jsem do této chvíle zpracoval je zřejmé, že systém předškolních služeb z hlediska jeho dostupnosti, zajištění a organizace není zcela bezproblémový a má celou řadu nedostatků (nedostatečná kapacita MŠ, nedostupnost v regionech, nedostatek alternativních služeb péče o děti). V této kapitole se pokusím analyzovat jednotlivé aktéry, kteří jsou nejvíce zainteresováni do současného systému předškolních služeb a jeho dalšího směřování. Při řešení problému nedostatečného zajištění předškolních služeb by všichni tito aktéři měli usilovat o vzájemnou spolupráci s cílem pokusit se nalézt optimální řešení.

5.1 Přehled aktérů v oblasti systému předškolních služeb

Mezi tyto aktéry patří:

- **Rodiče**
- **Vláda ČR**
- **Ministerstva**
- **Parlament ČR (PSP ČR, Senát)**
- **Politici na státní či regionální úrovni**
- **Odborná veřejnost**
- **Média**
- **Zaměstnavatelé**
- **Poskytovatelé sociálních služeb**
- **Nestátní neziskové organizace**

➤ *Rodiče*

Zajištění kvalitních a dostupných služeb péče o děti má důležitou roli při harmonizaci pracovního a rodinného života. Zvláště pro rodiny s dětmi staršími tří let je zajištění těchto služeb dosti důležité (udržení pracovního místa jen na tři roky dle ZP, RD na 3 roky, matky se nejvíce v tomto období rozhodují mezi RD a návratem do

zaměstnání – viz. podkapitola 4.3, s. 47). Především jde o jejich vnímání a celkovou spokojenost/nespokojenost se stávajícím systémem a nabídkou služeb předškolní výchovy a péče o děti. Pokud jsou rodiče nespokojeni a současná nabídka těchto služeb je pro ně nedostatečná a neuspokojivá, tak mohou vyvíjet svou iniciativou tlak na jednotlivé zřizovatele těchto zařízení či politiky, kteří vytvářejí rodinnou politiku ve svém regionu. Pokud tyto služby jsou nedostupné a nedostatečné, tak to samozřejmě má velký vliv na vývoj rodinných vztahů a také výchovu a rozvoj dítěte (Kuchařová, 2006). Nespokojenost rodičů může vést také k určité komerční aktivitě, která má podobu vzniku například soukromých zařízení typu rodinných či mateřských center. Tato centra mají sice své opodstatnění a je to účinná reakce ze strany rodičů (x podnikatelé) na daný problém, ale jedná se zatím pouze jen o doplňkové služby, které nemohou nahradit systém předškolních zařízení na celorepublikové úrovni.

➤ **Vláda ČR**

Vláda ČR je vrcholným orgánem výkonné moci a má důležitou rozhodovací funkci ve státě. Může navrhopvat zákony a vydávat podzákoné normy (tj. vládní nařízení apod.). Rodinná politika je součástí programového prohlášení současné vlády (i minulé). Vláda pod vedením M. Topolánka pracovala a posléze navrhla koncepční materiál prorodinných opatření – tzv. Prorodinný balíček¹⁰², který byl dopracován, dokonce prošel legislativní radou vlády, ale vláda jej nepřijala z fiskálních důvodů. Současná vláda J. Fischera podporuje prorodinnou politiku a aktivity v této oblasti, ale vzhledem k jejímu časově omezenému mandátu a současné ekonomické krizi, nelze předpokládat přijetí významných opatření v této oblasti veřejné politiky.

➤ **Ministerstva**

Jednotlivá ministerstva mají vliv a význam v procesu rozhodování, a to podle své věcné a odborné příslušnosti. V tomto případě jde především o resorty ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) a ministerstva školství, mládeže a

¹⁰² Pozn: Návrh prorodinných opatření (tzv. Prorodinný balíček) zpracoval a navrhl tehdejší ministr práce a sociálních věcí P.Nečas při MPS v r. 2008.

tělovýchovy (MŠMT) a v případě jeslí o ministerstvo zdravotnictví (MZ). Problematika zajištění předškolní výchovy a péče o děti je roztržena mezi zmíněné resorty, které tuto věc řeší v rámci své věcné působnosti. Jednotlivé resorty vypracovávají různé návrhy opatření či konkrétní novely zákonů, které pak předkládají na jednání vlády. Vše je závislé na politické vůli a také průchodnosti navrhovaných materiálů v rámci legislativního procesu.

Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) je zodpovědné za tvorbu a vývoj rodinné politiky v naší zemi¹⁰³ včetně zajištění celého systému v oblasti péče o rodinu a děti. MPSV se zabývá problematikou služeb péče o děti, jak mu ukládá zmíněný zákon, a to ve smyslu zmíněné kompetence „péče o rodinu a děti“ (např. – tzv. Prorodinný balíček a služby péče o děti na individuální bázi)¹⁰⁴. Služby péče o děti jsou pod gescí MPSV zřizovány jako doplňující služby pro rodiny, především v rámci sladění profesního a rodinného života. MPSV může řešit nedostatečnou kapacitu MŠ pouze ze své kompetence, tj. možné koncipování právní úpravy individuálních služeb péče o děti.

Usnesením vlády ze dne 2. března 2009 č. 223 k doporučení Rady vlády pro rovné příležitosti žen a mužů k zařazení kolektivních zařízení denní péče o děti do doby nástupu povinné školní docházky do působnosti jednoho ministerstva bylo ministru školství, mládeže a tělovýchovy, ministryni zdravotnictví a ministru práce a sociálních věcí uloženo zpracovat a vládě do 30. září předložit koncepční materiál o možnostech systémového řešení agendy denní péče o děti do doby nástupu povinné školní docházky. Materiál byl zpracován ve spolupráci s MPSV a MZ a nabízí různé možnosti řešení i s jejich riziky a přínosy, současně s návrhy možného převodu kompetencí pod MZ, MPSV i MŠMT. Zástupci dotčených ministerstev se shodli na tom, že v současné ekonomické situaci, kdy není možné navyšovat mandatorní výdaje státu, je optimálním řešením ponechat problematiku denní péče o děti do věku tří let beze změn. Pokud se ekonomická situace státu v příštích letech zlepší, doporučují dotčená ministerstva realizaci návrhu, který předpokládá snížení věkové hranice v mateřských školách na dva roky a zároveň s tím i změnu podmínek

¹⁰³ Pramen: Na základě zák. č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁴ Zdroj: MPSV, koncepční materiál tzv. Soubor prorodinných opatření – Prorodinný balíček, který byl zpracován za vlády M. Topolánka a navržen bývalým ministrem PSV Petrem Nečasem v r. 2008.

výchovy a vzdělávání dětí mladších tří let, což si ovšem vyžádá zvýšené výdaje na státní rozpočet.

Ministerstvo zdravotnictví (MZ) má ve své gesci mj. zdravotnická zařízení typu jesle, které jsou zřizovány na základě zákona o péči o zdraví¹⁰⁵ lidu a příslušných metodických pokynů¹⁰⁶. Současný stav jeslí je velmi vážný, jejich počet se neustále snižuje (r. 2006 pouze 46) a prakticky zatím neexistuje žádné účinné řešení, které by mohlo tuto situaci vyřešit v rámci tradičních forem předškolní péče (státní). Existují sice soukromá zařízení (např. mateřská centra, mikrojesle apod.), ale ty fungují spíše na regionální úrovni a nemohou dostatečně a účinně nahradit systém předškolních zařízení, tj. jeslí. Navíc tyto soukromé služby jsou nabízeny za úplatu, což si každá rodina dovolit nemůže (finanční zatížení rodinných rozpočtů). Náhradní řešení za zanikající jesle zatím není k dispozici a bude záležet na politické vůli a ochotě spolupracovat mezi jednotlivými resorty a regiony při hledání účinného opatření, které by vedlo ke vzniku kvalitních a dostupných služeb péče o děti mladšího věku (do 3 let) v instituciolizované podobě.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) má ve své gesci záležitosti související se vzděláním a výchovou, včetně systému organizování MŠ. MŠ jsou zřizovány na základě školského zákona¹⁰⁷ a jsou určeny zpravidla pro děti od tří let věku (výjimečně jsou přijímány děti mladší tří let).

Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO) má ve své gesci zajištění provozování živnostenského podnikání na základě živnostenského zákona¹⁰⁸. Mimo vzdělávací zařízení typu MŠ existuje dle tohoto zákona úprava tzv. péčových živností v oblasti živnostenského podnikání, které se zaměřují na poskytování soukromých služeb denní péče o děti v předškolním a mladším školním věku. O děti mladší tří let je možné pečovat v rámci tzv. vázané živnosti „Péče o děti do tří let v denním režimu“, jejímž obsahem je dle nařízení vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností, individuální výchovná péče o svěřené děti do tří let

¹⁰⁵ Pramen: Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁶ Pramen: Metodický pokyn MZ Provoz jeslí, Věstník č. 10/1968, Metodický pokyn MZ Zřizování a provoz mikrojeslí, Věstník č. 35/1979.

¹⁰⁷ Pramen: Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, školním, středním odborném, vyšším a jiném vzdělání.

¹⁰⁸ Pramen: Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů.

věku v denním nebo celotýdenním režimu zaměřená na rozvoj rozumových a řečových schopností, pohybových, pracovních, hudebních, výtvarných schopností a kulturně hygienických návyků přiměřených věku dítěte. Tuto vázanou živnost je možné provozovat i v domácnosti dítěte, o které je pečováno.

O děti starší tří let se může pečovat v rámci tzv. volné živnosti, oboru činnosti č. 72 „Mimoškolní výchova a vzdělávání, pořádání kurzů, školení, včetně lektorské činnosti“. Obsahem tohoto oboru činnosti je výchova dětí starších tří let v předškolních zařízeních, v soukromých školách a zařízeních sloužících odbornému vzdělávání v zařízeních nezařazených do sítě škol, školských a předškolních zařízení. Pro možnost provozovat tyto živnosti je třeba splnit požadavky vyhlášky o hygienických požadavcích na provoz těchto živností¹⁰⁹. Péči o děti je také možné zajišťovat v rámci provozování další formy volné živnosti, a to oboru činnosti č. 79 „Poskytování služeb pro rodinu a domácnost“. Obsahem této živnosti je dle nařízení¹¹⁰ poskytovat služby pro rodinu a domácnost, zejména zajistit chod domácnost, dále individuální péči o děti starší tří let v rodinách a příležitostně zajistit krátkodobé hlídání dětí mladších tří let věku (více v podkapitole 4.2.1, s. 44).

➤ **Parlament ČR (PSP ČR, Senát)**

Parlament ČR a obě jeho komory, tedy Poslanecká sněmovna a Senát mají podle Ústavy ČR zákonodárnou moc. V současné době nebyla přijata žádná významná opatření v oblasti rodinné politiky. Na konci minulého roku vláda neschválila návrh zákona na podporu rodiny (sněmovní tisk č. 863), který byl předložen sněmovně poslanci P. Nečasem a M. Šojdovou. Tento stav je do značné míry ovlivněn současnými politickými a hospodářskými procesy, kterými se intenzivně zabývají všechny příslušné státní instituce (např. nastalá hospodářská krize, růst nezaměstnanosti, předvolební boje apod.).

¹⁰⁹ Pramen: Vyhláška č. 410/2005 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹⁰ Pramen: Nařízení vlády č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností.....

➤ **Politici na státní či regionální úrovni**

Názory na rodinnou politiku a na to jaká opatření by se měla přijmout na podporu prarodinných aktivit a zlepšení systému služeb předškolní výchovy se budou v rámci politického spektra zřejmě lišit, a to vzhledem k politické příslušnosti. Názorové rozdíly a vnímání problému může být jiné jak na státní, tak i regionální úrovni. Záleží na přístupu k věci a schopnosti se dohodnout na přijatelném řešení. Regionální politici vnímají problematiku předškolní péče určitě jinak než politici na centrální úrovni a důvodem je především jejich přímý kontakt s realitou a zpětnými vazbami (přímo v regionu, problémy regionálního školství, aktuální stav se zajištěním služeb předškolní výchovy a péče aj.). Centrální politici jsou od této reality spíše odtrženi a přijímají již konečná data a údaje, které však sami o sobě nemusí mít takovou výpovědní hodnotu, jako samotná praxe a realita (více v analýze politických programů stran).

➤ **Odborná veřejnost**

Odborná veřejnost rovněž patří mezi důležité aktéry veřejné politiky a v rámci rodinné politiky a systému služeb péče o děti mohou významným podílem přispět k jejímu vývoji pomocí odborné spolupráce při řešení zkoumané problematiky. Mezi odbornou veřejnost lze zařadit akademickou, vědeckou či výzkumnou sféru a také organizace a výzkumné pracovníky, které pod tyto sféry spadají. Nejčastěji se jedná o vědecké a výzkumné státní ústavy či soukromé organizace, které se zabývají danou problematikou předškolních služeb. Záslužnou práci v oblasti zkoumané problematiky odvádí již řadu let například Výzkumný ústav práce a sociálních věcí (VÚPSV) či Sociologický ústav Akademie věd (SÚAV) a mnoho dalších odborných ústavů.

➤ **Média**

Média hrají tradičně důležitou roli při jakémkoliv veřejně diskutovaném problému či tématu. Prostřednictvím televize, tisku, rozhlasu denně ovlivňují názory a postoje občanů na danou věc. To si také uvědomují politici, vláda a politické strany a prostřednictvím médií se snaží různými způsoby obhajovat či zatracovat to či ono

rozhodnutí. Média mají velkou moc a vliv na všeobecné mínění veřejnosti. Kromě politiků či ústavních činitelů mohou samozřejmě i samotní rodiče využít moci medií a jejich prostřednictvím upozorňovat na problémy v zajištění předškolní výchovy a péče o děti (např. články, rozhovory s médii atd.) a tím vytvářet tlak na příslušná místa – rozhodovatele (tj. regionální politiky, vládu, poslance aj.).

➤ **Zaměstnavatelé**

Dalším důležitým aktérem v problematice služeb péče o děti jsou samotní zaměstnavatelé, kteří mají zájem na tom, aby jejich zaměstnankyně/zaměstnanci se co nejdříve vrátili zpět do zaměstnání (nejlépe do dvou let, tří let během/ po skončení RD). Tomu ovšem brání, v řadě případů, omezená dostupnost služeb předškolní péče (regionální – MŠ, postupný zánik jeslí atd.). (Kuchařová, 2006)

➤ **Poskytovatelé sociálních služeb (soukromá zařízení)**

Poskytovatelé sociálních služeb jsou dalším aktérem, který vstupuje do problematiky předškolních služeb z pozice poskytovatele těchto služeb ve formě soukromých zařízení v rámci živnostenského zákona¹¹¹ (formy živností – viz. s. 72). Cílem zřízení těchto soukromých zařízení je samozřejmě dosažení zisku, ale vzhledem k tomu, že tyto služby jsou poskytovány za úplatu, tak o ně rodiny nejeví příliš velký zájem (tlak na rodinné rozpočty). Podle výzkumů využívá tento typ péče pouhá 2% dotázaných (Kuchařová, 2006). Navíc tyto služby fungují spíše jako doplňková forma péče vedle stávající tradiční nabídky předškolních zařízení.

➤ **Nestátní neziskové organizace**

Nestátní neziskové organizace hrají také velmi důležitou roli v procesu řešení různých veřejněpolitických problémů a v tomto případě problematiky předškolních služeb. Tyto organizace velmi rychle identifikují daný problém ve společnosti a ve spolupráci se státním sektorem a odbornou veřejností hledají účinná opatření, řešení pro danou krizovou oblast. V řadě případů jsou zástupci neziskového sektoru zvaní

¹¹¹ Pramen: Zákon č. 455/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, o živnostenském podnikání v rámci živností vázané a živnosti volné.

do různých poradních a expertních skupin na ministerské či vládní úrovni. Neziskové organizace také velmi často spolupracují s veřejným sektorem (obcemi, kraji, odbory aj.) a zapojují se do různých regionálních či národních projektů (v oblasti lidských práv, ekologie, zdravotnictví, otázka národnostních menšin, problematiky nez./zaměstnanosti, sociálně vyloučených obyvatel atd.). Jedná se o organizace například Gender Studies, o.p.s , Aperio – společnost pro zdravé rodičovství či samotní poskytovatelé služeb péče o děti mohou být neziskovou organizací (např. rodinná, mateřská centra aj.). Problematikou předškolních služeb se velmi často zabývá již zmíněná „neziskovka“ Gender Studies, o.p.s, která zpracovává a publikuje informace související s generovou tematikou. Ve svých výběrových šetření velmi často zkoumá danou problematiku a poukazuje na základní determinanty v této oblasti (Kuchařová, 2007).

5.1.1 Analýza programů politických stran

V této části kapitoly se pokusím analyzovat politické (volební) programy jednotlivých parlamentních a mimoparlamentních (významných) stran, které se týkají právě podpory služeb pro rodinu a děti. Mezi parlamentní strany patří ODS, ČSSD, KSČM, KDU-ČSL, TOP 09 (nová strana) a SZ. K neparlamentním, ale k významným stranám, které mají podle dosavadních preferencí průzkumů veřejného mínění velkou šanci dostat se do PSP ČR jsou tyto politické strany Věci veřejné (VV) a SPOZ (Strana práv občanů – Zemanovci).

Parlamentní strany:

➤ *Občanská demokratická strana (ODS)*

Ve svém volebním programu má ODS jako jedno z klíčových témat podporu rodiny s dětmi a přináší pro ni celou řadu svých řešení. Především jde o podporu rodiny v daňové oblasti, kde navrhuje nízké daně a rozšíření svobody volby rodičů při harmonizaci péče o děti a práce. Dále se zaměřuje na nabídku nových prorodinných služeb, které nejsou v ČR příliš rozšířené na rozdíl od běžné praxe v zemích EU. Kromě podpory vzniku alternativních forem péče o děti se také ODS zaměřuje na systém NP, kde navrhuje například zavedení dvourychlostní „mateřské“ (PPM), a to

bud' 18 týdnů se 100% původního platu bez navazujícího pobírání RoP anebo v délce 28 týdnů se 70% platu s možností navázat na ni jednou ze tří variant rodičovské. Dále navrhuje například pružnější mateřskou a RD, kde u obou možností bude možné měnit jejich délku. RD bude možné čerpat až do výše 5 let věku dítěte. Poslední výraznější podporou rodin je návrh na zavedení tzv. startovacích bytů pro mladé rodiny ve formě nájemního či družstevního bydlení (viz. <http://www.ods.cz/volby2010/reseni-pro-rodinu.html>) .

➤ **Česká strana sociálně demokratická (ČSSD)**

ČSSD se ve svém volebním programu zaměřuje na 5 zásadních bodů týkajících se podpory rodiny s dětmi. V rámci jednoho ze svých volebních hesel „Zlepšíme situaci dětí a rodičů, kteří se o ně starají. Reforma, která proběhla za bývalé vlády ODS, zvýhodnila pouze nejbohatší vůči všem ostatním“ navrhuje následující programy v oblasti rodinné politiky:

1. Nedovolí snížení mateřské
2. Podpora obcí při rozšiřování míst v MŠ a veřejné služby pro děti do tří let (typu jeslí)
3. Zavedení povinného bezplatného roku předškolní výchovy
4. Zavedení výhodných úvěrů a novomanželských podpor pro získání nového bytu či rekonstrukci stávajícího
5. Zavedení institutu náhradního výživného (pro děti, které nedostávají od určeného rodiče soudem stanovené výživné), dlužnou částku bude vymáhat stát (viz. <http://www.cssd.cz/volby/volebni-program/?o=maly>)

➤ **Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM)**

KSČM ve svém volebním programu pro oblast podpory rodiny s dětmi vyzdvihuje především podporu mladých lidí a šancí na zajištění kvalitního života. Zaměřuje se rušení školného na VŠ a zamezení jeho zavádění, dále chce zavést prospěchová stipendia až do výše 5000 Kč/měsíčně. Dalším návrhem v programu je například posílení práva na první zaměstnání společně s daňovým zvýhodněním podnikatelů, kteří budou zaměstnávat absolventy škol. V dalším bodě se tato strana

shoduje s ČSSD. Jedná se o zavedení státem dotovaných půjček na bydlení pro mladé rodiny. V neposlední řadě je to také zvýšení RoP až do výše 14 000 Kč do tří let věku dítěte. Na závěr chce KSČM podporovat vznik služeb pro rodiny, děti a mládež, což je ve shodě s plány ODS.

(viz. <http://www.kscm.cz/index.asp?thema=4303&category=>)

➤ **KDU-ČSL**

KDU-ČSL chce podporovat aktivity, které by vedly k většímu sladění rodinné a profesní kariéry (shoda s ODS). Chce zavést daňové zvýhodnění při zaměstnávání rodičů dětí do 6 let na zkrácený úvazek (částečně shoda s KSČM). Dále je pro vznik firemních miniškolek i pro vzájemnou rodičovskou výpomoc (také shoda s ODS). KDU-ČSL se chce také zasadit o obnovení principu společného zdanění manželů, protože rodinu považuje za jeden ekonomický celek. Dále chce zavést další slevu na dani z příjmu fyzických osob (5 000 Kč/první dítě, 10 000 Kč/druhé dítě, 20 000 Kč/na třetí dítě, 30 000 Kč/ na čtvrté a každé další dítě). Výpadek daňových příjmů SR by kompenzovala mírným snížením slevy na poplatníka. V dalším bodě se shoduje s plány ODS, ČSSD a KSČM a jedná se o podporu zavedení novomanželských půjček se státní podporou na nutné investice pro mladé rodiny. Strana se chce také zasadit o nesnižování dávek NP a SSP (tj. PPM, RoP, porodné a další).

(viz. <http://www.kdu.cz/Volby/Volicke-skupiny/Pro-maminky-a-tatinky.aspx>)

➤ **Strana zelených (SZ)**

SZ má svůj tzv. program pro rodiče a děti v rámci oblasti podpory rodinné politiky. Strana chce prosadit dostupnost kratší rodičovské pro lidi s nižším příjmem, sladování rodiny a práce (tj. flexibilní pracovní doba, zkrácené pracovní úvazky, práce z domova aj. – shoda s ODS a KDU-ČSL). Dále ve svém volebním programu prosazuje měsíční otcovskou dovolenou (ve shodě s ODS) anebo také odstranění výherních automatů z okolí škol. Dalším cílem jejich volebního programu je provázání rodinné politiky s politikou rovných příležitostí žen a mužů či pobírání RoP souběžně s využíváním školky a jeslí nebo také zasazení se o větší množství

předškolních zařízení (MŠ, jeslí) společně s výraznější podporou vzniku alternativních forem předškolní péče (shoda s ODS, KDU-ČSL, KSČM a ČSSD).
(viz. <http://www.zeleni.cz/program-strany-zelenych-pro/rodice-a-deti>).

➤ **TOP 09**

Strana TOP 09 založená K. Schwanzerbergem a lidmi kolem něj, je v našem politickém spektru novou parlamentní stranou (zároveň zatím poslední), která v rámci svého volebního programu přestavila také svůj program na podporu rodiny s dětmi. V duchu svého hesla „Prioritou vlády je podpora rodiny, která na pomoc pouze nečeká“ chce motivovat rodiče k práci, nikoliv k závislosti na sociálních dávkách. Chce zefektivnit systém všech rodinných dávek (RoP, přídávku na děti...) tak, aby podmínky nároku na jednotlivou dávku (tj. její výši a délku pobírání) odpovídaly skutečnému účelu a smyslu dávky. V souvislosti s tím strana také navrhuje nahradit přídávky na děti vyšší slevou na dani z příjmů vč. zvýšení daňového bonusu. Podobně jako ostatní strany se chce zasadit o vznik alternativních forem péče (zejména pěstounské péče). Dávkami pěstounské péče chce motivovat rodinu k výchově dětí v přirozeném rodinném prostředí před péčí ústavní.
(viz. <http://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2010/?clanek=1>)

Politické strany (s největší šancí dostat se do PS P ČR):

➤ **Věci veřejné (VV)**

Strana Věci veřejné je politickým uskupením v naší zemi, které vzniklo před zhruba deseti lety a v době současné předvolební euforie, se tato strana velmi zviditelnila svým předvolebním programem. Strana VV, kterou nyní jako volební lídr vede R. John, si ve svém volebním programu vytyčuje hned několik cílů, které chce prosazovat v rámci podpory rodiny. Těmi cíly jsou :

1. Uzákonit týdenní placenou otcovskou dovolenou (kdykoliv v prvních třech měsících života dítěte) – podobně jako SZ (měsíční otcovská dovolená)

2. Podpora finančního zvýhodnění pěstounské péče či jiných forem náhradní rodinné péče před péčí ústavní (shoda s TOP 09, ODS)
3. Zajištění větší vymahatelnosti vyživovací povinnosti (např. odebráním řidičského průkazu při neplnění vyživovací povinnosti) ve shodě s ČSSD
4. Podpora rozvoje předškolních zařízení a alternativních forem služeb péče o děti (ve shodě s většinou stran)
5. Podpora projektu sousedského hlídání s celodenní péčí o dítě do 6 let věku (shoda s ODS)
6. Na úrovni regionů podpora výstavby dětských hřišť a dalších mimoškolních aktivit
7. Podpora sdílených pracovních míst a zkrácených pracovních úvazků pro rodiče (shoda s ODS a SZ)
8. Podpora mladých rodin formou startovacích bytů (shoda s ODS, KSČM a ČSSD – novomanželské půjčky na bydlení)
(viz. <http://www.veciverejne.cz/program-vv-rodina-a-bytova-politika.html>)

➤ **Strana práv občanů – Zemanovci (SPOZ)**

Strana práv občanů-Zemanovci je další zcela novou politickou stranou, která začala působit v našem politickém prostředí. Z názvu této strany je patrný také její zakladatel a tím je bývalý vysoký politik Miloš Zeman. Heslem strany v rámci programu podpory rodiny je „Rodina je základní stavební jednotka společnosti a státu a proto zasluhuje podporu“. Ve svém volebním programu se především zaměřuje na podporu rodin s malými dětmi, kde jednou z podmínek pro zachování této podpory bude řádné vzdělávání dětí školního věku. Strana chce dále podpořit vznik nových forem péče o předškolní děti vč. podpory vzniku firemních školek (shoda s ODS, VV a KDU-ČSL, v menší míře i s KSČM).

(<http://www.spoz.cz/index.php/program-spo/zamstnanost-a-socialni-politika>)

Uvedené politické strany se nejvíce shodly na podpoře rodin v následujících bodech:

- Vznik nových forem služeb péče o děti (ODS, VV, KDU-ČSL, SPOZ také KSČM)

- Podpora flexibilních pracovních úvazků (SZ, ODS, KDU-ČSL, VV, TOP 09)
- Podpora mladých rodin v bydlení – startovací byty (VV, ODS, KSČM, ČSSD – novomanželské půjčky)
- Zefektivnění systému rodinných dávek (TOP 09, ODS, částečně SZ a KSČM – RoP až 14 000 Kč)
- Podpora pěstounské péče před ústavní (VV, TOP 09, ODS)
- Větší vymahatelnost vyživovací povinnosti (VV, ČSSD)
- Podpora týdenní otcovské placené dovolené (VV, SZ – měsíční otcovská dovolená)
- Podpora sousedského hlídání (VV, ODS)
- Podpora rodiny v daňové oblasti (ODS – nižší daně pro rodiny při harmonizaci práce a rodiny, KDU-ČSL – návrat ke společnému zdanění manželů)

6. Služby péče o děti fungující v zahraničí

Služby péče o děti, které fungují v zahraničí jsou výrazně orientovány na alternativní formy péče o děti na soukromé bázi, které mají převážně v zemích EU dlouholetou tradici. Tato zahraniční praxe se prakticky nedá srovnávat se stávajícím systémem předškolních služeb v ČR. Je třeba si uvědomit, že především západní země Evropy mají v této formě péče určitý náskok, který byl samozřejmě ovlivněn rozdílností v politickém systému (demokracie x socialismus) a přístupu k této věci. Příkladem jsou následující státy EU, které mají značně vyvinutý systém péče o děti.

6.1 FRANCIE

➤ ***Péče o děti do 3 let věku:***

Péče o děti mladší tří let je nejčastěji poskytována prostřednictvím licencovaných pečovatelek, které o tyto děti pečují ve svém vlastním zařízení (domácnosti) s výraznou podporou státu. Přibližně se **jedná o 18% dětí do 3 let**

věku. Podle odhadů je **ve Francii** takovýchto pečovatelek **přibližně 500 tis.**¹¹² O zhruba 2% takto starých dětí je pečováno s podporou státu nelicencovanými pečovatelkami – tzv. au-pair v domácnosti dítěte (Matějková, Paloncyová, 2004)¹¹³.

➤ **Péče o děti od 3 do 6 let věku:**

Zde jde zejména o péči, která je nabízena mateřskými školami. Téměř 100% takovýchto dětí navštěvuje zmíněnou mateřskou školu. **Celkem se jedná o 2 360 tis. dětí, přičemž 240 tis. využívá péči licencované pečovatelky a 49 tis. dětí služby au-pair**¹¹⁴.

6.2 VELKÁ BRITÁNIE

Péče o děti v předškolním věku je nejčastěji realizována na soukromé bázi, kterou nabízejí předškolní zařízení s příslušným certifikátem od místní úřadů státní správy (jde např. o MŠ, jesle, družiny, kluby a profesionální pečovatelky). Velmi oblíbené jsou zde **služby tzv. childminders**, kde jde o péči o děti v domácím prostředí (převážně v domácnostech poskytovatele této služby). K provozování této služby je podmínkou řádná registrace. Péče je určena pro děti předškolního a školního věku (max. do 8 let) a maximální počet hlídaných dětí je 6 (max. tři děti mohou být mladší než dva roky). Dětem, kterým je více než 8 let může být služba poskytnuta také, nesmí být ale narušena kvalita péče o děti mladší 8 let. Pečovatelky se speciální akreditací mohou poskytovat i předškolní vzdělání. V Anglii jich je 70 000¹¹⁵. (Matějková, Paloncyová, 2004)

6.3 Německo, Rakousko, Švýcarsko

V těchto zemích je velmi rozšířena tzv. „**vzájemná rodičovská výpomoc**“ (tzv. Tagesmuetter nebo Tagesvaeter). Poskytovatelé této péče se sdružují do různých spolků/organizací, a to buď na regionální či národní úrovni. V uvedených

¹¹² Zdroj: www.tagesfamilien.ch, údaj za r. 2006

¹¹³ Matějková B., Paloncyová J., Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I, VÚPSV.2003, 2004.

¹¹⁴ Zdroj: OECD, 2002

¹¹⁵ Zdroj: Národní centrum pro rodinu, 2005

zemích je tento typ péče rozvíjen již od 70. let 20. století. V posledních 15 letech funguje již velmi dobře a je využíván zejména pro péči o děti do 3 let věku, nejvíce pak mezi 2. a 3. rokem věku dítěte (od 3 do 6 let podobně jako ve Francii, také např. v Německu má dítě ze zákona nárok na místo ve školce) Konkrétní podmínky této denní péče jsou upraveny v příslušných zákonech v daných zemích, často se liší i podle spolkových zemí nebo regionů. V Německu i v Rakousku může být v tomto režimu služeb hlídáno max. 5 dětí¹¹⁶. (Matějková, Palonciová, 2004)

6.4 ITÁLIE

Italský systém služeb péče o děti funguje převážně na dvou systémech, rodinném a institucionálním ve formě předškolních zařízení. Péči o děti zajišťuje především matka v domácnosti anebo širší okruh rodinných příslušníků. Itálie má však poměrně dlouholetou tradici předškolních zařízení (podobně v ČR), které v současné době využívá velká část rodin.

➤ ***Péče o děti do 3 let věku***

Pro děti ve věku od 3 měsíců do tří let existuje v Itálii systém předškolních zařízení typu jesle (jako v ČR), které jsou otevřeny téměř po celý rok. Tyto služby jsou pro rodiče zpoplatněny v závislosti na jejich příjmu. Chod těchto zařízení je v kompetenci jednotlivých regionů a obcí (OECD doporučila, aby správa nad jeslemi přešla do kompetence ministerstva školství)¹¹⁷.

➤ ***Péče o děti starší tří let***

Pro děti starší tří let do 6 let je zajištěna péče převážně v předškolních zařízeních (v MŠ), která navštěvuje přes 90% dětí. Tyto MŠ se dělí na státní, církevní a soukromé. Od roku 1968 spravuje MŠ (státní) ministerstvo školství a do té doby podléhala jejich správa místním církvím (církevní MŠ). Tato zařízení fungují po 10 měsíců v roce a

¹¹⁶ Zdroj: Spolkové ministerstvo pro rodinu, starší občany, ženy a mládež – Příručka k péči o děti

¹¹⁷ Zdroj: VÚPSV, Praha. 2003.

jejich hlavním úkolem je příprava dětí na povinnou školní docházku. Téměř **60% dětí** navštěvuje státní **školky**, **19%** dochází do **církevních MŠ** (institucí) a **10% dětí** je umístěno do **soukromých zařízení** (Matějková, Paloncyová, 2004).

6.5 MAĎARSKO

V Maďarsku je systém předškolních služeb rozdělen na dva základní typy institucí poskytujících péči o děti, která se dělí na **dětská centra** (jesle, bölcsode) pro **děti mladší tří let** a **MŠ** (óvoda) **pro děti starší tří let** (3 – 6, popř. 7 let věku dítěte). Povinná školní docházka pro děti je v Maďarsku stanovena na 6 let a v určitých případech 7 let (např. zdravotní stav, nepřipravenost, nevyzrállost). Poslední rok v MŠ je určen pro přípravu dítěte na školní docházku a je povinný. Předškolní zařízení spadají do kompetence MŠ. Zmíněné instituce velmi často spolupracují s dětskými pediatry či zdravotnickými organizacemi v otázkách péče o děti (Matějková, Paloncyová, 2004).

➤ **Péče o děti mladší tří let**

Péče o děti mladší tří let je v Maďarsku ve většině případů realizována v jeslích, i když jejich počet se v průběhu 90. let snížil v této zemi až o 60%¹¹⁸. Do těchto jeslí je možné umístit děti již od 20. týdne věku. Kromě institucionální péče o tyto děti v příslušných jeslích je v Maďarsku velmi rozšířena také samotná rodinná péče, kterou zajišťuje hlavně matka (popř. další rodinní příslušníci). **Do jeslí dochází cca 8 až 10% dětí**. Kromě jeslí či rodinné péče zde funguje také individuální péče – tzv. příležitostné hlídání dětí, hlídání přes noc či vzájemná rodičovská péče, která však působí spíše regionálně. **V roce 2000 bylo v Maďarsku přibližně 532 jeslí** a většina z nich byla spravována místními samosprávami.

➤ **Péče o děti starší tří let**

Péče o děti starší tří let (od 3 – 6 let) je v této zemi převážně zajištěna v MŠ,

¹¹⁸ Zdroj: Fultz, E., Rutz, M. Steinhilber, S., 2003.

keré zde mají dlouholetou tradici a jsou nejvíce rozšířené. **Do MŠ dochází přibližně 90% těchto dětí.** Využití této služby je závislé na délce RD a podmínce, že minimálně poslední ročník v MŠ je povinný pro všechny děti, což v této zemi mělo vliv na růst neuspokojených žádostí o umístění dítěte do zařízení z důvodu úbytku míst a tedy snížené kapacity MŠ. **V roce 1999 fungovalo v Maďarsku celkem 4 643 MŠ** a většinu těchto zařízení spravovaly místní samosprávy.

Kromě systému MŠ zde **fungují také tzv. rodinné denní péče o děti na bázi soukromé péče** (zavedené od r. 1993). Tyto služby jsou poskytovány pro maximálně 5 dětí mladších 12 let. Vzhledem k tomu, že zmíněné služby jsou zpoplatněny, tak o ně není velký zájem (podobně jako v ČR) a fungují spíše na místních úrovních, nikoliv však celostátně (Matějková, Paloncyová, 2004).

7. Kvalitativní výzkum: zajištění péče o děti z pohledu rodičů

V této práci jsem realizoval vlastní kvalitativní výzkum v podobě rychlého anketního šetření ve formě dotazníku (příloha č. 7), který jsem v písemné podobě distribuoval mezi své přátele, kolegy, známé a jejich známé (na doporučení), o kterých jsem věděl či alespoň předpokládal, že mají již založenou rodinu s minimálně jedním dítětem, aby výzkum neztratil smysl a splnil svůj účel. Metodu dotazníkového šetření jsem si zvolil z důvodu, že je finančně nenáročná a získané údaje jsou prakticky ihned k dispozici (při osobním kontaktu s respondentem). Jedinou investicí byly pouze náklady na vytištění dotazníků a čas věnovaný tomuto výzkumu. Co se týče samotné distribuce dotazníků, tak tu jsem si zajistil sám (osobní roznáškou, pomocí osobních kontaktů). Čímž jsem si prakticky zajistil největší návratnost dotazníků, což je u této techniky sběru dat někdy problematické a obtížné. Při samotném sběru dat byla velmi důležitá přímá komunikace s respondentem a jeho ochota se zúčastnit této ankety. Šetření probíhalo od 5. do 19. dubna 2010.

Charakteristika dotazníku:

Dotazník je rozdělen do tří tematických okruhů, které jsou rozděleny na „Základní údaje“, „Zaměstnání“ a „Služby pro rodinu“. Obsahuje celkem 16 otázek. V úvodu dotazníku je uveden průvodní dopis, resp. představení autora výzkumu a zdůvodnění dotazníkového šetření. Samozřejmostí je také uvedení informace o zachování anonymity respondenta, což je základním předpokladem pro vyplnění samotného dotazníkového šetření. Jedinými osobními identifikačními údaji, které byly po respondentech požadovány byly - uvedení pohlaví, věku, rodinného stavu, nejvyššího dosaženého vzdělání a údaje o počtu dětí a jejich věku. Tato část dotazníku má celkem 7 otázek. Druhá část dotazníku, která má celkem pět otázek, je zaměřena na zaměstnání. Zde jsem se snažil získat informace, které se týkají postavení rodičů na trhu práce a problémy, se kterými se nejčastěji ve svém životě (coby rodiče) setkávají. Poslední část dotazníku je zaměřena na služby pro rodinu. Tato část má celkem 4 otázky, které se týkají především postavení rodiny ve společnosti a s jakými problémy se musí rodina zabývat při naplňování svých běžných rodinných potřeb.

Při samotné formulaci otázek jsem se snažil především o jejich srozumitelnost a jednoduchost. Většina otázek je doplněna o standardizovaný výčet kategorií pro výběr odpovědi. V některých případech jsem nabídl respondentovi možnost odpovědět vlastními slovy a to připojením kategorie „Jiné atd.“. Dříve, než uvedu výsledky šetření, musím zdůraznit, že jsem si plně vědom mnohých omezení, které skýtá anonymní dotazování. Anonymita jednotlivých respondentů však může vést k větší otevřenosti při vyplňování svých odpovědí v dotazníku. Dále jsem si vědom také malého počtu „vzorku“ respondentů, kteří byli osloveni. Získaná data však mohou alespoň trochu napomoci při analyzování zkoumaného problému, jelikož přinášejí „čerstvé“ aktuální informace z terénu.

7.1 Výsledky dotazníkového šetření

➤ **Profil respondentů**

Na anketu nejčastěji odpovídaly ženy ve věku 25 až 32 let, s vyšším vzděláním (obvykle středoškolským s maturitou), vdané, s jedním dítětem (v rozmezí věku od 3 do 12 let). V malé míře odpovídali i muži ve věku 29 až 46 let a také nejčastěji s vyšším vzděláním, ženatí s jedním dítětem (v rozmezí věku od 5 do 15 let). Celkem odpovědělo 21 respondentů.

- Počet respondentů – 21
- Pohlaví – 18 žen, 3 muži
- Věk respondentů:
 - do 20 let – 0
 - 21-30 let – 5 žen, 1 muž
 - 31-40 let – 6 žen, 1 muž
 - 41-50 let – 4 ženy, 1 muž
 - 51-60 let – 0
 - nad 60 let – 0
- Vzdělání:
 - SOU – 4 ženy
 - SŠ – 12 žen, 2 muži
 - VŠ – 2 ženy, 1 muž
- Počet dětí v domácnosti:
 - 1 dítě – 10 žen, 2 muži
 - 2 děti - 7 žen, 1 muž
 - 3 děti – 1 žena
- Věková kategorie dětí:
 - Do 3 let – 6 žen
 - Od 3 do 6 let – 5 žen, 1 muž
 - Od 6 do 12 let – 4 ženy, 2 muži
 - Od 12 let výše – 3 ženy

➤ ***K výsledkům výzkumu***

Dotazník byl rozdělen do tří tematických okruhů, a to na část „Základní údaje“, „Zaměstnání“ a „Služby pro rodinu“.

K první části dotazníku jsem již provedl výše uvedenou analýzu respondentů, ze které vyplynuly následující fakta. Dotazníkového šetření se **zúčastnilo celkem 21** respondentů, z nichž bylo **18 žen a 3 muži**. Nejčastěji dosažené vzdělání u dotázaných bylo středoškolské s maturitou, a to u 12 žen a dvou mužů (zbývající 4 ženy – SOU, 2 ženy a 1 muž - VŠ). Věková kategorie respondentů byla poměrně velmi vyrovnaná. **Nejčastěji** odpovídala kategorie lidí **ve věku 31 – 40 let (6 žen, 1 muž)**, dále ve věku 21 – 30 let (5 žen, 1 muž) a poslední kategorií dotazovaných lidí byli lidé ve věku 41 – 50 (4 ženy, 1 muž). Co se týče počtu dětí v domácnostech, tak zde výsledky ankety dopadly následovně. **V domácnostech** respondentů se **nejčastěji vychovává 1 dítě (10 žen, 2 muži) ve věku od 3 do 12 let věku dítěte**, v dalších domácnostech mají 2 děti (7 žen, 1 muž) a pouze v jedné domácnosti vychovávají 3 děti (1 žena). **Věková kategorie dětí** respondentů je také velmi vyrovnaná, **nejvíce** respondentů vychovává dítě **ve věku od tří do 12 let (9 žen, 3 muži)**, dále ve věku do tří let vychovává 6 žen a děti starší 12 let mají celkem tři ženy.

Ve druhé části dotazníku se jednotliví respondenti vyjadřovali k problematice zaměstnání z pohledu harmonizace jejich rodinných a pracovních aktivit. Z celkových 21 respondentů **bylo zaměstnáno 10 mužů a žen (resp. 7 žen, 3 muži)**, zbývajících **11 účastníků** (resp. 11 žen) ankety **bylo bez zaměstnání** a nejčastějším uváděným **důvodem byla rodičovská dovolená (RD) u šesti žen** (s dětmi do tří let věku), dále **4 ženy s dětmi staršími tří let** (od 3 do 6 let) uvedly, že **chtějí pracovat**, ale **nemohou najít vhodné zaměstnání v kratším pracovním úvazku** a **jedna žena** (s dítětem od 3 do 6 let) uvedla, že má **nabídku zaměstnání, ale nemůže ji využít z důvodu, že nenašla volné místo pro své dítě v MŠ**. Všichni tři muži, kteří se zúčastnili ankety uvedli, že jsou zaměstnáni. Zaměstnaní respondenti (celkem 10) nejčastěji pracovali ve státních službách (6 žen, 2 muži) a jeden muž a jedna žena v soukromé firmě.

Výchovu dětí, v době zaměstnání (7 žen, tři muži) mají respondenti zajištěnou nejčastěji ve školním zařízení (ZŠ), a to zejména u dětí ve věku od 6 do 12 let (4 ženy a 2 muži) a u dětí starší 12 let (3 ženy). Jeden muž (s dítětem ve věku od 3 do 6 let) uvedl hlídání dítěte svou partnerkou.

Na otázku „*Jaká opatření byste navrhoval/la pro zlepšení podmínek v uplatnitelnosti rodiče vychovávajícího dítě v předškolním věku na trhu práce?*“ (možnost více odpovědí) si vybralo z nabízených odpovědí **nejvíce respondentů (15 žen, 1 muž, z toho 5 zaměstnaných žen, 10 žen bez zaměstnání a 1 zaměstnaný muž) možnost větší nabídky flexibilních metod práce** (tj. širší nabídka zkrácených, částečných pracovních úvazků na trhu práce), dále **12 žen vybralo** (z toho 7 žen bez zaměstnání, 5 zaměstnaných žen) tu možnost, která se týkala **větší podpory a vůle ze strany státu pro vznik alternativních forem zařízení poskytujících služby s denní péčí o děti, dále 9 žen a 2 muži (z toho 6 žen bez zaměstnání, tři pracují ženy a dva muži s prací) si vybralo z nabízených variant odpovědí možnost daňového zvýhodnění zaměstnavatelů, kteří nabízejí alternativní možnosti hlídání dětí pro své zaměstnance**, další z vybraných možností odpovědí bylo například zvýhodnění zaměstnavatelů, kteří přijmou zaměstnance s malým dítětem (odpověď vybralo 7 žen, 1 muž – z toho 5 žen bez práce, 2 ženy s prací a 1 zaměstnaný muž) a například pro zvýšení kapacity předškolních zařízení bylo celkem 5 žen a jeden muž (z toho tři bez zaměstnání, dvě ženy bez práce a 1 zaměstnaný muž).

Třetí část dotazníku se týkala služeb pro rodinu a skládala se ze čtyř otázek s nabídkou různých možností odpovědí, na které odpovědělo všech 21 účastníků ankety.

- *Na první otázku, zda stát dostatečně podporuje rodinu s dětmi při harmonizaci rodinného a pracovního života, si vybralo kladnou odpověď celkem 9 respondentů* (z toho 4 zaměstnané ženy, 4 ženy na RD a 1 zaměstnaný muž) a **zápornou odpověď vybralo 10 respondentů** (8 žen a 2 muži, z toho 3 zaměstnané ženy, 2 ženy na RD, 3 ženy bez práce a 2 pracující muži) a **2 z respondentů se nevyjádřili** (2 ženy bez práce).

- *Na druhou otázku, která se týkala hlavních problémů zajištění služeb péče o děti v předškolních zařízeních v ČR si z jednotlivých možností odpovědí vybírali respondenti následovně, nejvíce z nich, tedy **12 respondentů** (11 žen, 1 muž, z toho 7 žen bez práce, 4 zaměstnané ženy a 1 zaměstnaný muž) **vybralo možnost odpovědi – nedostatek jiných alternativních možností pro zajištění služeb péče o děti**, dále **9 respondentů** (z toho 5 zaměstnaných žen, 3 ženy bez práce a 1 zaměstnaný muž) vybralo možnost odpovědi nedostatek jeslí a MŠ, dále **6 respondentů** (4 ženy, 2 muži z toho 3 ženy s prací, 1 žena bez práce a 2 zaměstnaní muži) si vybralo možnost odpovědi „zhoršená kvalita nabízených služeb“.*
- *Na třetí otázku „S jakými překážkami se ve společnosti nejčastěji setkáváte při trávení Vašeho volného času s rodinou?“ si z jednotlivých možností odpovědí vybírali respondenti následovně, nejvíce z nich, tedy **14** (13 žen, 1 muž, z toho 7 žen s prací, 6 žen bez práce a 1 zaměstnaný muž) **shledalo největší překážkou cestování v MHD kvůli nedostatku míst pro umístění kočárku**, dále **12 respondentů** (12 žen, z toho 5 žen s prací, 7 žen bez práce) vybralo odpověď „**nedostatek hřišť chráněných před psy**“, dále **9 respondentů** (7 žen a 2 muži, z toho 4 ženy s prací a 3 ženy bez práce, jeden zaměstnaný muž) si **za odpověď** na zadanou otázku **vybralo „nedostatek bezbariérových míst“** a 6 respondentů (5 žen, 1 muž z toho 5 žen s prací a 1 zaměstnaný muž) si vybralo za odpověď „nízký počet restauračních zařízení, která jsou vybavena nekuřáckým a dětským koutem“.*
- *Ve čtvrté otázce - „Jakou pomoc byste nejvíce uvítal/a ze strany státu pro zlepšení Vašeho rodinného a pracovního života?“ neměli respondenti možnost výběru z jednotlivých odpovědí a byli požádáni o vlastní názor. Níže uvádím některé odpovědi od 5 respondentů (4 ženy, 1 muž z toho 2 ženy s prací, 2 ženy bez práce a 1 zaměstnaný muž), u kterých jsem znal jejich identitu.*

Paní Markéta (nezaměstnaná, věk 27, vzdělání SŠ, jedno dítě ve věku 4 let):

„Mám malé dítě, kterému jsou čtyři roky a bohužel jsem pro něj nesehnala místo ve školce, i když jsem ho sháněla dlouho, tak bych strašně ráda uvítala, aby stát zajistil víc míst ve školkách, protože to je pro nás mámy opravdu těžký, navíc můj manžel

tolik nevydělavá a to, co dostávám od státu je málo. Navíc jsem měla už domluvenou práci, ale protože jsem nesehnala pro mé dítě místo ve školce, tak jsem práci nedostala....“

Paní Sandra (nezaměstnaná, věk 25, vzdělání SOU, jedno dítě ve věku 2 let):

„Jsem máma od dvouletýho kluka, беру malé přídavky, s kterýma sotva vystačím a strašně ráda bych začala pracovat, ale nemůžu, nikde mě nechťejí přijmout, protože mám dítě. Snažila jsem se pro něj sehnat hlídání, ale nezadařilo se. A už vůbec ne v jeslích a na soukromý nemám. Takže bych byla moc ráda, kdyby se stát zamyslel nad tím, jak by mi mohl pomoci a všem maminkám, které mají podobné problémy. Stačily by školky anebo jiná zařízení pro děti...“

Paní Gábina (zaměstnaná, věk 32, vzdělání SŠ, jedno dítě ve věku 3 let):

„Zdravím, jsem mamina od tříletého kluka a musím říct, že někdy mám velký problémy s tím, abych spojila práci s výchovou mého kluka. Dítě mám ve školce, což dobře, ale musím ho brzo vyzvedávat a navíc to máme do školky daleko. V práci jsem na plnej úvazek a někdy opravdu nestíhám všechno zvládnout. Dělá mi to problémy a můj šéf mi v tom nepomůže. Takže bych potřebovala nějakou pomoc, abych měla víc času na svého kluka a chodila do práce. Stačilo by, kdyby stát umožnil nám a vlastně i zaměstnavatelům nějaké služby nebo možnosti, jak spojit práci a výchovu o dítě dohromady....“

Paní Monika (zaměstnaná, věk 38, vzdělání SŠ, 2 děti, 1 dítě – 5 let, 2 dítě – 10 let.:

„Mám děti a od státu bych potřebovala jakoukoliv pomoc, protože v dnešní době mít děti, vychovávat je, starat se o to, aby měly co jíst a v čem chodit, není moc jednoduchý. Chybí mi různé služby pro rodiny, je málo dětských hřišť, určitě by to chtělo zvýšit přídavky na děti, víc školek a možností pro hlídání dětí a chtělo by to zlepšit pracovní podmínky pro nás mámy....“

Pan Pavel (zaměstnaný, věk 45, vzdělání VŠ, 1 dítě ve věku 12 let), „ V poslední době mám pocit, že stát toho moc pro mladé rodiny nedělá a vlastně nedělá skoro nic. Když jsme měli malé dítě, tak jsme nesehnali místo ve školce a žádnou variantu na hlídání jsme neměli. Manželka musela zůstat doma, i když chtěla pracovat. Situace se ani dnes tolik nezměnila a vím, že ostatní rodiny mají s tím stejné problémy. Takže bych doporučoval víc školek, větší zájem ze strany státu o mladé rodiny a vytvářel pro ně dobré podmínky. Také přídavky na děti a vůbec finanční podpora rodin je mizerná. To, co brala má žena byla hrůza a kdybych neměl dobrou práci, tak opravdu nevím, co bychom dělali a jak by jsme vlastně žili...“

➤ **Závěr**

Závěrem lze říci, že výše uvedení respondenti se shodli na dvou doporučeních. Prakticky většina respondentů vidí podporu rodiny ze strany státu ve větší nabídce předškolních zařízení, převážně mateřských škol, a to z důvodu jejich nedostatku anebo nedostupnosti. Dalším doporučením byla výraznější finanční podpora rodiny ze strany státu v podobě vyšších rodinných dávek a také nastavení lepších pracovních podmínek pro zaměstnané ženy při výchově dětí v rámci harmonizace pracovních a rodinných vztahů.

8. Možnosti řešení nedostatečného zajištění předškolních služeb

V této kapitole se budu zabývat různými variantami řešení a návrhy změn, které by mohly přispět ke zlepšení celkového stavu v systému služeb předškolní péče v ČR. Cílem navrhovaných řešení by mělo být k zajištění lepší dostupnosti předškolních zařízení, nabídka kvalitního systému předškolních služeb denní péče o děti a zároveň vytvoření vhodných podmínek pro fungování rodin s dětmi zaměřující se na sladění rodinných a profesních aktivit, rozšíření nabídky služeb péče o děti o alternativní možnosti předškolních služeb a nastavení větší flexibility a pružnost celého systému tak, aby by byl efektivní a plně vyhovoval požadavkům ze strany rodičů. S tím souvisí také fakt, že by tento systém měl odpovídat běžným evropským standardům v zajištění předškolní péče o děti (v rámci EU, kapitola 6). Návrhy cílů v rámci zkoumaného problému jsem zpracoval a strukturoval ve formě tzv. „stromu cílů“ (schéma 3), který je navržen tak, aby jednotlivé cíle a jejich podcíle měly logickou strukturu a směřovaly ke stanovenému hlavnímu cíli, který vychází z analýzy zkoumaného problému v této práci a cíl jsem formuloval takto – **„Zajistit dostupnost a kvalitní systém předškolních služeb péče o děti starší tři let“**.

Na základě provedené analýzy stanoveného problému v této práci a zjištěných skutečností, které jsem uvedl, je zřejmé, že současný stav systému rodinné (předškolní) péče o děti není dostatečný a prakticky neodpovídá požadavkům ze strany rodičů na zajištění dostupnosti služeb předškolní péče. Česká republika je také za tento stav často kritizována ze strany EK, která ve své mezinárodní srovnávací analýze rozsahu denní péče pro předškolní děti uvedla, že náš stát je zemí s velmi nízkým podílem dětí navštěvujících institucionální a další formy této péče v rámci EU¹¹⁹. Z tohoto důvodu je velmi nutné postupně zavést taková účinná opatření, na základě kterých by se nastavil systém rodinné péče tak, aby co nejvíce splňoval požadavky rodičů, byl plně funkční, flexibilní a srovnatelný s běžným standardem v zemích EU. V tomto případě by samozřejmě měla učinit patřičné a účinné kroky samotná vláda prostřednictvím účinné a variabilní rodinné politiky. Minulá vláda, ale i vláda J. Fischera, v oblasti rodinné politiky podnikala různá

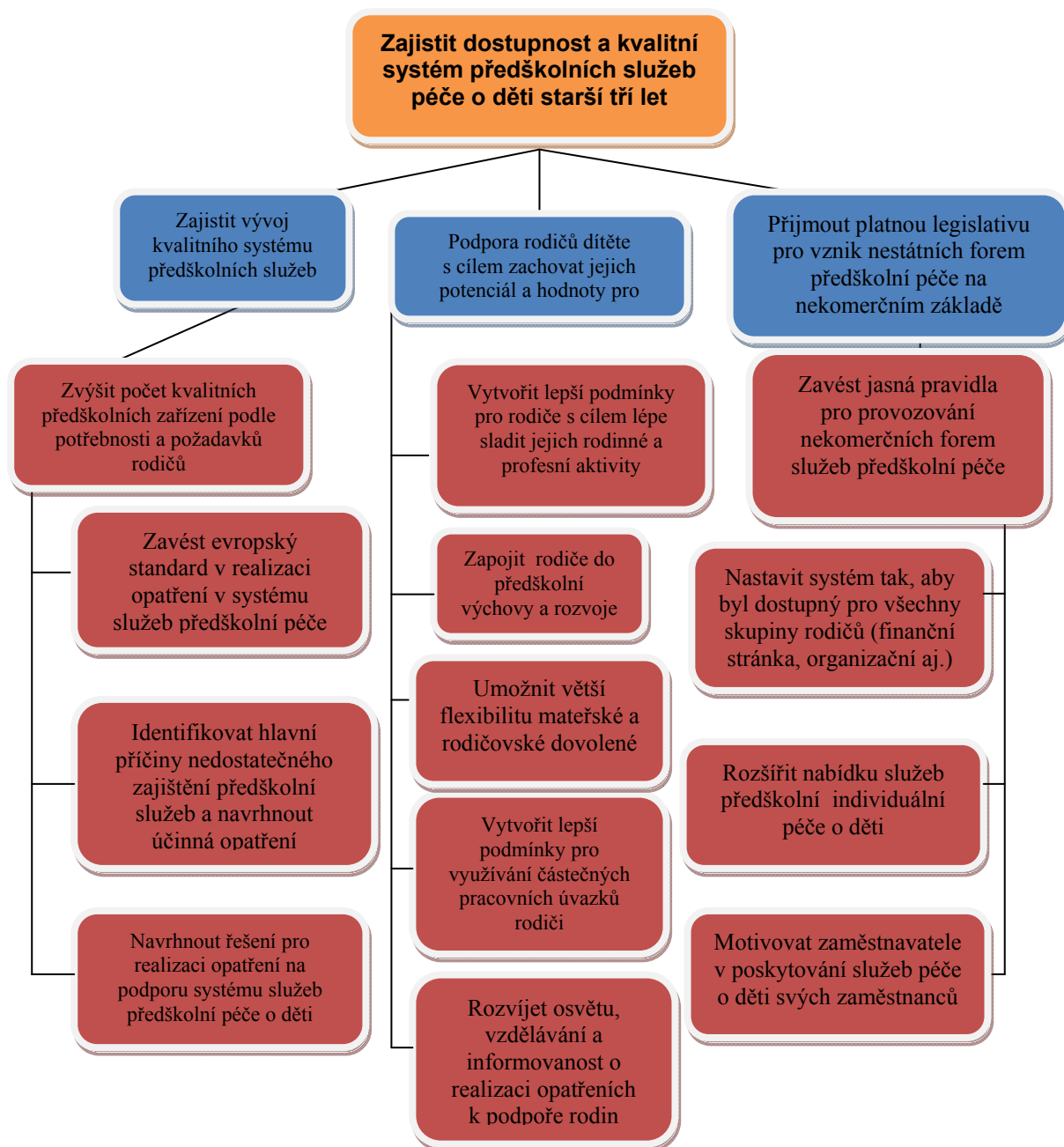
¹¹⁹ Implementation of the Barcelona objectives concerning childcare facilities for pre-school-age children. Brusel, Evropská komise 2008.

opatření, která se odvíjela od priorit té či oné strany a také politického vývoje v zemi. Současná tzv. překlenovací vláda má velmi omezený politický i časový mandát a prakticky nemá příliš velký prostor k tomu, aby mohla účinně a konstruktivně přijímat zásadní opatření týkající se především rodinné politiky. Je to dáno stanovením priorit, které v současné době se nejvíce týkají především hospodářského a ekonomického vývoje státu v souvislosti s nastalou hospodářskou krizí (musí řešit vzrůst nezaměstnanosti, pokles HDP, inflaci, stabilizaci veřejných rozpočtů aj.) a také do značné míry politického vývoje v zemi. Ve svém prohlášení sice současná vláda uvádí jako jednu z priorit rodinnou politiku a podporu rodiny, ale k naplňování této priority zatím nemá dostatek času, prostoru ani politické podpory (vůle).

Na druhou stranu však ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) nadále pokračuje v započaté práci nad návrhy prorodinných opatření (ještě z doby minulé vlády M. Topolánka), které vycházejí z tzv. „*Soubor prorodinných opatření - Prorodinný balíček*“ (z doby působení na zmíněném resortu bývalého ministra práce a sociálních věcí Petra Nečase) a také především z Národní koncepce podpory rodin s dětmi (vychází z Národní koncepce rodinné politiky z r. 2005). Cílem těchto návrhů prorodinných opatření je hlavně podpora a vznik příznivých podmínek pro fungování rodiny ve společnosti a také zajištění dostatečných, dostupných a kvalitních předškolních služeb. Tyto návrhy byly připraveny v podobě návrhu zákona, který MPSV v loňském roce navrhlo tehdejší vládě, ale bohužel se je již nepodařilo prosadit v Parlamentu ČR¹²⁰. V níže uvedené podkapitole uvádím jen některé návrhy opatření, o kterých se domnívám, že v případě jejich zavedení, by mohlo dojít ke zlepšení systému předškolních služeb a k jejich případné stabilizaci. MPSV na základě zmíněného „balíčku opatření“ se snaží nabídnout možnosti pomoci, kterými chce rodinám zpřístupnit služby péče o děti, aniž by mělo jít o vytvoření alternativy mateřských škol jako součásti vzdělávací soustavy, kdy jejich role jako vzdělávacího subjektu je nezpochybnitelná.

¹²⁰ Pozn: na základě vyslovení nedůvěry vládě M. Topolánka a vznik tzv. úřednické prozatimní vlády J.Fischera.

Schéma 2 – Strom cílů ke zvolenému problému

Pramen: Autor

8.1 Návrhy variant řešení

Návrhy opatření v rámci „Souboru prorodinných opatření – Prorodinný balíček¹²¹ :

A) DOPLNIT SYSTÉM SLUŽEB PŘEDŠKOLNÍ PÉČE O NOVÉ ALTERNATIVNÍ MOŽNOSTI A VYTVOŘIT PODMÍNKY PRO LEPŠÍ SLADĚNÍ RODINNÝCH A PROFESNÍCH AKTIVIT

Navrhovaná opatření v rámci zmíněného souboru prorodinných opatření jsou zaměřena na sladění pracovního a rodinného života. Jedná se především o zavedení nových typů služeb či podporu stávajících prostřednictvím zlepšení podmínek pro jejich zřízení a organizaci. MPSV navrhuje zavést následující nové služby péče o děti, založené na individuálním základě. Jedná se o institut evidovaného poskytovatele vzájemné rodičovské výpomoci, dále zavedení služby péče o děti poskytované na nekomerčním základě typu miniškoly či zavedení daňových výhod pro zaměstnavatele poskytující nebo zajišťující svým zaměstnancům péči o děti ve formě např. vlastních školek – firemních školek či provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí zaměstnanců.

Jedná se o následující návrhy opatření:

➤ **Evidovaný poskytovatel vzájemné rodičovské výpomoci**

Vzájemná rodičovská výpomoc znamená poskytování péče evidovaným poskytovatelem v jeho domácnosti za limitovanou úplatu. Jde o individuální péči rodinného typu.

Poskytovatel takovéto služby musí splňovat řadu podmínek a kritérií, kterými jsou:

- musí splňovat minimální nutné podmínky, na jejichž základě bude zapsán do evidence poskytovatelů vzájemné rodičovské výpomoci,
- musí být osoba, která celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno vlastní dítě do 7 let věku,

¹²¹ Pozn.: Opatření bylo schváleno usnesením vlády č. 1451 dne 19. listopadu v 2008 v podobě odpovídajícího věcného záměru zákona.

- může mít v současné péči nejvýše 5 dětí do 7 let věku, do tohoto počtu se započítávají i vlastní děti poskytovatele ve věku do 7 let věku,
- nejsou stanoveny speciální požadavky na vybavení místností v domácnosti, ve které bude péče poskytována; místnosti by měly být uzpůsobeny výchově vlastního dítěte
- je oprávněn přijmout za poskytování vzájemné rodičovské výpomoci limitovanou úplatu - maximálně 5 000 Kč za 1 svěřené dítě,
- je osvobozen od placení daně z příjmů fyzických osob
- z příjmu z této činnosti neodvádí pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti
- z příjmu z této činnosti neplatí pojistné na veřejné zdravotní pojištění
- celkový čistý příjem za poskytování péče tedy může činit až 15 000 Kč měsíčně
- zůstává mu nárok na rodičovský příspěvek

➤ ***Zavedení daňových výhod pro zaměstnavatele poskytující soukromé služby pro zaměstnance***

V rámci případné novelizace zákona o daních by byly zaměstnavateli uznány daňově uznatelné náklady ve formě výdajů na zajištění péče o děti zaměstnanců (tj. výdaje na provoz firemních zařízení služeb péče o děti).

- jednalo by se například o zřízení vlastních zdravotnických zařízení typu jeslí pro děti mladší tří let či starší
- otevření provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí zaměstnanců
- vlastní firemní miniškolky
- očekávané náklady v souvislosti s daňovými úlevami pro zaměstnavatele budou kompenzovány zapojením rodičů, především matek s dětmi, na trhu práce coby daňových poplatníků a plátců sociálního a zdravotního pojištění.

➤ ***zavedení služby péče o děti poskytované na nekomerčním základě - institut miniškolky***

Další možností v rozšíření nabídky péče o děti pro zaměstnané rodiče, kteří preferují individuální péči, nebo v daném místě není jiná služba k dispozici, jsou „miniškolky“. Tato služba bude poskytována nejčastěji zaměstnavatelem na pracovišti rodiče nebo neziskovými subjekty, obcemi, kraji a církevními právníckými osobami.

Hlavní zásady pro zavedení této služby:

- miniškolka je službou péče o děti na nekomerčním základě, která není provozována za účelem dosažení zisku
- zřizuje se nejvýše pro 4 děti ve věku od 6 měsíců do 7 let, do tohoto počtu dětí se započítávají i vlastní děti pečovatelky ve věku do 7 let věku,
- v rámci jednoho místa lze zřídit více miniškolek
- v zájmu kvality poskytované služby nemá být jejím předmětem pouhé „hlídání“ dětí, ale péče zaměřená na celkový rozvoj dítěte s ohledem na jeho individuální specifika a věk
- na miniškolky se nevztahují hygienické a prostorové požadavky požadované na provozovny pro výchovu a vzdělávání obecně, jsou požadovány podmínky přiměřené tomuto limitovanému počtu dětí
- zřizovatel hradí náklady na zřízení a provoz miniškolky ze svých prostředků (daňově uznatelné náklady), rodiče přispívají na úhradu nákladů na provoz miniškolky dle dohody se zřizovatelem
- tato péče o dítě je doplňkem péče rodinné, není její náhradou a musí odpovídat věkovým a individuálním specifikám dítěte, svým uspořádáním se tato péče co nejvíce přibližuje životu dítěte v rodině

B) ZVÝŠIT KAPACITU STÁVAJÍCÍCH PŘEDŠKOLNÍCH ZAŘÍZENÍ

Rozšířit kapacitu předškolních zařízení (MŠ) podle potřeby a poptávky ze strany rodičů v souvislosti s vývojem porodnosti a aktuálního stavu v regionech (zřizovatelé předškolních zařízení – obce, kraje). Tato varianta by si bezpochyby vyžádala velké investice do nákupu budov – vyhovujících prostor pro tento typ zařízení, která by musela splňovat náročné hygienické, bezpečnostní a technické podmínky pro jejich provoz. Tyto počáteční finanční investice by mohly zatížit rozpočty místních samospráv, které v dnešní době jsou v řadě obcí či větších měst dosti omezené. Dalším problémem by byla například výraznější demografická změna struktury obyvatelstva v budoucnosti, která by mohla vést k radikálnímu snížení porodnosti, což by v případě plošného (regionálního) zřizování nových MŠ mělo vážné následky (nenávratná a špatná investice z regionálních rozpočtů, kapacitně nevyužité prostory, následné rušení školek, zavírání atd.). Tento návrh řešení je koncepčně závislý na tom, zda současný demografický vývoj ve věkové struktuře obyvatelstva se bude i nadále vyvíjet v pozitivních liniích, a to udržením či zvyšováním porodnosti ve střednědobém či dlouhodobém horizontu. Což při současné hospodářské situaci, podpoře rodinné politiky státem či demografickému vývoji není jednoduché odhadnout a určit.

C) VYTVOŘIT LEPŠÍ PODMÍNKY PRO ROZŠÍŘENÍ TZV. MATEŘSKÝCH – RODINNÝCH CENTER

- rozvíjet dotační podporu nestátních neziskových organizací poskytujících služby pro rodinu
- vznik např. polostátních mateřských center v rámci regionu (obce, města se budou spolupodílet na vzniku takových zařízení ve spolupráci se soukromým sektorem – investorem)
- lepší komunikace mezi regiony a např. rodiči ve věci zajištění služeb denní péče o děti, spolupráce na vzniku těchto center (diskuse, debaty, osvěta)

9. Závěr

Na závěr práce bych chtěl zdůraznit, že obecně systém služeb předškolní péče o děti není jednoduchou záležitostí a je nutné mu věnovat více času a prostoru pro odbornou diskusi a důkladnou analýzu tohoto systému. Cílem této práce bylo popsat různé stránky poskytování a využívání služeb denní péče o děti. Dále bylo cílem ověřit, do jaké míry jsou zařízení denní péče dostupná z hlediska prostorového a kvalitativního (alternativní nabídky – možnosti služeb péče o děti). Východiskem pro tuto práci byla současná kritika systému předškolních služeb, a to ze strany EU a současný stav předškolních služeb v ČR. Také v posledních letech rostoucí počty neuspokojených žádostí o přijetí dítěte do předškolních zařízení typu MŠ poukazovaly, spolu s rostoucí porodností po r. 2000, na ohnisko problémů, a to jak z hlediska podmínek pro zaměstnanost rodičů malých dětí, z hlediska harmonizace rodiny a zaměstnání, tak chybějících alternativních forem služeb péče o děti.

Na základě zjištěných údajů a skutečností, které jsem uvedl v předcházejících kapitolách této práce, se více méně potvrdila jedna zásadní věc, a to, že současný systém předškolních služeb denní péče o děti starší tří let, zajišťuje poptávku po těchto službách značně nerovnoměrně a prostorově omezeně. Vztah mezi nabídkou a poptávkou není vyvážený a konečná poptávka (tj. zájem ze strany rodičů o tyto služby) zdaleka převyšuje nabídku těchto služeb. Současný systém předškolních zařízení je kapacitně a organizačně nevyhovující a již neodpovídá běžným standardům tohoto typu zařízení v zemích EU (kapitola 6). Samotný fakt, že těchto předškolních zařízení je v ČR nedostatek (výrazný pokles od 90. let při současném vývoji porodnosti) a kapacitně nevyhovují současné poptávce o tyto služby, mluví sám za sebe. Rodiče velmi často dávají přednost individuální rodinné péči (v domácím prostředí) před institucionální formou zajištění těchto služeb, která je v řadě případech nedostatečná. Což způsobuje převážně nedostupnost těchto zařízení (především ve větších městech) a také omezená kapacita.

To směřuje také k jednomu faktu, a to sice k samotné nerovnováze mezi podílem institucionální péče a alternativních forem, zajišťovaných soukromým a občanským sektorem, což přináší dva zásadní problémy. Jedním je malá dostupnost

alternativ ke kolektivní výchově pro ty rodiče, kteří požadují individuální péči podobnou rodinnému prostředí. Druhým faktem je, že se alternativní formy péče nevyskytují a nerozvíjejí tam, kde je institucionální péče z ekonomických a organizačních důvodů nevýhodná či přímo nemožná anebo její nedostatek (zejména v malých obcích, regionální specifika).

V této práci jsem navrhl několik variant řešení, které se týkají rozšíření stávajícího systému předškolních zařízení v ČR o alternativní formy služeb péče o děti či zavedení nestátních nekomerčních předškolních zařízení typu mateřských center či organizací, které by poskytovaly služby pro rodiny s dětmi v oblasti výchovy, vzdělávání a rozvíjení osobnosti dítěte. Samozřejmě navrhované varianty řešení jsou pouze návrhem či doporučením, které by se mohlo aplikovat na daný problém v oblasti zajištění služeb péče o děti. I v tomto případě, bude však hrát důležitou roli zájem a vůle rozhodovatelů (jednotlivých aktérů - zejména vlády, politiků apod.), zda se rozhodnou jednotlivé návrhy podporovat či nikoliv. To je však otázka pro příslušné politiky a bude záležet na jejich politických rozhodnutích a vůli to opatření realizovat v praxi anebo navrhnout jiná řešení, která by vedla ke zdárnému cíli.

SEZNAM ZKRATEK

- MPSV Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
- MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
- MZ Ministerstvo zdravotnictví ČR
- MPO Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
- MV Ministerstvo vnitra ČR
- MF Ministerstvo financí ČR
- ÚV Úřad vlády ČR
- VÚPSV Výzkumný úřad práce a sociálních věcí
- ČSÚ Český statistický úřad
- OECD Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
- ÚIV Ústav pro informace ve vzdělávání
- VÚBP Výzkumný úřad bezpečnosti práce

- MŠ mateřská škola
- FMŠ firemní mateřská škola
- HMP Hlavní město Praha
- KÚ krajský úřad
- OÚ obecní úřad
- MČ městská část

- PPM peněžitá pomoc v mateřství
- SSP státní sociální podpora
- DSSP dávky státní sociální podpory
- RD rodičovská dovolená
- MD mateřská dovolená (užíváno v běžné komunikaci – správně je PPM)
- RoP rodičovský příspěvek
- DNP dávky nemocenského pojištění
- NP nemocenské pojištění

- PPD pružná pracovní doba

POUŽITÁ LITERATURA

- Bulíř, M. 1990. Zařízení předškolní péče a výchovy v ČSR: retrospektiva let 1881–1988 a 1921–1988. Praha, ČSÚ.
- Buzan, T. Mentální mapování. Portál, Praha 2007.
- Bardach, E. Problems of Problem Definition in Policy Analysis. In J. P. Crecine (Ed.), *Research in Public Policy & Analysis and Management* (Vol. 1, pp. 161–171).
- Bartáková, Helena. „Problémy přechodu žen na trh práce po rodičovské dovolené“. In Sirovátka, Tomáš - Hora, Ondřej (eds.): *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Boskovice/Brno: František Šalé – Albert, 2008.
- BELLING, V. *Perspektivy rodinné politiky po rozšíření EU* [online]. 2005 [cit. 2009-09-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.obcinst.cz/cs/Perspektivy-rodinne-politiky-porozsireni-EU-c803/>>.
- BECK, U., BECK-GERNSHEIM, E. *The Normal Chaos Of Love*. United Kingdom: Blackwell Publishers, 1995.
- Becker, S.J., *Lidský kapitál*, 1964.
- Coleman, J. S. 1994. *Foundations of Social Theory*. Cambridge (MA): Belknap Press.
- ČSÚ. Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil za 4. čtvrtletí 2004. Praha: ČSÚ, 2005.
- ČR ve vybraných ukazatelích v letech 2000-2007, ČSÚ 2007.
- DUDOVÁ, R. Promarněná šance na změnu: zhodnocení reformy rodičovského příspěvku. In KRÍŽKOVÁ, A. a kol. *Práce a péče*. Praha: SLON, 2008/1.
- D’Addio Anna Cristina- D’Ercole Marco Mira. Trends and Determinants of Fertility Rates in OECD Countries: The Role of Policies. Paříž: OECD Social, Employment and Migration Papers, 2005 .
- ESPING-ANDERSEN, G. *Social Foundations of Postindustrial Economies*. 1st edition. Oxford: Oxford University Press. 1999.
- HAINSWORTH, J. Příspěvek na konferenci Rodičovská péče o děti a politika zaměstnanosti: kolize, nebo komplementarita? Praha, MPSV, 5. 2. 2009. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/6604/2_Jana_Hainsworth_CZ.pdf>.

- Hašková, H.: Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1946-2006.
- HAŠKOVÁ, H. Kam směřuje česká společnost v oblasti denní péče o děti? In KŘÍŽKOVÁ, A. a kol. Práce a péče. Proměny „rodičovské“ v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie. Praha: SLON, Sociologické nakladatelství, 2008.
- Informace o systému podpory rodiny v České republice. České předsednictví v Radě EU. Praha: MPSV, 2009.
- JIRKOVÁ, K. Koncepce rodinné politiky a opatření iniciovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí. *Časopis Demografie*, 2009, ročník 51, č. 4. *V tisku*.
- Jan Keller – Úvod do sociologie, 2000.
- KUCHAROVÁ, V. Služby denní péče o děti. Požadovaná a nabízená možnost volby. Příspěvek na konferenci Rodina ve 21. století, MPSV, 10. 12. 2009. Praha, 2009/2.
- Kuchařová V., K. Svobodová, Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2006.
- Kuchařová, K., Svobodová, V., Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2007.
- Kuchařová, V. a kol. *Rodina, zaměstnání a vzdělání. Souhrnná zpráva z empirických šetření*. Praha, VÚPSV, 2008.
- MAŘÍKOVÁ, M., Proměny současné české rodiny. Rodina, Gender. Stratifikace. Praha: SLON, 2000.
- Matějček Z., Pokorná M., Karger P., *Rodičům na nejhezčí cestu*.
- MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II: syntéza z monografií uvedených ve studii*. Praha: VÚPSV, 2004.
- Mincer J.,
- Národní koncepce rodinné politiky, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2005 OECD, 2002.
- Národní koncepce podpory rodin s dětmi. Praha: MPSV, 2008, 36 s. Dostupné z WWW: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf.
- Neyer, G. (2003) *Family Policies and Low Fertility in Western Europe*. Rostock. MPIDR WP 2003-021.

- OECD Family database. Enrolment in day-care and pre-schools. OECD - Social Policy Division [online]. 2009 [cit. 2009-10-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.oecd.org/dataoecd/46/13/37864698.pdf>>.
- Rodinná politika na úrovni krajů a obcí. Metodické doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí. Praha: MPSV, 2008.
- Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee – on equality between women and men – 2007, Brusel: Evropská komise 2007.
- SIROVÁTKA, T. Rodina a reprodukce versus zaměstnání a role sociální politiky. In SIROVÁTKA, T. a kol. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: FSS MU, 2006.
- Soubor prorodinných opatření – prorodinný balíček. Praha: MPSV, 2008. Dostupné na WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf>.
- Statistická ročenka trhu práce, 2007,2008, MPSV.
- Statistická ročenka práce a sociálních věcí, 2007,2008, MPSV.
- ÚIV. Výkonové ukazatele 2008/2009. Kapitola B. Předškolní vzdělávání.
- Veselý, A., Nekola, M. (Ed.) 2007. *Analýza a tvorba veřejných politik. Principy, metody a praxe*. Praha: SLON.
- Veselý, A. Analýza a vymezení problému ve veřejné politice, Ceces, Praha, 2006.

Právní předpisy:

- Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy v dohodě s Ministerstvem zdravotnictví č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „školský zákon“).
- Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích.
- Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích.
- Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů.

- Zákon č. 455/1991 Sb. o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu, ve znění pozdějších předpisů.
- Vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

Použité výzkumy:

- RZV06: Série sond Rodina a zaměstnání. Provedená ve spolupráci VÚPSV a STEM.
- HRZ05: Harmonizace rodiny a zaměstnání. Realizoval VÚPSV a STEM-MARK. Zaměřen na rodiče ekonomicky aktivní a na mateřské nebo rodičovské dovolené, věk nejstaršího dítěte 1-10 let. 2005.
- CVVM. *Výzkum Naše společnost 2004. Šetření 03-04.* Dostupné na WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100036s_horakova-prace.pdf>.
- Výzkumná studie: Del Boca, Pasqua and Pronzato, 2006.

Internetové zdroje:

- Český statistický úřad (ČSÚ) – www.csu.cz
- Databáze ÚIV, ČSÚ, VÚPSV, Eurostat, VÚBP
- Ministerstvo vnitra ČR – www.mv.cz
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR – www.mpsv.cz
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR – www.msmt.cz
- Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR – www.mpo.cz
- Ministerstvo zdravotnictví ČR – www.mz.cz
- Národní centrum pro rodinu, 2005 - www.rodina.cz
- Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj – www.oecd.org
- Zaostrěno na ženy a muže. Praha, ČSÚ 2007.
- www.tagesfamilien.ch
- www.gendersstudies.cz

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha č. 1 Zájem o umístování dětí do jeslí a MŠ a jejich skutečné využívání

Příloha č. 2 Výskyt subjektů s registrovanou vázanou živností v krajích ČR
(absolutní počty)

Příloha č. 3 Podíl dětí navštěvujících MŠ ze všech dětí ve věku 3-6 let (k 30.9.2004), míra nezaměstnanosti (4.Q.2005) a úhrnná plodnost (2005) – podle krajů

Příloha č. 4 Schéma 2 – Myšlenková mapa zkoumaného problému

Příloha č. 5 Odmítnuté žádosti o přijetí podle velikostní skupiny obce (v %)

Příloha č. 6 Mezinárodní srovnání podílu dětí navštěvujících zařízení denní péče z příslušní věkové skupiny (%)

Příloha č. 7 Dotazník – anketní šetření

Příloha č. 1

T a b u l k a 2.1 Zájem o umíst'ování dětí do jeslí a MŠ a jejich skutečné využívání

ideální způsob*	když má dítě								
	2-3 roky			3-4 roky			nad 4 roky		
	UR		NUR	UR		NUR	UR		NUR
	otec	matka	matka	otec	matka	matka	otec	matka	matka
já sama/sám na RD/v domácnosti	6,1	63,1	73,4	1,6	26,3	37,3	0,8	9,8	12,7
partner na RD/v domácnosti	74,6	9,9	2,2	31,6	5,1	2,7	13,1	2,4	1,4
oba rodiče střídavě	8,6	9,9	11,2	10,2	6,3	0	5,7	1,6	0
prarodiče/jiní příbuzní	5,3	8,7	4,2	14,3	12,2	10,9	11,1	9,1	7,4
jesle/MŠ	3,3	4,8	3,6	37,3	36,9	31,4	63,9	69,7	67,4
najatá osoba	0,8	2,0	2,6	2,5	5,5	5,2	2,9	3,5	4,4
vzájemné hlídání s jinými rodiči/přáteli	1,3	1,6	2,8	2,5	7,7	12,5	2,5	3,9	6,7
	100	100	100	100	100	100	100	100	100

T a b u l k a 2.1 - pokračování

skutečný způsob**	když má dítě								
	2-3 roky			3-4 roky			nad 4 roky		
	UR		NUR	UR		NUR	UR		NUR
	otec	matka	matka	otec	matka	matka	otec	matka	matka
já sama/sám na RD/v domácnosti	4,7	79,8	79,9	2,6	37,8	38,4	0,8	15,3	15,9
partner na RD/v domácnosti	82	2,7	1,2	42,4	2,4	0,6	19	1,5	0
oba rodiče střídavě	2,9	1,1	1,7	5,3	1,2	2,5	4,8	3,8	1,1
prarodiče/jiní příbuzní	5,2	10,9	8,5	13,2	14,0	12,6	9,5	6,1	10,4
jesle/MŠ	2,3	3,8	5,6	33,8	38,4	39,2	61,9	68,7	67,9
najatá osoba	0,6	0,5	1,2	0	2,4	2,7	0	3,1	1,8
vzájemné hlídání s jinými rodiči/přáteli	2,3	1,2	1,9	2,7	3,8	4,0	4,0	2,5	2,9
	100	100	100	100	100	100	100	101	100

Pozn.: UR = úplná rodina, NUR = neúplná rodina

* znění otázky v dotazníku: Kdybyste si mohl(a) vybrat a všechny možnosti by byly dostupné, jak byste si představoval(a) nejlepší způsob zajištění péče o Vaše děti v době, než začnou chodit do školy?

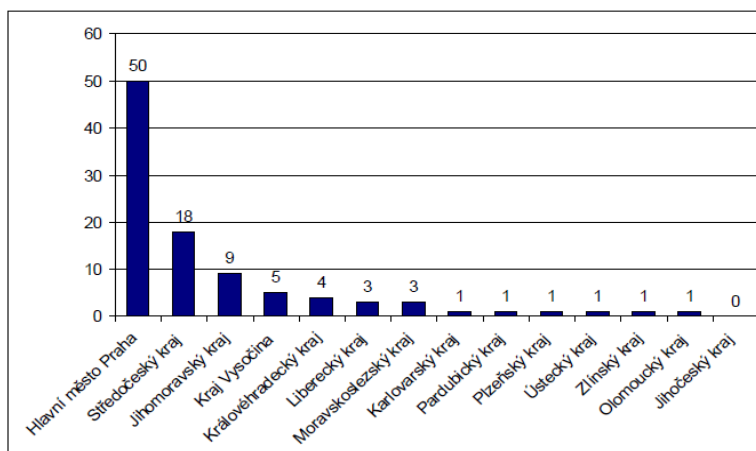
** znění otázky v dotazníku: Z uvedených možností vyberte jednu, která odpovídala způsobu, jakým zajišťujete/jakým jste zajišťovali péči o Vaše děti. Pokud jste kombinovali více možností, vyberte tu, která převažovala.

Zdroj: data výzkumu RZV06-Rodina, zaměstnání a vzdělání, empirické sondy II. a V.

Zdroj: Svobodová, V., Kuchařová, K., Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2006.

Příloha č. 2

Výskyt subjektů s registrovanou vázanou živností v krajích ČR (absolutní počty)

Zdroj: Firemní monitor Albertina 2/2008.

Pozn.: Údaje jsou pouze orientační, není vyloučeno, že se liší od oficiálních údajů živnostenských úřadů jednotlivých krajů, které však bohužel nejsou dostupné.

Zdroj: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR – MŠMT.

Příloha 3

Tabulka 2.3 Podíl dětí navštěvujících mateřskou školu ze všech dětí ve věku 3-6 let (k 30.9.2004), míra nezaměstnanosti (4. Q. 2005) a úhrnná plodnost (2005) - podle krajů

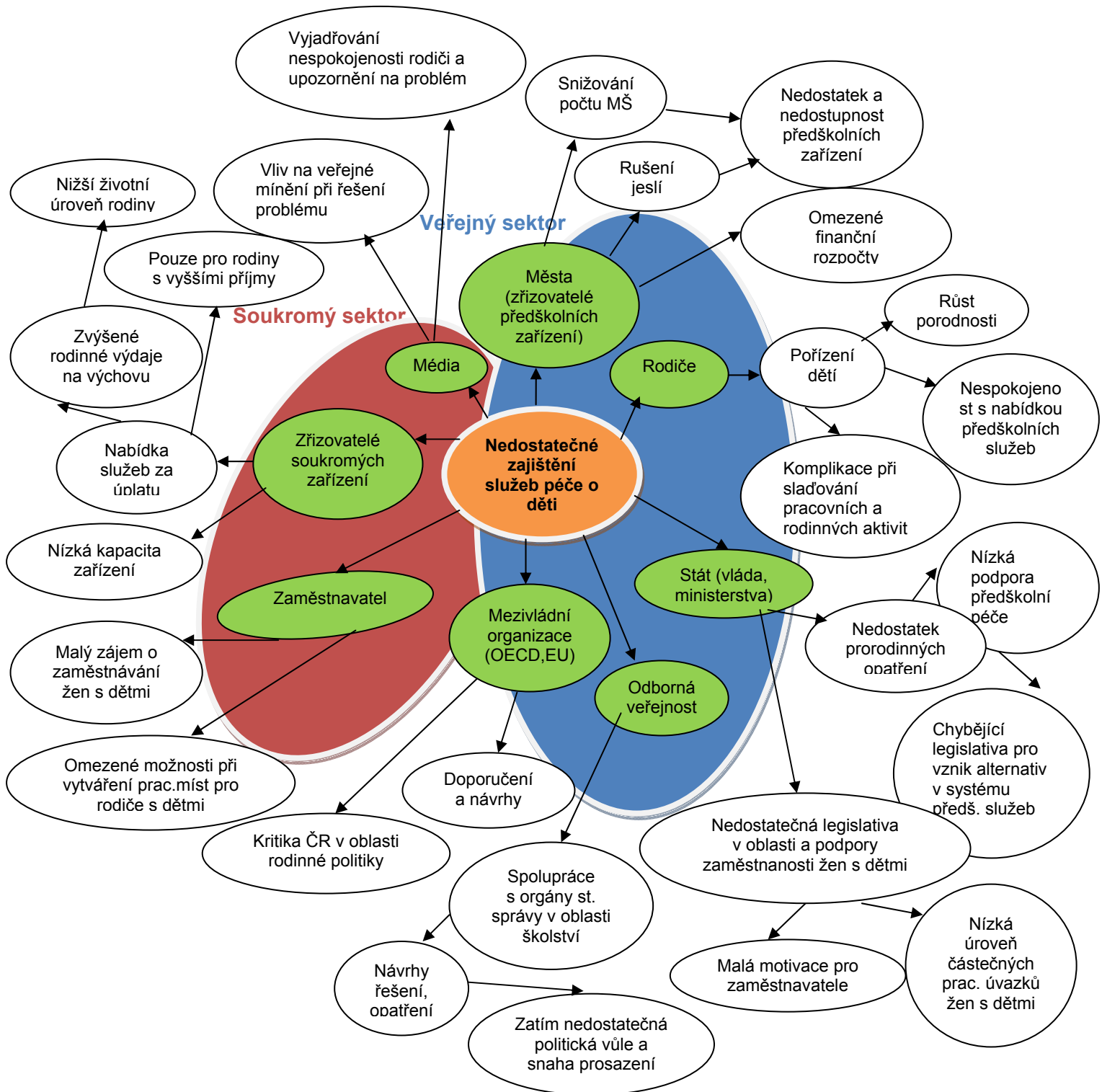
	podíl dětí v MŠ	míra nezaměstnanosti	úhrnná plodnost
Hlavní město Praha	80,4%	3,2	1,24
Středočeský kraj	76,2%	5,3	1,34
Jihočeský kraj	83,2%	5,0	1,26
Plzeňský kraj	78,4%	5,2	1,29
Karlovarský kraj	72,8%	10,9	1,28
Ústecký kraj	70,9%	15,1	1,38
Liberecký kraj	77,4%	6,4	1,27
Královéhradecký kraj	79,9%	4,9	1,30
Pardubický kraj	80,6%	5,1	1,26
Vysočina	80,3%	6,2	1,29
Jihomoravský kraj	80,5%	8,1	1,26
Olomoucký kraj	83,2%	9,8	1,23
Zlínský kraj	80,4%	8,8	1,23
Moravskoslezský kraj	75,1%	13,2	1,28
Česká republika	78,3%	7,8	1,28

Zdroj: Databáze ÚIV, Demografická ročenka, 2006, Trh práce v ČR 1993 - 2005

Zdroj: Svobodová, V., Kuchařová, K., Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2006.

Příloha č. 4

Schéma 2 – Myšlenková mapa zkoumaného problému

Pramen: Autor

Příloha č. 5

Odmítnuté žádosti o přijetí podle velikostní skupiny obce (v %)

odmítli nějakou žádost o přijetí	velikost obce						celkem
	do 500	500-999	1000-1999	2000-9999	10000-49999	nad 50000	
ano	10,8	22,2	30,2	53,2	45,8	70,5	36,8
ne	89,2	77,8	69,8	46,8	54,2	29,5	63,2
% odmítnutých žádostí celkem *	3,1	5,4	8,3	13,2	11,9	22,4	10,4
% odmítnutých žádostí – pouze v MŠ, kde odmítali nějaké žádosti**	26,6	24,8	27,3	24,6	25,5	31,2	27,5

Pozn.: * celkové procento odmítnutých žádostí vyjadřuje podíl nepřijatých uchazečů celkem v obcích dané velikostní kategorie. Vztahujeme tedy celkový počet odmítnutých žádostí k celkovému počtu přihlášek v obcích dané velikostní kategorie.

** procento odmítnutých žádostí počítáno pouze v těch MŠ, které nějaké žádosti odmítly. Průměrné procento odmítnutých žádostí v zařízeních, které nepřijímají všechny děti, se statisticky významně neliší v závislosti na velikostní kategorii obce.

Zdroj: HR162/07, závěrečná zpráva o řešení projektu, VÚPSV. 2007.

Příloha č. 6

Tabulka č. 1.5 **Mezinárodní srovnání podílu dětí navštěvujících zařízení denní péče z příslušné věkové skupiny (%)**

země	děti ve věku 3-5 let	děti ve věku 0-3 roky	země	děti ve věku 3-5 let	děti ve věku 0-3 roky
Francie	101,9	28,0	Rakousko	74,0	6,6
Itálie	100,3	6,3	Slovensko	72,4	17,7
Belgie	99,6	33,6	Lucembursko	72,3	14,0
Španělsko	98,6	20,7	Austrálie	71,5	29,0
Island	94,7	58,7	Nizozemí	70,2	29,5
Nový Zéland	92,7	32,1	Irsko	68,2	15,0
Dánsko	89,7	61,7	Mexiko	64,9	3,0
Maďarsko	86,9	6,9	USA	62,0	35,5
Švédsko	86,6	39,5	Korea	60,9	19,5
Japonsko	86,4	15,2	Řecko	46,8	7,0
Česká republika	85,3	3,0	Finsko	46,1	22,4*
Norsko	85,1	43,7	Švýcarsko	44,8	-
Velká Británie	80,5	25,8	Polsko	36,2	2,0
Německo	80,3	9,0	Turecko	10,5	-
Portugalsko	77,9	23,5	Kanada	-	19,0

* opraveno pro rok 2008

Zdroj: Zdroj: Svobodová, V., Kuchařová, K., Síť zařízení denní péče o děti předškolního věku v ČR, VÚPSV, 2006.

Příloha č. 7

DOTAZNÍK

Vážení respondenti,

jmenuji se Petr Sulek a jsem studentem posledního ročníku kombinovaného navazujícího magisterského studia oboru Veřejná a sociální politika na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy (UK) v Praze. V současné době pracuji na diplomové práci na téma: **Nedostatečné zajištění služeb denní péče o děti v předškolním věku v ČR.**

Chtěla bych Vás tímto požádat o vyplnění příslušného dotazníku v e-podobě, který se týká uvedené oblasti. Výzkum je zcela anonymní a z tohoto důvodu Vás chci požádat o maximální otevřenost. Vaše případné odpovědi mi budou cenou informací pro zpracování diplomové práce.

Způsob označení odpovědí:

Vámi vybranou odpověď prosím označte písmenem „x“. V případě, že na otázku nelze odpovědět zaškrtnutém vhodného políčka, odpovězte prosím slovy, případně Vaši odpověď můžete doplnit vlastními názory a zkušenostmi. Těším se na Vaše odpovědi a případné osobní zkušenosti v péči o děti.

Předem Vám děkuji za spolupráci a Vaši ochotu.

S pozdravem

Petr Sulek

1) ZÁKLADNÍ ÚDAJE

Prosím o uvedení základních osobních údajů:

- 1. Jste:** muž
 žena

- 2. Věk:**
- do 20 let
 - 21-30 let
 - 31-40 let
 - 41-50 let
 - 51-60 let
 - nad 60 let

- 3. Studujete?**
- ano
 - ne

- 4. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:**
- základní
 - vyučen/a
 - středoškolské s maturitou
 - vyšší odborné
 - vysokoškolské

- 5. Rodinný stav:**
- svobodný/á
 - ženatý, vdaná
 - nesezdaný pár
 - rozvedený/á
 - ovdovělý/á

- 6. Kolik máte dětí?**
- jedno
 - dvě
 - tři
 - více než tři
- Uvést kolik?.....

- 7. V jakém věku?**
- do 3 let
 - od 3 do 6 let
 - od 6 do 12 let
 - od 12 let výše
- Kolik?.....

2) ZAMĚSTNÁNÍ

8. Jste zaměstnán/a?

- ano
- ne

9. V případě, že nejste zaměstnán/a, uveďte, prosím, proč (je možné zaškrtnout i více odpovědí):

- v současné době jsem na rodičovské dovolené a nehledám si zaměstnání
- nehledám zaměstnání
Proč?.....
- chci být zaměstnán/a, ale nemohu najít práci na částečný či poloviční pracovní úvazek
- mám nabídku práce, ale nemohu ji využít, jelikož nemám možnost zajistit si hlídání pro své dítě
- mám nabídku práce, ale nemohu ji využít, jelikož nemůžu pro své dítě najít volné místo v předškolních zařízení
Uveďte ve kterých? (tj. jesle, mateřské školy).....
- při přijímání do zaměstnání mám zkušenost s tím, že jsem nebyl/a přijat/a z důvodu toho, že vychovávám malé dítě
- jiné důvody
Jaké?

10. V případě, že jste zaměstnán/a, uveďte, prosím, kdo je Vaším zaměstnavatelem?

- stát (státní instituce)
- soukromá firma
- nezisková organizace
- jsem živnostník, podnikám
- jiný
Kdo?

11. Uveďte, prosím, jakým způsobem máte zajištěnou péči o své dítě v době, kdy jste v zaměstnání?

- dítě navštěvuje základní školu
- dítě navštěvuje mateřskou školu
- dítě navštěvuje jesle
- mám zajištěné vlastní hlídání
- dítě hlídá partner/ka
- dítě navštěvuje soukromou školku
- zaměstnavatel organizuje firemní školky
- jiné možnosti
Jaké?.....

12. Jaká opatření byste navrhoval/a pro zlepšení podmínek v uplatnitelnosti rodiče vychovávající dítě v předškolním věku na trhu práce?

- zavádění flexibilních metod práce (tj. širší nabídka zkrácených, částečných pracovních úvazků na trhu práce) a finanční podpora zaměstnavatelů, kteří tuto možnost práce nabízejí
- zvýšit kapacitu předškolních zařízení (mateřských škol, jeslí)

- daňové zvýhodnění zaměstnavatelů, kteří nabízejí alternativní možnosti hlídání dětí pro své zaměstnance (tj. zakládání firemních školek aj.)
- větší podpora a vůle ze strany státu pro vznik alternativních forem zařízení poskytujících služby s denní péčí o děti (např. firemní školky, vzájemná rodičovská péče, miniškolky a jiná forma soukromé péče)
- zvýhodnění zaměstnavatelů, kteří přijmou zaměstnance s malým dítětem
- další možnosti
Jaké?.....

3) Služby pro rodinu

13. Myslíte si, že stát dostatečně podporuje rodiny s dětmi a vytváří pro ně podmínky pro sladění pracovního a rodinného života?

- Ano
- Ne
- neví

14. Jaké jsou podle Vás hlavní problémy v zajištění služeb péče o dítě v předškolních zařízeních v ČR?

- nedostatek jeslí a mateřských škol
- nevhodná provozní doba
- zhoršená kvalita nabízených služeb
- nedostatek jiných alternativních možností pro zajištění těchto služeb

15. S jakými překážkami se ve společnosti nejčastěji setkáváte při trávení Vašeho volného času s rodinou?

- při cestování městskou hromadnou dopravou postrádám nedostatek místa pro umístění kočárku
- nedostatek bezbariérových míst
- nedostatek hřišť chráněných před psy
- malý počet restaurací, obchodů a zařízení, které jsou vybaveny pro návštěvu rodin s malými dětmi
- nízký počet restauračních zařízení, která jsou vybavena nekuřáckým a dětským koutem

16. Jakou pomoc byste nejvíce uvítal/a ze strany státu pro zlepšení Vašeho rodinného a pracovního života? Uveďte, prosím, konkrétní návrhy

.....

Předem Vám děkuji za Váš čas a ochotu při vyplňování dotazníku.

S pozdravem